

T.C.

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

MODERN TÜRKİYE'DE POPÜLER DİN VE PARANORMALİZM

Akınnur İLKUTLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman

Doç. Dr. Şahin DOĞAN

Çankırı -2022

T.C.
ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

MODERN TÜRKİYE'DE POPÜLER DİN VE PARANORMALİZM

Akınnur İLKUTLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Doç. Dr. Şahin DOĞAN

Çankırı–2022

İÇİNDEKİLER

Sayfa

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ ……..v

TEZ KABUL VE ONAY ……..vi

ÖNSÖZ…….……...…….vii

ÖZET……...……...……...…ix

ABSTRACT……...…….....x

KISALTMALAR…...…….....xi

TABLO LİSTESİ…...……...….....xii

RESİM LİSTESİ……..…….xiv

1.GİRİŞ…….…….....…….....1

2.MODERN TÜRKİYE'DE POPÜLER DİN VE PARANORMALİZM……....2

2.1.Araştırmanın Konusu…….....…….……...2

2.2.Araştırmanın Amacı…….....…….…….....3

2.3.Araştırmanın Önemi…….…….…...4

2.4.Araştırmanın Sınırlılıkları……...…….…..5

2.5.Araştırmanın Yöntem Yaklaşımı…….....5

2.5.1.Araştırmanın Hipotezleri…….....…….….....6

2.6.Veri Toplama Araçları……...…….…...6

2.6.1.Paranormal İnanç Ölçeği……..……..……7

2.6.1.1.Dini İnanç Boyutu……..……..……9

2.6.1.2.Batıl İnanç Boyutu……...9

2.6.1.3.Büyü Boyutu……....…..……9

2.6.1.4.Gezegen Boyutu…….....10

2.6.2.Paranormal İnanç Ölçeğinin Geçerliliği ve Güvenilirliği…….10

2.7.Evren ve Örneklem…….....10

2.8.Veri Analizi ve Yorumu…….....11

3. BÖLÜM

DİN, POPÜLER DİN VE POPÜLER DİNDE FAL VE BÜYÜYE İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE……12

3.1.Din ve Popüler Din…….....12

3.1.1. Din Kavramının Tanımlanması.…….....12

3.1.1.1.Karl Marx, Marx Weber ve Emile Durkheim'in Din Üzerine Görüşleri….14

3.1.1.2.Karl Marx ve Din…….....14

3.1.1.3. Marx Weber ve Din…….15

3.1.1.4.Emile Durkheim ve Din…….....17

3.2.Popüler Din/Dindarlık Olgusu……...19

3.2.1. Popüler Kültür Olgusu…….....19

3.2.2.Geleneksel Dindarlık……...21

3.2.3.Popüler Din/Dindarlık Olgusu…….....22

3.2.3.1.Popüler Dinde Müslümanlık…….....24

3.2.3.2.Popüler Din ve Kültür İlişkisi……...25

3.2.3.2.1.Popüler Dinde Sosyo-Kültürel Farklılaşma……...26

3.2.3.3.Geleneksel Türk Popüler Dindarlığı…….....….27

3.2.3.4.Modern Dönem Türk Popüler Dindarlığı……..29

4. BÖLÜM

MODERN TOPLUMLARDA FAL VE BÜYÜYE OLAN YÖNELİM…….33

4.1.Büyü Olgusunun Tanımı…….....……..33

4.1.1.Büyü Çeşitleri…….....35

4.1.1.1.Ak Büyü……....37

4.1.1.2.Kara Büyü…….39

4.1.2.Büyüde Kullanılan Araçlar……..….41

4.1.2.1.Muska ve Tılsım……..….41

4.1.2.2.Uğurluklar……....41

4.1.2.3.İsim, Sayı ve Renkler…….……..42

4.1.2.4.Kutsal Kitaplar…….....….42

4.1.2.5.Doğaüstü Varlıklar…….....…43
4.1.2.6.İnsanlara Ait Unsurlar……...44
4.1.2.7.Hayvanlara Ait Unsurlar…….....44
4.1.2.8.Bitkilere Ait Unsurlar……....44
4.1.3.Büyü İle İlgili Uygulamalar……..…45
4.1.3.1.Aile İlişkileri ve Evlilikle İlgili Uygulamalar…….....45
4.1.3.2.Bereket ve Ekonomiyle İlgili Uygulamalar……..…46
4.1.3.3.Sağlık İle İlgili Büyüsel Uygulamalar…….…..47
4.1.3.4.Cezalandırma Amacıyla Yapılan Uygulamalar…….…47
4.1.3.5.Korunmak Amacıyla Yapılan Uygulamalar……..48
4.1.4.Büyü ve Din İlişkisi…….....48
4.2.Fal Olgusunun Tanımı…….....51
4.2.1. Fal Çeşitleri…….....52
4.3.Türk Kültüründe Büyü ve Falın Tarihi……..…56
4.3.1.İslamiyet Öncesi Türklerde Fal ve Büyü…….....57
4.3.2.İslamiyet Sonrasında Türklerde Fal ve Büyü……...59
4.3.3. Modern Dönem Türklerde Fal ve Büyü……..…...63
4.4.Modern Türk Toplumunun Fal ve Büyüye Yönelim Sebepleri……..65
4.4.1.Modernliğin Krizi Sonucunda Fal ve Büyüye Yönelim……..70
4.4.2. Sekülerleşme Sonucunda Fal ve Büyüye Yönelim…….76
4.4.3.Belirsizliği Giderme ve Geleceği Bilme Arzusu Sonucunda Fal ve Büyüye Yönelim…….....86
4.4.4.Güven İçerisinde Güvensizlik Sonucu Fal ve Büyüye Yönelim……..95
4.4.5.Psikolojik ve Fiziksel Hastalıklar Sonucunda Fal ve Büyüye Yönelim…...99
4.4.5.1.Alternatif Tıp ve Geleneksel Tıp Sonucunda Fal ve Büyüye Yönelim…102
4.4.6.Fal ve Büyü Mekânlarının Yeniden Üretimi Sonucunda Yönelim…….111
4.4.7.Bir Simülasyon Olarak Fal ve Büyü Yönelim…….107
5. BÖLÜM
BULGULAR VE YORUMLAR

KATILIMCILARIN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNİN FREKANS DAĞILIMLARI……...122

5.1.KİŞİSEL ÖZELLİKLER…….....126

5.1.1.Cinsiyet…….…….…….…126

5.1.2.Yaş …….…….....128

5.1.3. Medeni Durum……..….....131

5.1.4.Eğitim Durumu…….……...134

5.1.5.Meslek…….…….……...136

5.1.6.Aylık Kazanç…….…….....140

5.2.MADDE DAĞILIMI…….…….....…..144

5.2.1.Dini Paranormal İnanç…….…….....145

5.2.2.Batıl İnançla İlgili Paranormal İnanç…….……..……..…..147

5.2.3.Büyüyle İlgili Paranormal İnanç……..……....148

5.2.4.Gezegenle İlgili Paranormal İnanç……..…..…..148

5.3.REGRESYON ANALİZİ…….…….....….149

5.3.1.Dini Tutum……..……....…….149

5.3.2.Batıl İnanç……..…….....152

5.3.3.Büyü……..…….…….154

5.3.4.Gezegen……..…….....157

6.SONUÇ……...…..160

KAYNAKÇA…….…..164

EK 1: ANKET FORMU…….....…...173

ÖZGEÇMİŞ…….……177

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım MODERN TÜRKİYE'DE POPÜLER DİN VE PARANORMALİZM adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

…/…2022

İmza

Akınnur İLKUTLU

TEZ KABUL VE ONAY

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Akınnur İLKUTLU tarafından hazırlanan Modern Türkiye'de Popüler Din Ve Paranormalizm başlıklı bu çalışma, *..../..../2022* tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda *[oybirliği/oy çokluğuyla]* başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Sosyoloji* Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Danışman :	Doç. Dr. Şahin DOĞAN	İmza: ……..
Üye :	Dr. Öğrt. Üyesi Ahmet TAK	İmza: ……..
Üye :	Dr. Öğrt. Üyesi Hakkı KALAYCI	İmza: ……..

ONAY

Bu Tez, Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun / /2022 tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Coşkun POLAT

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Alan araştırması şeklinde yapılan bu çalışmada özellikle çoğunluğu Ankara'da ve kalan kısmı ise farklı şehirlerde bulunan bireylerin fal ve büyüye olan yönelimlerinin nedenleri farklı değişkenler açısından analiz edilmiştir. Ankara ve diğer şehirlerde yaşayan bireylerin, fal ve büyüye olan ilgilerinin araştırılması bizim açımızdan önem arz etmektedir. Öncelikle aklın ve bilimin aydınlanmayla birlikte ön plana çıkacağı ve insanların bilim dışı olanlardan uzaklaşacağı düşüncesidir. Bir diğeri ise içinde yaşadığımız modern çağın belirsizlikleri, artan riskler, seçeneklerin fazlalığı, artan güvensizlik, korku ve kaygının bireyleri ve toplumları yönelttiği durumlardır. Son olarak teknolojinin ilerlemesi ve yaygınlaşmasıyla birlikte popüler dinin her alanda hayatımıza girmesi ve etkilemesidir. Bu açıdan yaptığımız çalışma fal ve büyünün, modern insanın hayatına hangi açılardan bir umut arayışı içinde olduğu noktasında etkili olabileceği düşünülmektedir.

Araştırma 1. Bölüm, 2. Bölüm, 3. Bölüm, 4.Bölüm, 5.Bölüm ve 6.Bölüm olmak üzeri temelde altı bölümden oluşmaktadır. I. Bölümde, giriş bölümü, 2. Bölümde araştırmanın konusu, amacı ve önemi, araştırmanın yöntem yaklaşımı, evren ve örneklem… gibi konular yer almaktadır. 3.Bölümde din ve popüler dine ilişkin kavramsal çerçeve yer almaktadır. 4. Bölümde, modern toplumlarda fal ve büyüye olan yönelimlere ilişkin teoriler yer almaktadır. 5. Bölümde ise bulgular ve yorumlar yer almaktadır. Bu bölümde deneklerin sosyo-kültürel özellikleri, din, büyü, batıl inanç ve gezegen …gibi değişkenlerin analiz ve yorumları yapılmaktadır. 6.Bölümde ise sonuç kısmı yer almaktadır.

Tez çalışmasının başlangıcından sonlandırılmasına kadar geçen sürede beni her konuda destekleyen ve tecrübesiyle katkılarını esirgemeyen çok değerli danışman hocam *Sayın Doç. Dr. Şahin DOĞAN'a* teşekkürlerimi bir borç bilirim. Değerli çalışmaları aracılığıyla bana yol gösteren *Sayın Prof. Dr. Mustafa ARSLAN'a* teşekkür ederim.

Maddi ve manevi olarak sürekli yanımda olan ve sevgisini hiçbir zaman esirgemeyen kıymetli aileme minnettarım. Son olarak, tez çalışma sürecimde ve hayatımın her anında ve her türlü konuda yanımda olan, desteğini ve varlığını her daim hissettiğim kıymetli eşim *Ferdi ANAMUR'a* teşekkür ederim.

…/…/2022

Akınnur İLKUTLU

ÖZET

Tezin Başlığı: MODERN TÜRKİYE'DE POPÜLER DİN VE PARANORMALİZM

Tezin Yazarı : Akınnur İLKUTLU

Danışman : Doc. Dr. Şahin DOĞAN

Anabilim Dalı : Sosyoloji

Tezin Türü : Yüksek Lisans

Kabul Tarihi :

Yapılan bu çalışmada internet aracılıyla 571 anket uygulanmıştır. Uygulanan anketin çoğunluğu Ankara'da yaşayan katılımcılar olmak üzeri kalan diğer kısmı ise 43 ilden katılan katılımcılardan oluşmaktadır. Paranormal inanç ölçeği için Likert tipi beşli cevap kategorileri kullanan sorular kullanılmıştır. Bunlar "kesinlikle katılıyorum", "katılıyorum", "kararsızım", "katılmıyorum", "kesinlikle katılmıyorum" şeklindedir. Paranormal inanç ölçeğinde 27 soru bulunmaktadır. Çalışmamız paranormal inanç ölçeği dini tutum, batıl inanç, büyü ve gezegen boyutları olmak üzeri dört alt boyuta ayrılmaktadır. Yapılan T-Testine göre; din, batıl inanç ve gezegen tutumu cinsiyet açısından anlamlı düzeye ulaşmamaktadır. Yapılan Anova testine göre; din, batıl inanç, büyü yaş açısından anlamlı düzeye ulaşmakta fakat gezegen tutumu ulaşmamaktadır. Medeni duruma göre din, batıl inanç, büyü ve gezegen tutumu anlamlı düzeye ulaşmaktadır. Eğitim durumuna göre din, batıl inanç, büyü ve gezegen tutumu anlamlı düzeye ulaşmaktadır. Mesleğe göre din, batıl inanç, büyü ve gezegen tutumu anlamlı düzeye ulaşmaktadır. Aylık kazanca göre ise din, büyü ve gezegen tutumu anlamlı düzeye ulaşmakta fakat batıl inanç tutumu anlamlı düzeye ulaşmamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din, Büyü, Batıl İnanç, Gezegen

ABSTRACT

Thesis Title : Popular Religion and Paranormalism in Modern Turkey

Author : Akınnur İLKUTLU

Supervisor : Doc. Dr. Şahin DOĞAN

Department : Sociology

Thesis Type : Master's Thesis

Date :

In this study 571 questionnaires were applied via the internet. The majority of the questionnaire was composed of participants living in Ankara, and the remaining part consisted of participants from 43 provinces. Likert-type five-point response categories were used for the paranormal belief scale. These are "strongly agree", "agree", "undecided", "disagree", "strongly disagree". There are 27 questions in the paranormal belief scale. The paranormal belief scale of our study is divided into four sub-dimensions: religious attitude, superstition, magic and planetary dimensions. According to the T-Test; religion, superstition and planetary attitude do not reach a gender significant level. According to the Anova test; religion, superstition, magic reach a meaningful level in terms of age, but planetary attitude does not. According to marital status, religion, superstition, magic and planetary attitudes reach a significant level. Religion, superstition, magic and planetary attitudes reach a significant level by profession. According to monthly earnings, religion, magic and planetary attitudes reach a significant level, but superstitious beliefs do not reach a significant level.

Keywords: Religion, Magic, Superstition, Planet

KISALTMALAR

akt Aktaran TDK: Türk

çev. Çeviren

s. Sayfa

ss. Sayfa Sayısı

vd. Ve diğerleri

vs. Ve saire

TABLO LİSTESİ

Tablo No: Sayfa

Tablo 5.1:Bağımsız Değişkenlerden Bazılarının Frekans Dağılımları ……122

Tablo 5.2:Cinsiyet'e Göre Dini Tutum Puanlarının Karşılaştırılması……...126

Tablo 5.3: Cinsiyet'e Göre Batıl İnanç Tutum Puanlarının Karşılaştırılması …...126

Tablo 5.4: Cinsiyet'e Göre Büyü Tutum Puanlarının Karşılaştırılması ……....127

Tablo 5.5: Cinsiyet'e Göre Gezegen Tutum Puanlarının Karşılaştırılması ……..128

Tablo 5.6: Yaşa Göre Dini Tutum Puanlarının Karşılaştırılması ……..128

Tablo 5.7: Yaşa Göre Batıl İnanç Tutum Puanlarının Karşılaştırılması…….129

Tablo 5.8: Yaşa Göre Büyü Tutum Puanlarının Karşılaştırılması……..129

Tablo 5.9: Yaşa Göre Gezegen Tutum Puanlarının Karşılaştırılması…….130

Tablo 5.10: Medeni Durumlarına Göre Dini Tutum Puanlarının Karşılaştırılması.131

Tablo5.11:Medeni Durumlarına Göre Batıl İnanç Tutum Puanlarının Karşılaştırılması…….…..132

Tablo 5.12: Medeni Durumlarına Göre Büyü Tutum Puanlarının Karşılaştırılması.132

Tablo5.13:Medeni Durumlarına Göre Gezegen Tutum Puanlarının Karşılaştırılması……....133

Tablo5.14:Eğitim Durumlarına Göre Dini Tutum Puanlarının Karşılaştırılması….134

Tablo5.15:Eğitim Durumlarına Göre Batıl İnanç Tutum Puanlarının Karşılaştırılması…….……..134

Tablo5.16:Eğitim Durumlarına Göre Büyü Tutum Puanlarının Karşılaştırılması…….……..…135

Tablo5.17:Eğitim Durumlarına Göre Gezegen Tutum Puanlarının Karşılaştırılması…….……..…136

Tablo5.18:Meslek Durumlarına Göre Dini Tutum Puanlarının Karşılaştırılması……..……..…136

Tablo 5.19: Meslek Durumlarına Göre Batıl İnanç Tutum Puanlarının Karşılaştırılması……...137

Tablo 5.20: Meslek Durumlarına Göre Büyü Tutum Puanlarının Karşılaştırılması……..…139

Tablo 5.21: Meslek Durumlarına Göre Gezegen Tutum Puanlarının Karşılaştırılması……...140

Tablo 5.22:Aylık Kazanç Durumlarına Göre Dini Tutum Puanlarının Karşılaştırılması…….…..140

Tablo 5.23:Aylık Kazanç Durumlarına Göre Batıl İnanç Tutum Puanlarının Karşılaştırılması……...142

Tablo 5.24:Aylık Kazanç Durumlarına Göre Büyü Tutum Puanlarının Karşılaştırılması……..…….142

Tablo 5.25:Aylık Kazanç Durumlarına Göre Gezegen Tutum Puanlarının Karşılaştırılması……...143

Tablo 5.26: Dini Paranormal İnanç Maddelerinin Dağılımı……...144

Tablo 5.27: Batıl İnançla İlgili Paranormal İnanç Maddelerinin Dağılımı…….145

Tablo 5.28: Büyüyle İlgili Paranormal İnanç Maddelerinin Dağılımı…….....147

Tablo 5.29: Gezegenle İlgili Paranormal İnanç Maddlerinin Dağılımı……...148

Tablo 5.30: Paranormal İnanç Alt Ölçeklerinin Ortalamaları…….149

Tablo 5.31: Dini Tutum Regresyon Analizi……....149

Tablo 5.32: Batıl İnanç Regresyon Analizi…….152

Tablo 5.33: Büyü Regresyon Analizi……..154

Tablo 5.34: Gezegen Regresyon Analizi…….....157

RESİM LİSTESİ

Resim 4.1. Çankaya, Meşrutiyet Mahallesi…….....107

Resim 4.2. Çankaya, Meşrutiyet Mahallesi ……...…..……..…..108

Resim 4.3. Çankaya, Meşrutiyet Mahallesi……..……109

Resim 4.4. Çankaya, Meşrutiyet Mahallesi ……...……...……...109

1.GİRİŞ

İnsanoğlu doğuştan inanmaya yatkın olarak dünyaya gelmekte ve tarihin bütün dönemlerinde soyut alanla ilgili olan inançlarını somuta indirgeme eğilimi göstermektedir. Her toplumun kültürü farklılık göstermesinden dolayı toplumların dini inançları da birbirinden farklılaşmaktadır. Toplum tarafından bireylere inanç ve davranış kalıpları hazır bir şekilde sunulmaktadır. Bireyler bundan dolayı içerisinde doğduğu toplumun kültürünü ve dini inancını benimser. Durkheim açısından, kullandığımız her türden tekniklerde ve geleneklerde saptanmış bir takım güçler vardır. Bir takım dil konuşuyoruz, araç gereçler yapıyoruz, haklardan bahsediyoruz ama onları yapan biz değiliz. Her kuşak insana bir bilgi hazinesi aktarmaktadır. Uygarlığın bu değişik ürünlerini topluma borçluyuz ve bizim eserimiz olmadığını biliyoruz. Fakat bunlar bizi biz yapan şeylerdir, çünkü insanın insan olması, ancak uygar olmasından dolayıdır. Bundan dolayıdır ki insanın kendisinin dışında, ona doğasının özelliklerine kazandıran, koruyan ve ayrıcalıklı yazgı sağlayan güçler duygusuna kapılmaması olanaksızdır (Durkheim, 2018, s.297).

İnsanların inanmış oldukları dini inançlar içerisinde sadece dinlerin resmi, normatif boyutu değil, resmi olmayan boyutu da yer almaktadır. Dinin resmi ve normatif olmayan kısmı, geniş halk kesiminin kültürü olarak tanımlanan popüler kültür içerisinde karşımıza çıkmaktadır. Dinin, kültürel alanla etkileşime girmesi sonucu popüler din ortaya çıkar ve popüler kültür ortamından doğmaktadır. Popüler din, farklı kültürlerle etkileşime girerek ve insanlara atalarından aktarılarak gelen inançları kapsamaktadır. Popüler din içerisinde yer alan fal ve büyüsel uygulamalar ve inançlarda, kültürel etkileşim, atalardan aktarılma ve değişimler yaşanılarak bizlere kadar gelmiştir.

2.MODERN TÜRKİYE'DE POPÜLER DİN VE PARANORMALİZM

2.1.Araştrmanın Konusu

Aydınlanma ile birlikte aklın ve bilimin ön plana çıkıp, insanların bilim dışı olan her şeyden uzaklaşacağı beklenmiştir. İnsanların, duyular ve bilim ile açıklanamayan dini, mistik, gizemli ve büyülü olgulardan uzak duracakları bekleniyordur (Şahin, 2014, s.1). Weber, *"dünyanın büyüden arındırılması"* ve *"seküler doğrusal ilerleme"* argümanında, kutsalın ve olağanüstünün artık bir kenara atıldığını belirtmektedir (Aron, 2017, s.385). Fakat dini ve dinin popüler kısımlarının hala gündemi meşgul ettiği görülmektedir.

Fal ve büyü uygulamaları, ilkel dönem insanlarından günümüz modern dönem insanlarına kadar yaşamın bütün aşamalarında görülmektedir. Baktığımız zaman her şey denenip bir sonuç alınamadığında, çok büyük bir felaket olduğunda ve özellikle doğadan kaynaklanan durumlar ve hastalıklar sonucunda gerek inanan gerekse inanmayan insanlar, fal ve büyüsel uygulamalara geçmişten günümüze değin başvurmaktadır. Modern dönem insanlarına baktığımız zamanda insanların doğayı kontrol etme çabalarının değişmediğini görmekteyiz. İlkel dönemden günümüz modern döneme kadar inançların sabit kaldığını fakat uygulamaların değiştiğini görmekteyiz.

Modern dönem insanlarının fal, mistik ve büyüsel olgulara yönelişinin ardında kültürel ve gelenekselin yanı sıra farklı sebeplerde bulunmaktadır. Modern insan, sürekli ve çok hızlı bir değişim içerisine girmiştir. Aynı zamanda yaşanılan bu değişim din içerisinde de bir takım değişimlere sebebiyet vermiştir. Dinde yaşanan değişim hem dini ve kutsala olan ilgide artış hem de mistik, ezoterik kültlere ve kitlesel paranormal eğilimlere yönelişte ortaya çıkmaktadır (Arslan, 2011, s.13).
Modernleşmeyle birlikte bireyselleşme, sekülerleşme, kaygı, korku, risk, müphemlik, güvensizlik ve belirsizlik durumlarında yaşanan artışında bir sonucu olarak fal, büyü ve mistik inançlar gibi paranormal eğilimlerin arttığı düşünülmektedir.

Bunların yanı sıra popüler kültürün günümüzde eskiye oranla daha fazla fal, büyü ve mistik söylemler ürettiği görülmektedir. Gazete, dergi ve kitaplarda büyüsel ve mistik konulara çok fazla yer verildiği görülmektedir. Televizyonda ise dizi, film ve programlarda sıkça işlenmektedir. Yine telefonlara indirilen fal uygulamaları son zamanlarda çok popülerleşmiştir. Büyü işlemleriyle uğraşanlara ve falcılara internet ve sosyal medya aracılığıyla kolay ulaşılabilir olması da bu yönelimi arttırmaktadır. Bir diğer nokta ise büyü ve fal mekânlarının yeniden üretilmesidir. Kent merkezlerinde yer alan kafelerin içerisinde bir takım büyüsel işlemlerin yapılması ve fal bakılması bu yönelimi etkilemektedir.

2.2.Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, modern dönemde belirsizlik, risk ve kaygı endişelerinin artmasıyla birlikte fal, büyü ve mistik olgular arasındaki ilişkiye odaklanmak ve modern insanın bu olgulara yönelim nedenlerinin neler olduğunu ortaya çıkarmaktır.
Bu çalışma fal ve büyü uygulamalarına modern insanların hangi amaçla yöneldiklerini ve bu uygulamalar üzerinden fal ve büyünün Türk kültüründeki yerini belirlemek için hazırlanmıştır. Bu temel amaç ile ilişkili olarak Ankara'nın merkezi konumunda bulunan Kızılay ve çevresinde yaşayan insanların fal ve büyü yönelimlerine odaklanılmıştır.

Söz konusu amaçlara ulaşmak için şu sorulara yanıt bulunmaya çalışılacaktır:

1.Gündelik hayat içerisinde bilinçli ve ya bilinçdışı olarak uygulanan fal ve büyünün geçmişten günümüze Türk kültüründeki yeri nedir?

2.Fal ve büyü yaşamın hangi alanlarında kullanılmaktadır?

3.Modern dönemde başvurulan fal ve büyü çeşitleri nelerdir?

4.Modern insan, fal ve büyülere hangi amaçlar için başvurmaktadır?

5.Fal ve büyüde kullanılan araçlar nelerdir?

6.Modern dönemde fal ve büyü mekânlarının yeniden üretilmesinin, fal ve büyüye olan yönelime nasıl bir etkide bulunmaktadır?

7.İnançlar, fal ve büyüsel uygulamaları hangi yönleriyle etkiler?

8.Modern toplumlarda, akla ve bilime aykırı mistik ve büyüsel inanışlar tekrar neden yükselişe geçmektedir?

9.Bilimin ilerlemesi, eğitimin yaygınlaşması, bilgiye kolay ulaşılabilir olması ve dinlerin kuramsal anlamda gelişmesine rağmen fal, büyü ve mistik yöneliminin sebepleri nelerdir? (Arslan, 2011, s.17).

10.Popüler kültür, fal ve büyüye olan yönelime nasıl bir etkide bulunmaktadır?

2.3. Araştırmanın Önemi

Malinowski, Durkheim, Weber, Strauss, Frazer, Freyer, Eliade gibi birçok ünlü sosyolog ve antropologlar, mistik ve büyüsel inanışları araştırma konusu yapmışlardır. Günümüz modern toplumlarda tekrardan mistik ve büyüsel inanışların yaygınlaşması tekrardan sosyolojinin ilgi alanı haline gelmiştir (Arslan, 2011, s.16). Bundan dolayı her ne kadar popüler din, fal ve büyü alanında daha önce çalışmalar yapılmış olsa da dinamik yapıdaki bu konunun yeniden incelenmesi ve değişen özelliklerinin yeniden ele alınması noktasında bu tez çalışmasının literatüre katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Aklın ve bilimin ön plana çıktığı, toplumların rasyonelleştiği ve akıl dışı olan mistik ve büyüsel inançların modern dünyada yerini kaybedeceği gibi tezler bulunmaktadır. Daha özele baktığımız da ise Weber'in *"dünyanın büyüden arındırılması, rasyonelleşme ve seküler doğrusal ilerleme"* tezi karşımıza çıkmaktadır (Arslan, 2011, s.16). Modern toplumlarda hayatı şekillendiren ve yönlendiren gücün her ne kadar bilim olduğu düşünülse de mistik ve büyüsel inançların, birey ve toplum hayatında ki etkisi devam etmektedir. Bilim yetersiz kalmakta ve bu noktada çözüm mistik inançların, fal ve büyünün gücünde aranmaktadır. Bu noktada Durkheim'inde ifade ettiği gibi *"bilim dünyayı aydınlatır ama kalpleri karanlıkta bırakır."* Bu doğrultuda bu çalışma, modern toplumlarda fal, mistik ve büyüsel inanışlara olan

yönelimin artışının farklı yönleri ile incelenmesi ve sebeplerinin bilimsel olarak tespiti açısından önemlidir.

2.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmada özellikle aklın ve bilimin ön plana çıktığı, eğitimin yaygınlaştığı modern toplumlarda fal, büyü ve mistik olgulara yönelimin sebep ve ya sebeplerinin anlaşılması amacıyla, Ankara'nın merkezi konumunda bulunan Kızılay'da 20202021 yılları arasında yaşayan, çalışan ve eğitim gören kişilere anket uygulanmak istenmiştir. Fakat tüm dünyada yaşanan Covid 19 salgını nedeni sonucunda hem yasaklamaların olması hem de hem uygulayıcı hem katılımcıların sağlığı açısından riskli olduğu için internet aracılıyla 571 anket uygulanmıştır. Katılımcıların yarısı Ankara diğer yarısı ise farklı illerden katılmaktadır.

2.5.Araştırmanın Yöntem Yaklaşımı

Yaptığımız çalışma alan araştırması şeklinde olmuştur. 571 kişiye anket uygulanmıştır ve katılımcıların yarısına yakını Ankara'da yaşayanlar kalan diğer yarısı ise 43 ilden katılan katılımcılardan oluşmaktadır. Araştırmanın teorik kısmının belirlenmesinde ve verilerin değerlendirilmesinde işlevselci yaklaşımın genel ilkeleri göz önünde bulundurulmuştur.

İşlevselci perspektif, inançların toplumda gizli ve ya örtük bir takım işlevlerinin olduğunu belirtmektedir. Aynı zamanda hiçbir olgu ve değerin boş, anlamsız olmadığını, fal ve büyü gibi batıl, ilkel inançların bile toplumsal bir işleve ve role karşılık geldiğini vurgulamaktadır. İşlevselci perspektif, inançların diğer toplumsal kurumlarla etkileşim içerisinde olduğunu kabul etmektedir. Bu nedenle fal ve büyü gibi inançların, makro etkenlerle ilişkisinin incelenmesine imkân vermektedir. Bu kurama göre, çalışmamızda ele aldığımız modern toplumlarda yaşanan belirsizlik, hızlı değişim, risklerin artması, bilinmezlik, korku ve kaygı gibi durumların fal ve büyü gibi paranormal inançları yaygınlaşmasına neden olabilmektedir (Arslan, 2011, s.151). Bunların yanı sıra çalışmamızda bireysel etkilerde göz ardı edilmemiştir.

Yapılan bu çalışma, tümdengelimci bir bakış açısıyla yürütülmüş, teorik bir çerçevede fal ve büyünün yapısı ve din ile olan etkileşimi incelenmiştir. Fal ve büyü, sosyal teoriler çerçevesinde ve makro bir bağlamda ele alınmıştır.

2.5.1. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın teorik bölümünde geliştirilen görüşlerden hareketle aşağıdaki hipotezler geliştirilmiştir:

1.Cinsiyetin dini tutum, gezegen ve batıl inanç boyutları arasında anlamlı bir ilişkisi yoktur, fakat kadınların dini tutum ve batıl inanç tutumları erkeklerden yüksektir. Gezegen tutumunda ise erkeklerin tutumu kadınlardan yüksektir. Büyü boyutları arasında anlamlı bir ilişkisi vardır.

2.Yaşın dini tutum, batıl inanç ve büyü boyutları arasında anlamlı bir ilişkisi vardır, gezegen tutumu arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

3.Medeni durumun dini tutum, batıl inanç, gezegen ve büyü boyutları arasında anlamlı bir ilişkisi vardır.

4.Eğitimin dini tutum, batıl inanç, gezegen ve büyü boyutları arasında anlamlı bir ilişkisi vardır.

5.Mesleklerin dini tutum, batıl inanç, gezegen ve büyü boyutları arasında anlamlı bir ilişkisi vardır.

6.Aylık kazancın dini tutum, büyü ve gezegen boyutları arasında anlamlı bir ilişkisi vardır, fakat batıl inanç boyutları arasında anlamlı bir ilişkisi yoktur.

2.6.Veri Toplama Araçları

Araştırmamızda veri toplama aracı olarak “anket” uygulaması yapılmıştır. Bu çalışmada Mustafa Arslan’ın, “Paranormalizm ve Din” çalışmasında uygulamış olduğu Paranormal İnanç Ölçeği kullanılmıştır. Anket formunda katılımcılara demografik özellikler ve Paranormal İnanç Ölçeğine yönelik sorular yöneltilmiştir. Öncelikle 210 kişiye pilot uygulama yapılmış, soruların yanlış anlaşılıp anlaşılmadığı değerlendirildikten sonra uygulamaya geçilmiştir.

2.6.1. Paranormal İnanç Ölçeği

Paranormal inanç ölçeği için Likert tipi beşli cevap kategorileri kullanan sorular kullanılmıştır. Bunlar "kesinlikle katılıyorum", "katılıyorum", "kararsızım", "katılmıyorum", "kesinlikle katılmıyorum" şeklindedir. Sorulardan "Kesinlikle katılıyorum" beş puan , "Katılıyorum" dört puan, "Karasızım" üç puan, "Katılmıyorum" iki puan ve "Kesinlikle katılmıyorum" bir puan üzerinden değerlendirilmiştir. Paranormal inanç ölçeğinde 27 soru bulunmakta ve yapılan faktör analizinde dört faktör ortaya çıkmaktadır. İlk olarak dini tutuma ilişkin ifadeler yer almaktadır. Bunlar, ölçekteki (1,2,3,4,5,6,7,8,9,10) numaralı maddeleri oluşturmaktadır. İkinci faktörde batıl inanç tutumuna ilişkin ifadeler yer almaktadır ve (15,16,17,18,19,20,26,27) numaralı maddeleri oluşturmaktadır. Üçüncü faktörde büyü tutumuna ilişkin ifadeler yer almakta ve (11,12,13,14) numaraları maddeleri oluşturmaktadır. Dördüncü faktörde ise gezegen tutumuna ilişkin ifadeler yer alır ve (21,22,23,24,25) numaralı maddeleri oluşturmaktadır. Bu dört temel boyuta ilişkin ifadeler, anket formunda karışık olarak sorulmuştur. Anket uygulaması yapıldıktan sonra yarım doldurulan ve kullanılamaz durumda olan anketler analize tabi tutulmamıştır. Geriye kalan anketlerin sayısı 571'dir. Yapılan faktör analizi sonucunda tutum sorularının yine dört faktörde toplandıkları görülmüştür. Faktörün KMO değeri 91 gelmekte ve dört faktörün toplam varyansı %67 olarak açıklanmaktadır. Bunlardan 1.faktör % 27'sini, 2.faktör %19' unu, 3.faktör ise %10'unu ve 4.faktör %9'unu açıklamaktadır. Aşağıdaki tablo soruların faktör ağırlıklarını vermektedir.

	Factör Yük değerleri			
	I	II	III	IV
1. Beden ölse de ruh var olmaya devam eder.	.565			
2. Şeytan diye bir varlık vardır.	.715			
3. Hızır uğrayan eve bereket yağar.	.604			
4. Allah'a inanıyorum.	.693			
5. Çıplak gözle göremesek de cin gibi varlıklar mevcuttur.	.760			
6. Kem gözlü insanların nazarının dokunduğu bir gerçektir.	.592			
7. Cennet ve Cehennem vardır.	.711			
8. Mübarek (veli) insanlar, lütuf ve hayır dualarını vererek insanlara yardımcı olabilirler.	.670			
9. Melekler nurdan varlıklardır.	.764			
10. Evliyanın kerameti (mucizevi haller göstermesi) gerçektir.	.653			
11. İnsana zarar verici (kara) büyü gerçekten vardır.			.752	
12. Büyücüler hala varlıklarını devam ettirmektedir.			.806	
13. Bir takım büyülü formüller ve sözler kullanarak bir kişiye büyü yapmak mümkündür.			.793	
14. Büyücülüğe ait güncel örnekler mevcuttur.			.786	
15. Burçlar (kişinin doğum zamanındaki yıldızların konumunu bilme, yıldız falı) bize kişinin geleceği hakkında doğru bilgi verir.		.676		
16. Astroloji (yıldızların hareketlerinden hüküm çıkarma bilimi), gelecek hakkında doğru bir tahmin yoludur.		.714		
17. Bazı medyumlar geleceği tahmin edebilir.		.682		
18. Bazı insanlar, geleceği tahmin etmede açıklanamayan bir yeteneğe sahiptir.		.659		
19. Bazı insanlar zihin güçleriyle nesneleri havaya kaldırabilirler.		.687		

20. Manevi (ruhsal) güçlerle nesneleri hareket ettirmek söz konusu olmaktadır.	.638	
21. Karşıdaki kişinin aklını okumak imkânsızdır.		.635
22. Zihnin ve ruhun, bedenini terk edebilir ve seyahat edebilir.		.631
23. Uyku ya da trans gibi değişik durumlarda, ruh bedeni terk edebilir.		.607
24.Zaman zaman başka gezegenlerden dünyamızı ziyarete gelen yabancı varlıklar (UFOlar) vardır.		.657
25. Başka gezegenlerde yaşam vardır.		.619
26. Kara kedi kötü şans (uğursuzluk) getirir.	.781	
27. Merdiven altından geçmek uğursuzluk getirir.	.779	

2.6.1.1.Dini İnanç Boyutu: Dinin temel inanç ilkeleri ile geleneksel anlayışında yer alan inanç konularını kapsamaktadır. Dini tutum, on maddeden oluşmakta ve I. Faktör olarak paranormal inancın birinci boyutunu oluşturmaktadır. Bu çalışmadan birisi de Arslan'ın 2011 yılında üniversite öğrencileri üzerine yaptığı araştırmadır. Arslan, geleneksel dini inanç boyutu olarak ele almıştır. Arslan'ın yaptığı araştırma da en fazla inancın Allah'a olduğu ve sırasıyla cennet, cehennem, melek, şeytan, cin ve ruhun ölmezliği gibi inançlar gelmektedir ve bu inançları kabul edenler %90'ın üzerinde gözükmüştür. Keramet, evliya, nazar ve Hızır gibi inançlarda düzenli bir azalma saptanmıştır. Genel olarak öğrencilerin geleneksel dini inanç boyutuna ait ifadelere olumlu tutumlarının yüksek olduğu saptanmıştır (Arslan, 2011, ss.179180).

2.6.1.2.Batıl İnanç Boyutu: Batıl inanç ve davranış kavramının kabul gören bir tanımı bulunmamaktadır. Çünkü bazılarının batıl olarak gördükleri başkaları açısından normal olarak değerlendirilmektedir. İlk sosyal bilimciler batıl inancı, doğal sebebi olan bir olayı doğaüstü, gizemli ve bilimsel olarak yalanlanmış neden ve ya nedenlerle açıklama eğilimi olarak tanımlamışlardır. Batıl inanç ve davranışlar asılsız ve irrasyonel olma, zaman ve mekâna göre değişebilen özelliklere sahiptir.

Aynı zamanda ortak biçimde inanılmakta ve bireylere yarar sağlama gibi yönleri de bulunmaktadır (Köse ve Ayten, 2009, ss.49-50).

Batıl inanç boyutu, sekiz maddeden oluşmakta ve II. Faktör olarak paranormal inancın ikinci boyutunu oluşturmaktadır. Arslan'ın batıl inanç boyutuyla ilgili yapmış olduğu araştırmaya göre, öğrencilerin batıl inançlara karşı tutumları düşük düzeyde ve ilgisiz olduğu yönünde saptanmıştır (Arslan, 2011, s.200).

2.6.1.3.Büyü Boyutu: Büyü boyutu, dört maddeden oluşmakta ve III. Faktör olarak paranormal inancın üçüncü boyutunu oluşturmaktadır. Büyü, popüler dini inanç uygulamalarında yer alan, ilkel dönemden günümüze değin kültür içerisinde yaşanan bir takım inançlardır. Büyü, din ve bilim arasındaki ilişkiler geçmişten günümüze değin birçok sosyolog ve antropologların araştırma konusu olmuştur. Günümüzde ise popüler din içerisinde yer alan birçok halk inanışlarında ve popüler kültürün birçok alanında karşımıza çıkmaktadır. Büyü inanç boyutunda büyü ve büyücülüğe ilişkin örneklerin günümüzde varlığı ile ilgili ifadeler yer almaktadır. Aynı zamanda bir kişiye büyü yapmanın mümkün olup olmadığına dair ifadeler yer almaktadır.

Arslan'ın büyü inanç boyutuyla ilgili yapmış olduğu araştırmaya göre, öğrencilerin büyü konusundaki tutumları yüksektir. Öğrencilerin tutumları büyü ve büyücülüğe ilişkin örneklerin varlığı ve bir kişiye büyü yapmanın mümkün olduğu açısından değerlendirilmiştir (Arslan, 2011, s.182).

2.6.1.4.Gezegen Boyutu: Gezegen boyutu, beş maddeden oluşmakta ve IV. Faktör olarak paranormal inancın dördüncü boyutunu oluşturmaktadır.

Arslan, olağandışı yaşam ve ruhçuluk boyutu olarak araştırma yapmıştır. Araştırmaya göre, öğrencilerin yarısı uyku ya da trans halinde ruhun bedeni terk edebileceğine inanmış oldukları ifade edilmektedir. Yarısına yakın kısım ise ruhsal ya da zihinsel seyahate inanmaktadır. Yine öğrencilerin yarıya yakın kısmı başka gezegende hayat olduğuna, dörtte birlik oranının da yabancıların dünyayı ziyaret ettiğine yönelik inançlarının olduğu saptanmıştır (Arslan, 2011, s.196).

2.6.2. Paranormal İnanç Ölçeğinin Geçerliliği ve Güvenilirliği

Paranormal inanç ölçeğinin güvenilirlik derecesini ölçmek için "güvenilirlik testi" uygulanmıştır. Yapılan test sonucunda "Cronbach Alpha" güvenilirlik katsayısı "0,92" olarak bulunmuştur. Alpha katsayısının yüksek olması sorular arasındaki iç tutarlılık ve homojenliğin göstergesi anlamına gelmektedir. Dini tutumun güvenirliği "0,93", batıl inanç tutumunun güvenirliği "0,90", büyü tutumunun güvenirliği "0,91" ve gezegen tutumunun güvenirliği ise "0,72" olarak bulunmuştur.

2.7. Evren ve Örneklem

Modern toplumların, fal ve büyüye olan yönelimlerinden hareket eden bu çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden biri olan "anket" aracılığıyla veriler toplanmaya çalışılmıştır. Araştırmanın evreni 2020-2021 yılları arasında Ankara'nın merkezi konumunda bulunan Kızılay ve yakın çevresinde yaşayan, çalışan ve eğitim gören 18 yaş üzerini kapsamaktadır.

Araştırmanın evreni olarak Ankara ilinin seçilmesi birkaç açıdan önemlidir:

1.Ankara başkent olması nedeni ile ülkenin her bölgesinden insan bulunmaktadır. Bu nedenle Türkiye genelini temsil etme özelliği yüksektir.

2.Ankara, kentleşmenin canlı bir örneğidir. Kentleşmenin bütün özelliklerini, sorunlarını içinde barındıran bir metropol şehirdir (Doğan, 2007, s.11).

Örneklemin seçiminde, olasılık dışı örnekleme yöntemlerinden biri olan "kolay örnekleme" tekniği kullanılmıştır. Tüm dünyada yaşanan Covid 19 salgını nedeniyle anketler, internet aracılıyla uygulanmak zorunda kalınmıştır. Kolay örnekleme tekniği, internet ve ya telefon aracılıyla yapılan anketleri kapsaması nedeniyle örnekleme yöntemi olarak seçilmiştir.

2.8.Veri Analizi ve Yorum

Araştırma verileri SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Analizlerde gruplar arası farkların test edilmesi için t-test ve ANOVA, kategorik değişkenler arasındaki

ilişkilerin test edilmesi için ki-kare ve değişkenler arasındaki etkilerin test edilmesi için korelasyon ve regresyon teknikleri kullanılmıştır.

3.BÖLÜM

DİN, POPÜLER DİN VE POPÜLER DİNDE FAL VE BÜYÜYE İLİŞKİN KAVRAMSAL ÇERÇEVE

3.1. Din ve Popüler Din

3.1.1.Din Kavramının Tanımlanması

"Din; akıl sahihlerini kendi hür iradeleri ile en iyiye, en doğruya ve en güzele ulaştıran ilahî bir kurumdur"(Şentürk, 2017, s.9). Yapılan tanımdan yola çıkarak öncelikle diyebiliriz ki din bir kurumdur ve insanlar dini, kendi hür iradeleri ile tercih etmektedirler.

Türkçede kullanılan din kelimesi Arapça kökenlidir ve birçok alana vurgu yapan anlam zenginliğine sahiptir. Din kelimesinin Arapça karşılıkları ise şu şekildedir: "*ceza, hüküm, teslimiyet, ibadet, üstün gelme, hâkimiyet, gelenek, yol, kanun ve millettir."* Din kelimesinin Arapça anlamlarından yola çıkarak din yaratıcı, hâkim olan, hesaba çeken ve insanlara ceza ve mükâfat veren Allah'a, insanların hem bireysel hem de toplumsal (cemaat) olarak boyun eğmesi, teslim olması, ibadet etmesi sonucu ortaya çıkan kanun, gelenek ve yoldur (Yılmaz, 2014, s.23).

İslam bilginlerinin Kur'an-ı Kerimde yer alan açıklamalar doğrultusunda yapmış oldukları tanım ise şu şekildedir: Din akıl sahibi insanları kendi tercihleriyle bizzat hayırlı olan şeylere götüren ilahi kanundur (Erenler, 2017, s.6). Dinin sözlük anlamına baktığımızda ise Allah'ı Teâlâ'nın peygamberleri vasıtasıyla insanları dünya ve ahirette rahat, huzur ve saadete kavuşturmak için bildirdiği yoldur (Ören, 2010, s.85).

Gazali'ye göre din; Allah ile kul arasında ki muameledir. Kur'an-ı Kerimde geçen din kelimesinin anlamları ise "*ceza, mükâfat, hüküm ve hesaptır"*(Fatiha Suresi). "*İtaat, teslimiyet, ibadet, hizmet"(Bakara 132. Ayet).* "*Adet, yol, kanun, şeriat, millet, mezhep"*(Yusuf suresi 72.Ayet) anlamlarına gelmektedir(Kılıç, 1999, s.111).

Din kavramının bazı batı düşünürler tarafından ele alınışını inceleyecek olursak;

Freyer' e göre, ilk kez bütün dinleri içine alacak şekilde dinin ana niteliğini tanımlayan kişi, Rudolf Otto'dur. *Otto'ya göre* din, *"kutsal olanın yaşanmasıdır."* Freyer'e göre, Otto'nun yapmış olduğu din tanımı belirsiz görünse de aslında boş değildir. Öyle ki Freyer, Otto'nun din tanımını açıklarken bireyin kutsal olanı yaşayabilme yeteneğinin varlığını ve bu deneyimin onun varlığı gereği bulunduğunu ifade etmektedir. Freyer, buradan yola çıkarak Otto'un tanımında dinin öncelikle tek tek bireylerin bilincine yerleştiği gerçeğini anlatmış olur (Freyer, 2016, s.55).

Otto'nun, din tanımı üzerinden yola çıkarak Freyer'in, din sosyolojisi çalışmasında ele aldığı *"din, bireysel kişiliğin en derin tabakalarına değin işler. Öyle ki, bireyin kesinlikle bütün varlığıyla katıldığı bir olay varsa, o da dindir"* açıklamasına denk gelmektedir (Freyer, 2016, s.51).

Frazer, dinin fiziksel çevreden ciddi bir şekilde etkilendiğini ifade etmektedir. Düşüncelere, alışkanlıklara ve halkın bütün yaşamına kalıcı biçimde damgasını vuran çevrenin kimi yönleri hesaba katılmadan dinin anlaşılamayacağına inanmaktadır (Frazer, 2018, s.7). Frazer, din ve büyü arasında bir ayrım yapar ve ilkel insanın, doğa yasalarını yanlış yorumlaması ve doğa üzerinde yanlış denetim kurması sonucu sihir ve büyü ortaya çıkmıştır. *Frazer'e* göre, din ise büyü ve sihrin evrimleşmiş aşaması olarak, insanın kendinden daha büyük bir güce yönelik inanç ve onu hoşnut etmeye, iyi geçinmeye yönelik çabasıdır (Keskin, 2014, s.27).

Durkheim dinin, gizem ve doğaüstü kavramlarla tanımlanacağını söyler. Din kutsal nesneler, inançlar ve ayinler bütününden oluşmaktadır. *B. Malinowski* ise acı çekme ve gerilim olgularına yanıt olarak dinin, büyünün ve geleneğin gerilim ile baş edebilmek için geleneksel ve ruhsal kaçışlar sağlayarak psiko-sosyal mekanizmalar sunduğunu savunmuştur. *Freud,* dini bir nevroz ve yanılsama olarak görür. Freud'a göre tanrılar veya ruhlar, kararsızlık yaşayan insanların geliştirdikleri Atasal figürler olarak tanımlanmakta ve toplumun ortak paylaşılan fantezileridir, denilmektedir (Bozkurt, 2017, ss.6-14).

Din kavramının evrensel bir tanımını yapmak oldukça güç görülmektedir. Dini evrensel olarak tanımlamanın zorluğu ilk olarak dinin çok boyutlu bir gerçeklik

olması ve araştırmacıların kendi düşünce ve duygularına yönelik tanımlamalar yapmasından kaynaklanmaktadır. Yapılan çalışmada, din tanımı sosyolojik açıdan sınırlı tutulmuştur.

3.1.1.1. Karl Marx, Marx Weber ve Emile Durkheim'in Din Üzerine Görüşleri

Yapılan çalışmada, popüler dindarlığı ve popüler dindarlık kapsamında fal ve büyü uygulamalarının daha iyi anlaşılması adına öncelikle din tanımı ve sosyolojinin en önemli kurucuları olan Marx, Durkheim ve Weber'in din sosyolojisi çalışmaları önemli görülmektedir. Din, tarih öncesinde var olan ve toplumlar tarafından büyü-sihir uygulamaları ile karıştırılan ve din- toplum ilişkisi aracılığı ile günümüze kadar tartışılan bir konumdadır. Marx, Weber ve Durkheim de dini, ilkel döneminden itibaren, dini toplumla olan ilişkisi kapsamında değerlendirmelerinden dolayı yapılan çalışmada önemli görülmüştür. Sözü geçen düşünürlerin, farklı bakış açılarıyla incelemeleri ele alınması uygun görülmüştür.

3.1.1.2.Karl Marx ve Din

Karl Marx, dini motifleri ele almak yerine, dinin toplum üzerindeki etkisini kendi perspektifinde inceleme gereği duymuştur. Toplumun ekonomik yaptırımlarının kilisenin elinde olması, dinin aleyhinde kullanılmıştır. Marx tarafından din, ekonomi ile özdeşleşmiştir. Das Kapital'ı incelediğimizde, kapitalizmin işleyişinde bir sosyal kurum olarak, dinin işlevini ortaya çıkarmaya çalışmıştır.

Marxist din perspektifinde, betimleyici ve değerlendirmeye dayalı iki bakış açısı vardır. İlk olarak Marx dini, ekonomik ve sosyal ilişkileri analiz etmede bağımlı bir değişken olarak ele alır. İkinci olarak Marx, dini afyon(yabancılaşma) olarak görür. Din, kapitalist toplumda ki sömürü ilişkilerini gizlemeye yönelik bir toplumsal hastalık belirtisidir. Bu nedenle din, insanlara bu tarz ilişkilerin doğal ve kabul edilebilir olduğuna razı eder. Marx'a göre, din parçası olduğu toplumdan ayrı düşünülemez. Dinin önemli bir işlevi ise psikolojik ve sosyolojik olarak kişi veya kişileri rahatlatması olarak kabul edilir... Marx'a göre, sınıfsız topluma geçildikçe din kendiliğinden son bulacak ve dine ihtiyaç kalmayacaktır (Davie, 2006, s.241).

Marx, dini doğal olguların yol açtığı korku ve tedirginliğin bir ürünü, bir aldanma olarak değerlendirmiştir. Marx'ın, tamda bu noktada bahsettiği korku ve tedirginlik çalışmanın ilerleyen aşamalarında büyü ve fal uygulamalarının nedenlerinden biri olarak karşımıza çıkacaktır. Fakat Marx için söz konusu olan aldanma, hep var olmayacak bir gün sona erecektir. Din bir ahlaki yaptırım, bir yanılsama, adaletsizliklere karşı bir yatıştırıcı, gerçekliği gizleyebilen ve eşitsizlikleri meşrulaştırıcı olarak hizmet etmek nedeniyle ideolojinin işlevini yerine getirir.

Marx'a göre din, ideolojinin bir parçası olduğu için yaşam koşullarıyla ilişkilidir (Keskin, 2014, s.26).

Marx'a göre, din bu dünyanın genel bir kuramı, halkın düzeyine indirgenmiş mantığı, manevi yüceliği, coşkunluğu, ahlaki açıdan onaylanması, insanlarının avunmasının ve haklı gösterilmesinin evrensel temelidir. İnsan özünün tam bir gerçekliği yoktur ve din bu nedenle insan özünün fantastik bir şekilde gerçekleşmesidir. Dini sıkıntı, gerçek sıkıntının dile getirilişi hem de gerçek sıkıntıya karşı bir başkaldırmadır. Marx'ın burada ki yorumu, ünlü sözü *"din halkın afyonudur"* sözünün açıklamasıdır. Dinin afyon olması Marx'a göre, aldatmacadır ve halkın gerçek mutluluğu için, halkın aldatmaca mutluluğun aşılması gerekir. Din eleştirisi, insanları aldatmacadan kurtarır ve aklını kullanabilmeyi sağlar. Din, insan kendi çevresinde dönmediği sürece onun çevresinde dönen aldatıcı bir güneştir (Marx, 2019, ss.20-21).

Marx için din aslında bir avutma şeklinde değil de insanların içinde yaşadıkları toplumsal yapının genel çizgilerini anlamalarına yardımcı olan bir modeldir. Aynı zamanda din, toplumun şeklini destekleyen duygular yarattığı derecede, toplumun devamlılığını sağlamaktadır. Din, Marx için öğrenilmiş, fikri kalıplardan biridir. Fakat din ile toplumsal yapı arasında her zaman bire bir uygunluk olması gerekmemektedir. Dinsel ayinler bazen kendi başına yapısal bir önem de kazanabilmektedir (Mardin, 2018, s.49).

3.1.1.3. Marx Weber ve Din

Marx Weber'e göre din sosyolojisinin görevi; bir toplumun, toplumsal yapısı ile ondan egemen olan dinsel inanç esasları arasındaki bağları incelemektir. Weber'in din sosyolojisi yazılarında toplumsal yapının, ekonomik düzenin, din yaşayışının

şekillenmesinde oldukça önemli olduğunu görmekteyiz. Weber, ekonomik ve toplumsal etkenlerin din hayatının şekillenmesinde etkililiklerini, gerçeklik verilerine göre tespit etmeyi mümkün görmektedir. Fakat Weber'in asıl anlatmak istediği dinin ekonomik toplumsal yaşam üzerindeki etkisini araştırıp tespit etmektir (Freyer, 2015, s.181).

Weber'e göre, farklı dini topluluklarda bulunan bireylerin davranışlarını, inandığı din ve dine ait ritüel belirlemektedir. Dinin dogmatikliği bireysel değil toplumsal normlar üzerine kuruludur. Bireylerin ve grupların davranışlarını özelliklede ekonomik davranışlarını anlamak için dinsel dogmaları kanıtlamak istemiştir. Weber, dinsel anlayışların, ekonomik davranışları belirlediğini ve ekonomik değişimlerin bir parçası olduğunu göstermek istemiştir (Aron, 2017, s.375). Weber aklın dışına çıkıp farklı izlenimlerle, mistik bir durum ortaya koyamamıştır. Rasyonalizmi kendi paradigmaları için sıkıştırmıştır ve düşüncesinin yıkıldığı nokta olarak görülür.

Weber'e göre tek taraflı bir ilişki yoktur, yukarıda yapılan açıklamaya göre din ve toplumun farklı şekillerde birbirini etkilediği karşımıza çıkmaktadır. Weber, dinin insanların yaşamlarına bir amaç ve anlam verdiğini ve bu doğrultuda ise toplumsal yaşamın şekillendiğini açıklamaktadır.

Weber'in "*Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Doğuş'unda"* dini inanışların bizzat kendilerinin, kapitalizmin ortaya çıkışının temeli olduğunu anlatır. Din, sadece kapitalizmi üretmez, aynı zamanda kapitalizmin karşısında da yer alır. Weber burada "*Ekonomik olarak gelişmiş bölgelerde, aynı zamanda kilise devriminin gerçekleşmiş olması, nasıl açıklanabilir?"* sorusunu sorar. Bunun cevabı olarak, *"Ekonomik alanda geleneksellikten kurtulma, hem dini geleneğe hem de bütün geleneksel otoritelere başkaldırma eğilimini destekleyici öğe olarak görülüyor*" demektedir (Weber, 2002, s.30).

Weber'in din konusunda ki temel kanısı; din ve toplumun karşılıklı olarak birbirlerini etkilemesidir. Weber'e göre din ekonominin tekelinde hareket etmekle kalmamış dini mekanizmaların, ekonomiye daha spesifik olanaklar sağlamıştır. Weber'e göre dinsel anlayış ekonomik davranışı belirler ve toplumların ekonomik değişimlerinin nedenlerinden biri olarak dini görür. Weber, *"Protestan Ahlaki ve Kapitalizmin*

Doğuş'unda" dinin kapitalizmi ürettiğini açıklarken diğer din sosyolojisi açısından temel kavramlarından biri olan rasyonelleşmeyi ele alır.

Weber'in araştırmalarında ana teması toplumu şekillendiren grupların, sosyal statüsü ve egemenlik yapıları ile dini zihniyet arasındaki ilişkiler oluşturmaktadır. Weber, din sosyolojisinde görüşlerini üç temel konu üzerinden ele alır. Bunlardan *1.* dinsel anlayışların ekonomik davranışları etkilemesi ve ekonomik değişimlerin nedenlerinden biri olması, *2.* sosyal tabakalaşma ile dini fikirler arasında ki ilişki, *3.* Batı kültürünün özgünlüğünü ispat etmek ve açıklamaktır (Bendix'ten akt.Doğan, 2015, s.205).

3.1.1.4.Emile Durkheim ve Din

Durkheim'in din üzerinde ortaya koyduğu fikirlerin temelinde yatan sebep, bireyselden çok kolektif dinsel fenomenlere olan vurgudur. Durkheim'e göre din, kutsal şeylerle ilgili inanç ve pratiklerin yani yasaklanmış ve tecrit edilmiş şeylerin bütünleşmiş bir sistemidir. Buradan da anlaşılacağı üzeri Durkheim, bireylerin dinsel deneyimlerinin farklılıkları ile değil, daha çok dinsel faaliyetlere katılımın ortaya çıktığı, toplumsal faaliyet ve toplumsal bağlar ile ilgilenmiştir. Durkheim için din son derece kolektiftir ve insanları bir arada tutar (Coser, 2008, s.134). Durkheim, dinin ritüel farklılıklarını, bütünleştirici olarak görmüş ve toplum da zenginleştirici yani en alıcı nokta diye nitelendirmiştir. Amacı var olan düşünce üzerinde doğruluğun kanıtlanması değil, birleştirmeyi sağlamaktır.

Durkheim, din üzerine yazdığı *"Dinsel Yaşamın İlkel Biçimleri" göre* din sosyolojisine yoğun bir ilgi duyduğunu görmekteyiz. Eserinde dinlerin çıkış noktasının bilinemeyeceğini, her dinin kendine göre doğru olduğunu ve bir dinin diğerinden daha üstün gibi bir değerlendirme yapılamayacağını açıklamaktadır.

Durkheim'in *"Dinsel Yaşamın İlkel Biçimlerinin"* amacı en basit ve en ilkel dinsel kurumların incelemesinden çıkarılan genel bir din kuramının oluşturulmasıdır. Durkheim'e göre dinin özü, dünyanın kutsal ve kutsal olmayan olgulara bölünmesidir. Amaç sadece bir Tanrıya inanmak değildir, çünkü Tanrısız dinler ve

hatta semavi(üstün) dinlerde vardır. Din, önce kutsalı sonra kutsalla ilgili olan inançların örgütlenmesini ve son olarak da inançlardan az çok mantıklı biçimde çıkan ayin ve uygulamaları gerektirmektedir (Aron, 2017, s.250).

Durkheim, kutsal olan ve kutsal olmayan olgular üzerine dini kutsal kabul edilen inanç ve pratiklerden oluşan bileşik bir sistem olarak değerlendirmiştir. Durkheim'e göre kutsal şeyler, ayrı tutulan ve yasaklanan şeyler, inanç ve pratikler ise kutsal şeyleri benimseyenleri bir araya getiren ve bu birlikteliği devam ettirerek topluluk oluşturan öğelerdir. Ayrıca meydana gelen bu topluluğu Durkheim, moral topluluğu olarak nitelemektedir. Durkheim, dinin kolektif bir işleve sahip olduğunu ve yapılan tören ve tapınmaların ise bireylere toplumun moral üstünlüğünü onaylatmak gibi bir işlev üstlendiğini ifade etmektedir. Yine Durkheim için dini ritüeller, toplumsal dayanışmayı sürdürmektedir (Keskin, 2014, s.28).

Durkheim ilk olarak dinlerin inançları üzerinde modernleşmeyen bir şeklini tasavvur etmiştir. Dinin kişisel değil toplumsal bir süreç olduğunu ileri sürer. Durkheim'e göre, Avusturyalılar totem hayvanlarına, grupların birliğini temsil ettikleri için tapmaktaydılar. Yani totemin kutsallığını bir kere kabul edince, totemlerin topluluğu olan toplumunda kutsal bir varlık olduğunun temelleri atılmış olmaktadır. Totemlere gösterilen saygı aslında bir taraftan da toplumun genel yapısına gösterilen bir saygıyı temsil etmektedir. Durkheim, buradan şu önermeye varmaktadır: Dinsel tapmanın asıl nedeni toplumun kendisidir (Mardin, 2018, s.46).

Durkheim'e göre din son derece kutsaldır ve toplumsal bir bağlamda ortaya çıkabilir. İnsanlar kutsal şeyleri kutsadıkları zaman, farkında olmadan içinde yaşadıkları toplumun iktidarını da kutsamış olmaktadır. Bir bilim adamı olan Haryy Alpert, bir eleştirisinde Durkheim'in, dinin dört büyük işlevini; disipline edici, birleştirici, canlandırıcı ve rahatlatıcı toplumsal güçler olarak sınıflandırmaktadır. Dinsel ritüeller ise insanların kendilerini terbiye etme ve dünyevi işlerden çekilmelerini sağlayarak, toplumsal hayata hazırlamaktadır. Dinsel törenler insanları bir araya getirerek, ortak bağlarını kuvvetlendirir ve toplumsal dayanışmaya hizmet eder. Bu nedenle de diğer nesillere aktarılmasında aracı bir rol üstlenir (Coser, 2008, s.136).

3.2.Popüler Din/Dindarlık Olgusu

3.2.1. Popüler Kültür Olgusu

Popüler din, popüler kültür ortamında doğmaktadır ve bu nedenle popüler din olgusunu daha iyi anlayabilmek için öncelikle "popüler kültür" ve "popüler" kategorisini iyi analiz etmek gerekmektedir. *Popülerin*, kelime anlamı kalabalıkların beğenisine uygun, halk tarafından tutulan ve beğenilen olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir şekilde ise herkes tarafından tanınan ve ünü çok yaygın olan anlamına gelir. Halksal olana, halkın olana ve halka ait olana işaret etmektedir (Erenler, 2017, s.5).

Popüler kategorisi etrafında farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Elitist perspektif popüleri kaba olarak niteliksiz bulmakta ve onlara göre orijinal olanın çarpıtılması veya deformasyona uğramış hali veya da kitleler tarafından tüketilen ikinci sınıf bir üretimdir (Oliveira ve Williams'dan akt.Arslan, 2003, s.99). Bu yaklaşımdakilere göre (yapısalcılar), popüleri halk tarafından yaygın olarak beğenilen, tutulan ve tüketilen olarak değerlendirmektedirler. Popülist perspektif ise popüleri, alt grup ve sınıflara ait olan ve bu nedenle de bu grupların ya da sınıfların kendi kültürel üretimlerini kanıtlayacak yetenekte doğal bir form olarak görmektedir (Oliveira'dan akt.Arslan, 2003, s.99).

A.Gramsci ise popüler üzerine daha geniş bir tanım yaparak eksik kalan kısımları tamamlamıştır. Ona göre popüler kültür, alt ve üst kültürler arasında bir *"pazarlık ve alışveriş"* alanı olarak görülmelidir. Yapılan tanımdan yola çıkarak tasavvurlarda, uygulamalarda ve üretimlerde farklı kültürlerin nasıl kesiştikleri ve nasıl kaynaştıkları kısmı önem kazanmaktadır. Örneğin; dini açıdan eğitimli olan insanların üst kültürü ile din eğitimi almayan insanların alt dini kültürü arasında birbirinden tamamen bağımsız bir durum söz konusu değildir. İki dini kültür arasında Gramsci'nin belirttiği gibi etkileşimler ve alış verişler olmaktadır (Chartier'den akt.Arslan, 2003, s.99).

Toplumlar içerisinde farklı sınıf ve gruplara ait birçok kültür bulunur. Toplumdaki tabakalaşma ve farklılaşma sonucunda aynı kültür içerisinde bulunan bireyler tarafından kültürel farklılıklar yaşanır. Popüler din ve resmi din ayrımı olduğu gibi

kültürler arasında yaşanan farklılıklar da alt kültür, yüksek kültür, folk kültür ve popüler kültür olarak karşımıza çıkar. Geniş halkın kültürünü ele alan çalışmalarda folk kültür ve popüler kültür birbirlerinin yerine kullanılmıştır. Folk kültür perspektifine baktığımız zaman popüler kültür arasında farklılaşan paradigmalar bulunur (Arslan, 2003, s.99).

Popüler kültür bazı düşünürlere göre folk kültür olan ama üretimi ve işlevi açısından ondan ayrılan çağdaş bir kültür tipidir. Folk kültür ise halk kültürü anlamına gelmekle birlikte geniş halk kesimlerin gündelik kültürüne işaret eder. Gramsci'ye göre folk kültür; halkın dilince mevcut halde bulunan, gramer kurallarından yoksun, bireylerin sağduyuya ve iyi niyete sahip olmasını sağlayan, halkın din ve inanışlarında mevcut olan, bireylerin bütün inanç sistemlerini kapsayan ve dünyada ki nesnelere bakışını ve tavrını etkileyen yapıya karşılık gelmektedir. Daha çok sanayileşme öncesi halkın kültürünü tanımlamada kullanılır (Ak, 2018, s.24). Popüler kültür ve folk kültürü birbirlerine karıştırmamak gerekir. Folk kültür daha gündelik olan kategoride yer alırken popüler kültür hurafe, batıl, sihir ve büyü gibi kategoride yer alır.

Popüler kültürün tanımı ise kısaca geniş halk kesiminin kültürü olarak karşımıza çıkar. Popüler kültür, sadece belirli bir grubun ve ya kurumun ürünü değil, popülerdir, herkesin kültürüdür. Geniş bir halk tarafından paylaşılan inançlar, pratikler ve bunların içerdiği normların örgütlenmesi olarak tanımlanabilir. Popüler kültür kaynağını yerel olan geleneklerden alır, aynı zamanda yüksek kültür kaynağından doğan inançları, pratikleri ve nesneleri paylaşan kitleyi ve popüleştirilmiş seçkin kültürel biçimleri de kapsar (Arslan, 2004, s.50).

Popüler kültür ve popüler din çalışmasında önemli olan nokta inançlarda, pratiklerde ve nesnelerde farklı kültür figürlerinin birbirleri ile nasıl kesiştikleri ve kaynaştıkları konusudur (Chartier'den akt.Arslan, 2004, s.51). Popüler kültür Gramsci tarafından daha önce belirtildiği gibi kesişme, alışveriş ve etkileşim alanı olmasıyla daha da önem kazanır. Sonuç olarak popüler kültür, sadece halk kültüründen oluşan saf ve katıksız kültür değildir. Halk tarafından oluşturulmasının yanı sıra yüksek kültürde

mevcut olan seçkin ürünlerin, halk arasında yaygınlaşmasını yani popülerleşmesini ifade etmektedir (Arslan, 2004, s.51).

Folk kültürün halk üzerindeki etkisi bu noktada popüler kültürden ayrılmaktır. Eğitim ve gelişen hızlı teknoloji nedenliyle kitle iletişim araçlarına, halk tarafından daha kolay ulaşabilir olması, yüksek kültür ile alt kültür arasında ki etkileşimi arttırmıştır. Bu nedenle popüler kültür geniş kesimlere ulaşarak hem halkın bir ürünü hem de yüksek kültürün bir ürünü olarak yer alır. Popüler kültüre nazaran eğitimin daha düşük olduğu ve kitle iletişim araçlarının nadir kullanıldığı taşra ve köyde yaşayanların devam ettirdiği kültür, folk kültür olarak varlığını sürdürmektedir.

3.2.2.Geleneksel Dindarlık

Popüler dindarlık, halk dini, resmi din ve popüler kültür ile etkileşime girerek geniş halk kesimi tarafından yaşanmaktadır. Bu nedenle yapılan araştırmada popüler dinin daha iyi anlaşılması için popüler kültür olgusu ele alınmıştır. Popüler dinin en önemli etkenlerinden biri olan geleneksel dindarlık, popüler dindarlığın daha iyi anlaşılması için bu bölümde yer alacaktır.

Toplumda bulunan yaşam biçimleri bir önceki nesillerden aktarılarak günümüze kadar gelmiş bulunmaktadır. Toplumda yer edinmiş yaşam biçimleri, değerler, inançlar ve toplumsal riteüller geleneğin birer parçasıdır. Bu yaşam biçimleri maddi ve manevi unsurların bir arada bulunmasına neden olmuştur. Gelenek ve din, maddi ve manevi unsurlardan nasibini alır ve geleneksel dindarlık meydana gelir. Toplumlar geleneklerini devam ettirirken inançlarını gelenek ile birlikte besler. Din ve gelenek ilişkisine baktığımız zaman bazen toplumlar bazı geleneksel unsurları din gibi algılayabilmektedir. Aynı zamanda gelenek, dinin taşıyıcısı olan kültürel alandır (Erenler, 2017, s.9).

Popüler dini inanışlar genellikle folk ve geleneksel toplumlara ait inançlardan oluşmaktadır. Tarihi süreç içerisinde geleneksel inançlar farklı din, toplum ve medeniyetlere yayılarak günümüzde yaşanan popüler dinin yapısını oluşturmuştur. Popüler dini inancı oluşturan gelenekler çok açık şekilde görülse de bu demek değildir ki değişime tamamen kapalıdır. Yapılar süreç içerisinde mutlaka değişecektir

ve bazı adet ve inanışlar toplumdaki sosyo-kültürel değişime paralel olarak değişeceği gibi bazıları da değişmeden kalabilir. İnançlar, farklı din ve kültüre ait inanışlarla etkileşime girer ve farklı biçimler alabilir, bu sebeple popüler dini inanışlar farklı din ve kültürlere ait olan inanışları bünyesinde barındırmaktadır (Arslan, 2008, s.26).

Taşra ve köylerde yaşayan bireyler, değişime ve gelişime kapalı, aklın ve bilimin yerine efsane ve mitolojik öğelere inanırlar. Bu nedenle bu toplumlarda geleneksel dindarlık daha yoğun yaşanmaktadır. Geleneksel toplumlarda din, bireylerin dünya görüşüne yön verir (Erenler, 2017, s.13). Fakat sanayileşme sonrası taşra ve köylerde yaşayan bireyler, kente göç etmekle birlikte sadece bedenlerini değil, geleneklerini de taşımışlardır. Bunun sonucu olarak kentte yaşayan kültür ve inançlarla, taşra ve köylerden gelen inançlar ve gelenekler birbirlerini etkileyerek popüler dini inançların alanını genişletmiştir.

3.2.3.Popüler Din/Dindarlık Olgusu

Din, toplumsal hayatın önemli bir bölümünü teşkil etmektedir. Din, toplum içerisinde yaşayan bireylere bir zihniyet ve ruh kazandırır. Bireyler din aracılığı ile dünyalarına bu zihniyet penceresinden bakarak yorumlar ve içerisinde yaşadığı dünyasını anlamlandırarak bu dünyada kendini bir konuma yerleştirmesini kolaylaştırır (Ak, 2018, s.28). Weber ve Durkheim'in, din üzerine yapılan analizlerini incelediğimizde dinin işlevinin, bireylere ve toplumlara bir anlam dünyası sunduğu bu noktada akla gelmektedir.

Dinin bir parçası olan popüler din, folk din ile yüksek kültürün etkileşimi ile toplum içerisinde önemli bir yere sahiptir. Popüler din hem halk inançlarını kapsar hem de resmi, normatif dini öğeleri kapsar. Dinde olduğu gibi popüler dinde de bireyler dünyalarına belirli bir zihniyet penceresinden bakarak yorumlar ve anlamlandıramadıkları ve ya da gücü yetemedikleri durumları anlamlandırmalarını kolaylaştırır.

Günümüzde, eski din ve kültüre ait inanç ve uygulamalarla, İslam dinine ait inanç ve uygulamalar birlikte halk arasında yaşanmaktadır. Bundan dolayı konumuz açısında

folk/halk dindarlığı yerine popüler din/dindarlık terimini kullanmak daha uygun görülmüştür. Aynı zamanda popüler din geniş halk kesiminin kültürü ile yüksek kültürün etkileşimini de içinde barındırdığı için yapılan çalışmada kullanımı daha uygun bulunmaktadır (Arslan, 2004, s.53).

Popüler din; bir halk üretimidir, yani resmi dinin dışında halkın kendi üretimi söz konusudur. Popüler kültürü hayatımızın belirli dönemlerinde nasıl üretiyorsak popüler dini de aynı şekilde üretmekteyiz. Dinin bu formunun içeriğini resmi ve normatif olandan ziyade kültürel şartlar ve yaşam biçimleri belirlemektedir. Popüler dinde farklı kültürlere ait unsurlar bir arada barındırılarak yeni bir form altında meşrutiyet kazandırılır (Köse ve Ayten, 2018, s.26).

Buna göre popüler din, yüksek tipli, kitabi (Hristiyanlık, Yahudilik ve İslam gibi) dinler ile bir arada bulunan, kurumsal olmayan inanç, ritüel ve pratikleri tanımlamada kullanılan bir terimdir. Resmi din, dini kurum ve din adamlarından oluşurken, popüler din resmi kurumun dışında sıradan halk, sistemsiz inanç ve uygulamalardan oluşur. Popüler din, öğretiden çok büyüyü, hükümlerden çok dini heyecan ve coşkuyu vurgular. Popüler din daha çok insanların bilinmezlik karşısında ki korku duygusuna karşı umut vaat eder. Günümüzde de modern dünyanın yarattığı problemler karşısında bir takım popüler inanç ve uygulamalara rastlanmaktadır (Arslan, 2004, s.57).

Marx'ın din perspektifine göre, insanların doğal koşullar karşısında duyduğu korku sonucu, baş etme mekanizması olarak din ortaya çıkar. Nitekim duygular üzerine çalışan Descartes'in analizlerine baktığımızda, hayatın her aşamasında duygular ortaya çıkar ve yaşadığımız anı değerlendirmede ve yönlendirmede yardımcı olur.
Marx ve Descartes'in analizleri içerisinde halkın, popüler din tutumunda, duyguların büyük bir önemi olduğunu görüyoruz (Descartes, 2017, s.44).

Popüler dindarlığı bizzat oluşturan toplumun kendisidir. Durkheim'e göre, dini oluşumlar toplumların kolektif biçimiyle ortaya çıkar ve anlam kazanır. Durkhem'in de ifade ettiği gibi toplumların gelenek, örf, adet ve birlikte yaşaması sonucu popüler din ortaya çıkmıştır. Popüler dinin bir kanunu ve kuralı yoktur. Yüksek kültür, folk kültür ve kitabi dinlerin yanı sıra eski kültürlerin ve çok tanrılı (pagan) inanışların bir

çeşit karışımıdır. Bu yüzden popüler dini ele alırken bunları göz ardı etmek büyük bir yanlış olur (Giddens, 2018, s.176).

Durkheim'in de belirttiği gibi tarih, sadece insan hayatının doğal çerçevesi değil, insan tarihinin bir ürünüdür. Tarihten kopan insan, zaman dışı, sabit ve hareketsiz bir şey olarak kavramaya çalışıldığında, insan gerçek doğasından kopar (Giddens, 2018, s.176).

Popüler dindarlık, modern dönem insanları tarafından yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Hem kötülük hem de pragmatik kısmı, özellikle modern insanın yaşadığı problem karşısın da tercih edilmektedir. Popüler dinin, geçmiş tarihine baktığımız zaman insanlar yaşadıkları sıkıntılar karşısında kötülük ve pragmatik yönlerini tercih etmekte ki sebepleri günümüzden farklı değildir. Bu nedenle Durkheim'in yukarıda açıklamış olduğumuz düşüncesinden yola çıkarak, bugünün insanlarının sıkıntılar karşısında popüler dine yönelmelerini anlamak için geçmişteki insanların popüler dine yönelimlerini anlamamız gerekir.

3.2.3.1.Popüler Dinde Müslümanlık

Popüler din, birçok farklılıkları bünyesinde barındırmaktadır. Bunun nedeni çalışmanın daha önceki bölümlerinde bahsettiğimiz gibi diğer kültür ve dinlerle etkileşim içerisinde olmasından kaynaklanır. Müslümanların içerisinde mevcut olan popüler din uygulamaları da bu çeşitlilikten kaynaklanmaktadır.

Müslümanlar arasında ki popüler dindarlık üzerine çalışmaları olan Waardenburg'a göre, İslam toplumlarında kitabi dinin yanın da farklı şekilde bulunan ve zamanmekâna göre değişiklikler gösteren değerler, düşünceler ve adetlerin oluşturduğu bir popüler gelenek vardır. Bu nottan da anlıyoruz ki uygulamalar farklılaşsa da inançlar sabit kalmaktadır. Özelliklede İslam öncesi zamanlardan kalan bir takım inanış ve uygulamalar popüler dinin farklılaşmasına neden olan önemli bir etkendir. Resmi dinin yanında geniş halk kesiminin temsil ettiği örf, adet ve inanışlar belirli bir mantık çerçevesine sahip olmaksızın bir arada bulunan popüler dindarlık biçimleri mevcuttur (Arslan, 2004, s.62).

Müslümanlar, İslamiyet ile tanışmaları sonucunda yıllardır sahip oldukları gelenek, görenek ve din anlayışlarını hemen terk edememişlerdir. Zamanla İslamiyet'in getirdiği prensip ve tevhit anlayışıyla uyuşmayan davranış ve anlayışlarını bırakarak, İslamiyet doğrultusunda bir kültür ve yaşayış benimsemeye çalışmışlardır. Fakat bunu yaparken bütün adet ve geleneklerinden sıyrılmamışlardır. Dinin reddetmediği bazı adet ve gelenekleri hatta farkında olmadan kitabi dinde olmayan gelenekleri de İslam ile uzlaştırmışlar ve popüler dindarlık biçimlerin oluşmasına zemin hazırlamışlardır (Güldemir, 2008, s.2).

İslam toplumlarında yaşanan popüler dindarlık tarzı, eski kültür ve dinlere ait inanış ve uygulamaları, bir takım mahalli pratikleri içinde barındırır. İslam'ın emir, ilke ve prensiplerinin geniş kitlelerinin anlayışları doğrultusunda yorumlanır. Bu durumda popüler dindarlık bir çeşit yaşanan İslam seviyesine iner (Waardenburg'tan akt.Arslan, 2004, s.63).

İnsanlar arasında kendini çok canlı gösteren bazen de gündelik yaşamda çok dışa yansımayan fakat sıkıntı, ihtiyaç, törensel kutlamalar gibi durumlarda popüler din uygulamaları yaşanmaktadır. Müslüman toplumlarının hayatında kültürel ve sosyal öneme sahiptir ve İslam topluluklarında toplumsal bir realite olarak varlığını sürdürmeye devam etmektedir (Arslan, 2004, s.66).

3.2.3.2.Popüler Din ve Kültür İlişkisi

Popüler dinin sosyolojik temellerini ifade edebilmek ve konumuz açısından kültürel yapı ile din arasında ki ilişkiyi anlayabilmemiz için kültürün ele alınması uygun görülmüştür.

Dindarlığın farklı tipleri toplumsal tiplere karşılık gelmektedir. Weber'e göre, bu ayrım *"statü tabakalaşması*" şeklinde kavramlaştırılır. Weber'in statü tabakalaşması deyimiyle belirttiği gibi biz çalışmamızda ekonomik faktörlerden çok kültürel farklılıklardan kaynaklanan bir kavramdan bahsedeceğiz (Arslan, 2004, s.68).

Popüler dinler arasında hiçbir din, tek başına ve boşlukta ortaya çıkmamıştır. Din bir fiziksel ve kültürel alanda doğar, yaşar ve farklılaşır. Çünkü toplum içinde mevcut olan her türlü bilgiler, ilgiler, alışkanlıklar, bakış açıları ve davranış şekillerini içine

alan maddi ve manevi değerlerin tümü kültürdür. Kültür, bireylerin ve toplumların hayatı anlama ve anlamlandırma adına yaptığı faaliyetler ile içinde bulundukları örf ve adetlerle özel bir dini çevrenin oluşumunu sağlar (Armaner'den akt.Kandemir, 2016, s.104).

Popüler din, dinin kültürel alanla girdiği ilişki sonucu ortaya çıkmakta ve farklı toplumların kültürleri ile etkileşime girerek farklı özellikler kazanmaktadır. Durkheim'e göre de her zaman daha birleşik olan toplumsal oluşumlar daha basit olanlardan inşa edilir ve daima bir toplumsal gerçeklikten diğerine geçerek ilerler. Yine Durkheim, insanların bütün kişilikleri ile bir toplumsal kümeye bağlandığını ve burada kendilerine yüklenen yükümlülüklerle ilgili olduklarını açıklar. Bu toplumsal oluşumlar insanlara yol gösterir ve onları hiçbir zaman yalnız bırakmaz (Freyer, 2015, s.140). Durkheim'in burada kast ettiği insanların bağlı olduğu gelenek ve görenekleri yani kültürleridir. Onlara yol gösterenlerden biri de din ve popüler din olarak yorumlayabiliriz.

Bir kültür öğesi olarak inançların sosyo-kültürel yapı içerisinde görmüş olduğu işlev, popüler dindarlık bağlamında taşıdığı anlamdır. Belirli inanç ve davranışlar süreklilik göstermektedir. Bunun sonucu olarak bu inanç ve davranışlar kurumlaşır ve toplumsallaşırlar. Dini inançlarda bu şekilde ortaya çıkar ve dini inançların toplumlaşması zorunludur. Dolayısıyla sosyo-kültürel yapıda inanç ya da din, toplumsal bir yapıda ve kültür kalıbı içinde bulunur. Popüler dini inançlarda bu şekilde toplum içerisinde bulunmaktadır (Arslan, 2004, s.75).

3.2.3.2.1.Popüler Dinde Sosyo-Kültürel Farklılaşma

Daha öncede değindiğimiz gibi popüler din, kültürel farklılaşmalar sonucu ortaya çıkmıştır. Dini açıdan bu farklılaşma aslında toplumda yaşanan sosyo-kültürel farklılaşmadan kaynaklanmaktadır. Bu nedenle popüler dindarlığı anlamak için sosyal farklılaşma ve tabakalaşma konusunu açıklamamız gerekmektedir.

Popüler dindarlık, kültürel ortamda ki tabakalaşma ve farklılaşma sonucu oluşmaktadır. Toplumda meydana gelen bir takım farklılaşma ve tabakalaşma dini hayata yansıyarak, dini hayatta bir takım farklılıklara neden olmaktadır. Böylelikle

toplumun dini hayatında farklı dindarlık tipleri oluşturmuştur. Popüler dindarlık da bu şekilde toplumun dini yaşantısı içerisinde ve sosyo-kültürel farklılaşmaya paralel olarak dini farklılaşma ve tabakalaşma sonucunda ortaya çıkmıştır (Arslan, 2004, s.85).

Toplumsal tabakalaşma, insanlar arasında eşitsizliğin olduğu anlamına gelmektedir. Eşitsizlik her alanda olduğu gibi kültürler içerisinde de bulunmaktadır. Durkheim, toplumsal tabakalaşmayı ve eşitsizliği, iş bölümü üzerinden değerlendirir. Yani mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya doğru gidildiğini ve iş bölümün artmasıyla birlikte, insanların bireyselleşmeye başladığını açıklamıştır. Organik dayanışmada ise mücadelelerin ve eşitsizliklerin daha yoğun olduğunu ifade etmektedir (Giddens, 2018, s.131).

Marx açısından toplumsal tabakalaşma, özel mülkiyet uygulaması ile toplumun sınıflara ayrılmasıyla başlamaktadır. Yani üretim ilişkileri toplumsal tabakalaşmayı belirleyen temel noktadır. Her bir tarihsel çağın belgesi olan sınıfsal yapı, iktisadi üretimde kullanılan teknik araçlarla belirlenir. Örneğin; el aleti tekniği ile çalışan bir toplum, makine ile çalışan bir toplumdan tamamıyla başka bir sınıflar karşıtlığı yaratır (Freyer, 2015, s.83).

Marx'ın sınıflar arası farklılışmada ele aldığı üretim ilişkileri, Weber'in üçlü tabakalaşma kuramına denk gelmektedir. Fakat Weber, Marx gibi sadece ekonomiyle sınırlı tutmamıştır. Weber'in din sosyolojisinin ağırlık noktası, tabakalaşmadır ve farklı tabakalara farklı dindarlık tiplerinin geldiği sosyolojide Weber'den itibaren bilinen bir gerçektir. Her türlü dini fikrin ekonomik eylem üzerine nasıl etkili olduğunu ve dini fikirlerinden ekonomik gelişme üzerindeki etkisini göstermeye çalışmaktadır (Collins, 2017, s.151). Weber'in, dinleri ekonomik yönden ele almaya çalışması zaten toplumsal tabakalaşma ve din ilişkisini bizlere göstermektedir.

Weber, düşük orta sınıfların ve esnafın dini yaklaşımlarını, kurtuluş dinindeki sınıf ve kast imtiyazlığını, Yahudi ve Hinduizm'deki parya dinini incelemek için dinin dayandığı hâkim zümreye göre şekil aldığı gerçeğini ortaya koymuştur. Köylü sınıfın dini, ilk dönem Hristiyanlığı, soyluluk ve din ilişkisi gibi konuları ele alırken ana

teması toplumsal tabakalaşma ve din ilişkisidir. Yani toplumda belirleyici tabaka oradaki din anlayışını belirlemektedir (Arslan, 2004, s.90).

Weber üçlü bir tabakalaşma kuramı oluşturmuştur. Bunlar; *"sınıf", "statü" ve "partidir". "Sınıflar"* farklı somut biçimler alır, bir piyasa oluştuğunda var olabilir ve para ekonomisini gerektirir. Böylelikle bireylerin mülkiyet, mal ve hizmet alışverişleri yaptıkları rekabetçi bir piyasa oluşur ve sınıf mücadeleleri başlar. Benzer ekonomiye sahip olanlar aynı sınıf içerisinde bulunurlar (Giddens, 2018, ss.264265).

Weber, sınıfsal konumu statü konumundan ayırır. *"Statü"* ise bir statü grubu aynı statü konumunu paylaşan bireyler toplamıdır. Genelde belirli bir hayat tarzı sürdürerek ve diğerlerinin kendileriyle etkileşimlerini sınırlamalar getirerek sergilerler. Son olarak *"Parti"* ise belirli politikaları bir örgüt içinde gerçekleştirmek için örgütün idari kontrolünü ele geçirmek isteyen gönüllü birliktir (Giddens, 2018, ss.264-265).

Bizi burada ilgilendiren, servetin özel bir türü olarak dinsel bilgi temelli olan statü tabakalaşmasıdır. Dini bilgi açısından bir eşitsizlik söz konusudur. Weber'in kendi tabakalaşma kuramına uygun biçimde, dinin içerisinde mevcut olan bir statü tabakalaşmasının olduğunu görüyoruz. Weber, *"virtouse"* çevrenin dindarlığı ile kitlelerin dindarlığı arasında, resmi din kurumlarının din yorumunu koyar. Dini tabaka analizinde kitlenin ya da alt tabaka dindarlığın karşısına virtouse çevre/tabaka ve onun yanında da resmi din görevlilerinin oluşturduğu tabaka yerini alır. Kitle dindarlığının üst tabakasında gördüğü statü grubu, resmi din ve resmi din görevlileridir. Bunlarda din virtouseleri gibi kendi dini görüşlerini halka kabul ettirmek isterler. Fakat resmi din görevlileri de bunlarla mücadele etmek ister (Weber'den akt. Arslan, 2004, s.95).

Yukarıda yapılan açıklamaya göre, Weber'in kitle dindarlığı aslında popüler dine tekabül etmektedir. Virtüös dindarlığı ise yüksek kesimin dindarlığı anlamına gelmektedir. Virtüös ile alt tabaka arasında bir mesafenin olduğunu ve resmi din görevlileri ile halk arasında etkisinin bulunduğunu görmekteyiz. Buradan da diyebiliriz ki toplumda bulunan bir takım farklılaşmalar ve tabakalaşmalar, dini hayatta farklılaşmalara ve tabakalaşmalara yol açmaktadır. Bunun sonucu olarak

popüler dindarlık, farklı tabakalaşmaların ürünü olarak yaşamını devam ettirmektedir (Arslan, 2004, s.95).

3.2.3.3.Geleneksel Türk Popüler Dindarlığı

Türklerin, İslam öncesi dönemlerinde inanç sistemleri oldukça karışıktır ve bir bütünlükten söz edilemez. Türkler, Müslüman olduktan sonra hayatlarını İslam'a göre şekillendirmiştir. Fakat bu süre zarfına kadar birçok dini inanç unsurlarından etkilenmişler ve bunlar birer gelenek haline gelmiştir. Çalışmamızın önceki bölümlerinde de bahsettiğimiz üzeri gelenek, örf ve adetler kültürün unsurlarıdır. Türkler de etkilendikleri farklı dini inanç unsurlarını, kültürleri içinde birleştirerek, hem İslami inançlarını hem de eski inançlarını harmanlayarak günümüze taşımışlardır.

Dini inançlar açısından bakıldığında Orta Asya'da tam bir çeşitlilik yaşanmaktaydı. Türklerin yaşadığı bölge, konumu nedeniyle başka milletlerin akın etmesine neden olmuş ve Budizm, Zerdüştlük, Mani ve Hristiyanlık gibi dinler, Türkler arasında yaşayarak karşılıklı bir takım etkileşim yaşanmıştır. Aynı zamanda Türkler göçebe bir toplum olduğu için İslamiyet'e kadar birçok dini benimsemişlerdir. Yine Türkler bu dönemde bazı Şamani inançlara benzeyen inançlara da sıcak bakmışlardır (Ak, 2018, s.60).

Türkler, Müslüman olduktan sonra veli anlayışını da kolaylıkla benimsemişlerdir.
Veliler keramet sahibi, dertlere şifa ve gaipten haber veren kişiler olarak görülmüş ve İslamiyet'i halkın anlayacağı dilden anlatmışlardır. Onların İslamiyet'i anlatmaları halkın yanlış anlamasına neden olmuştur. Hem bundan dolayı hem de velilerin öldükten sonra mezarlarının türbelere dönüşmesi günümüze kadar gelen popüler din inancıdır. Buda yine Orta Asya'dan gelen, ölen atalara minnet duyma, onlara kurban adama ve mezarlarını kutsallaştırma geleneğidir (Köse ve Ayten, 2018, s.18).

Türkler başlangıçta İslamiyet'i, bilginler tarafından değil de daha çok mistik yönü ağır basan dervişler tarafından öğrenmişlerdir. İslamiyet'i kabul edip şehirlerde yaşayan Türkler, devletin desteklemiş olduğu medreselerde kitabi olan dini öğrenmiş ve dinin emirlerini yerine getirmeye çalışmışlardır. Fakat göçebe hayat yaşayan ve

İslamiyet'in bilgi yönünün dışında, duygusal tarafını ön planda tutan Türkmenler ise çok eski Türk inançlarına bağlı dini hayatı sürdürmeye çalışmışlardır. Örneğin; Türkler, Irak'a gelinceye kadar ateş tutma, şiş batırma ve benzeri şeyleri bilmemektedir. Yine ariflerin gelecekten haber vermeleri, Şamanların usullerinin bir devamıdır ve yağmurun yağması için bir takım sözler söylenmesi, Müslümanların yağmur duası esnasında yaptıklarına benzemektedir (Ak, 2018, s.62).

Geleneksel popüler din inançlarından bir tanesi de Aleviliktir. Türkler arasında kırsal ve göçebe unsurların popüler dindarlığını oluşturmuştur. Alevilik, sözlü kültürün unsuru olarak karşımıza çıkmakta ve popüler dindarlığın burada daha yoğun olduğu söylenmektedir. Örneğin; türbe ve yatırlara karşı gösterilen aşırı saygı, sihri kudrete karşı gösterilen bir saygıyı ve boyun eğmeyi ifade eder (Arslan, 2004, s.140).

Wach'a göre bütün dinler, daha öncelere giden bir tarihe sahiptir ve bundan dolayı az çok *"senkretizm"* özelliğine sahiptir. Yine *Eliade'ye* göre, hiçbir din bütünüyle yeni değildir ve yine hiçbir dinsel mesaj geçmişi tamamıyla geçersiz kılamaz (Ünal'dan akt.Ak, 2018, s.67). Wach ve Eliade'nin, dinin tarihsel bir döngüselliğe sahip olduğu fikrini, Weber ve Durkheim'de de görmekteyiz. Buradan da anlaşılacağı üzeri Türkiye'de şu an hala yaşanmakta olan birçok popüler din inançları, en eski Türk inançlarından aktarılarak günümüze ulaşmıştır.

3.2.3.4.Modern Dönem Türk Popüler Dindarlığı

Çalışmanın bu bölümüne kadar olan kısım da popüler dindarlığın süreklilik taşıyan ve günümüze uzanan yönünü inceledik. Fakat Türk popüler dindarlığında süreklilik kadar değişim de söz konusudur. *Ali Köse'nin* dine müze yaklaşımına baktığımızda bu kadar modernlik ve sekülerlik tecrübesinden sonra insanlar, dinin sabit bir yapı arz etmesini istemektedirler. İnsanlar kendileri bozulsa bile din kurumunun bozulmamasını, bir yol gösterici olarak müze gibi varlığını devam ettirmesini istemektedirler (Köse, 2015, s.18).

Türkiye modernleşme süreci ile Avrupa etkisinde bir sekülerleşme içerisine girmiştir. Osmanlı modernleşme politikaları ile aslında dini anlama ve kontrol etme yetkisini kaybetmiştir. Yine aynı zamanda halk kültürü ile aydın-yüksek kültürün

arasındaki farklılığı da gidememişlerdir. Osmanlı modernleşmesi alt yapı olarak zayıf bir modernleşmedir. Bunun sonucunda dini - kültür alanında yapılan düzenlemeler, dini alandaki ayrımı daha da güçlendirerek popüler dinin etki alanı genişletmiştir. Türkiye'de ellili altmışlı yıllarda ise şehirleşme ve sanayileşme sonucu köy ve taşrada yaşayan insanlar şehirlere göç etmiştir. Bu dönemde aynı zamanda demokratikleşme ve çok partili hayatın gerekleri halkın bir takım popüler taleplerini gerçekleştirmesini mümkün kılmıştır (Arslan, 2004, s.149).

Türkiye'de 1950 sonrası kentlere yoğun göçler yaşanmıştır. Köy ve taşradan şehir merkezlerine göç eden insanlar kendileriyle birlikte geleneklerini, adetlerini ve inançlarını da buralara taşımışlardır. Fakat göç eden insanlar, geldikleri yerlerdeki sıcaklığı ve ekonomik beklentilerini tam olarak kentlerde karşılayamamışlardır.
Bunun sonucu olarak içlerinde yaşadıkları manevi boşluk ve psikolojik sorunları giderme de kendilerince yöntem geliştirmişlerdir. Bunlardan en çok başvurulan ise genellikle popüler dinin uygulamaları olmuştur. Yine Marx ve Descartes'in, duyguların, insan yaşamında önemli bir belirleyici faktör olduğu akla gelmektedir.

1980'lere baktığımızda ise İslam'da zamanın kavramsallaştırılmasına ilişkin bir değişim yaşanmıştır. İslam'ın siyasallaşmasının ardında İslam'ın bugünkü zamana taşınması vardır. Bu zamaneleşme dinamikleri yeni bir İslam aydın profili çizmiştir. Müslüman aydınlar bir taraftan İslam'ın farklılığından hareketle modernizmi sınarken, bir taraftan da modernlikten hareketle İslami kültürü yorumlamakta ve yeni bir dil konuşmaktadır. 1990'lara baktığımızda ise İslam kamusal alanda çok fazla yer almaya başlamıştır. İslam'ın kamusallaşmasıyla birlikte var olan kurumların ve kuralların sınırları zorlanmıştır (Göle, 2011, ss.12-13).

Özellikle 1990'lı yıllarda dini konular ilk defa bu kadar yoğun bir şekilde kamuoyunun önünde konuşulup, tartışılmaya başlanmıştır. Özel televizyon ve yazılı basın bu tartışmaların ve konuşmaların önünü oldukça açmış bulunmaktadır. Bunun sonucunda özelliklede dini bilgiye ve çevreye sahip olmayan insanlar bu konuşmalardan etkilenmişlerdir. Çünkü televizyonlarda yapılan konuşmalarda bazı dini ibadetler yumuşatılmıştır. Bundan dolayı geleneksel bilgilerden öteye

geçemeyen dini ilgileri, ibadetleri yerine getirme eğilimi taşıyan bir dini şuura dönüşmüş bulunmaktadır (Bilgin, 2003, s.203).

Türkiye'de dinin popülerleşmesinin bir yönü de büyük kitapçılar veya hipermarketlerin kitap reyonlarında Kur'an mealleri ve dini kitapların yer almasıdır. Yine dinin popülerleşmesinin diğer bir yönü, tesettür defilelerin yapılmaya başlanmasıdır. Dinin popülerleşmesinin en önemli yönlerinden biri de popüler kültür araçlarının dini hayata dâhil olmasıdır. Popüler kültür araçları bugün için üretilir, kısa zamanda tüketilir ve bunlardan çok azı milli kültüre katkıda bulunur. Popüler kültür, gündelik hayatın kolay ve insanlar tarafından daha hoş geçmesini sağlamaktadır (Bilgin, 2003, s.207).

4. BÖLÜM

MODERN TOPLUMLARDA FAL VE BÜYÜYE OLAN YÖNELİM

4.1.Büyü Olgusunun Tanımı

Büyü, popüler dini inanç uygulamalarında yer alan, ilkel dönemden günümüze değin kültür içerisinde yaşanan bir takım inançlardır. Büyünün sözlük anlamı;

"1. Tabiat kanunlarına aykırı sonuçlar elde etmek iddiasında olanların başvurdukları gizli işlem ve davranışlarına verilen genel ad, afsun, sihir, füsun, bağı; 2. mec. Karşı durulmaz güçlü etki" olarak açıklanmıştır (TDK, 2011, s.426).

İbn Haldun, büyüyü tanımlarken üç çeşit büyüden bahseder. Bunlar; sihir, tılsım ve göz bağlamadır. *Sihir:* Herhangi bir materyal ve unsur olmadan sadece himmet ile meydana gelen tesirdir. *Tılsım:* Feleklerin veya unsurların mizacından ya da sayıların hassasından, bir yardımcı sayesinde tesir eder. *Göz bağlama:* Hayal etme halinde olan tesirdir. Hayaller üzerinde, bir çeşit tasarruf ederek faaliyette bulunur (Haldun'dan akt.Erdal, 2019, s.20).

Er- Razi ise büyüyü tanımlarken sihir kelimesini kullanır. Er- Razi'ye göre büyü, *"sebebi gizli olan, hakikatin aksine göz boyama ve aldatma ile yapılan her şeye isim olarak verilir"* şeklinde tanımlar (er- Razi'den akt.Erdal, 2019, s.20).

Gazali'nin sihir üzerine düşünceleri Er- Razi ile aynıdır ve sihri, kötü ilimler içerisinde anlatır. Gazali'ye göre "*ilim, ilim olduğu için kötü değil, sonuçları itibari ile kötüdür."* Sihir ve tılsımın halka zarar verdiğini, karı- kocayı birbirinden ayırdığını düşünerek kötü ilimler içerisinde anlatmıştır. Sihir ve tılsım, Gazali'ye göre sadece bir tahmin, aldatma ve gerçek dışı unsurlar ile şaşırtmacadır (Gazali, 2003, s.96).

Birçok batılı sosyolog ve antropologların, büyü üzerine paradigmaları bulunmaktadır:

Malinowski'ye göre büyü, gizemli olan, yarı anlaşılmış yarı anlaşılmamış eski inanç öğretilerinin ve kültürlerin yeniden diriltilmesidir. Büyü, bir amacın aracı olarak

yapılan bir dizi saf, pratik eylemlerdir. Her büyü başlangıçtan itibaren, insanlar için yaşamsal çıkar konusu olan, fakat insanın akli çabaları dışında kalan bütün nesne ve olayların tamamlayıcısıdır. Büyü, her zaman insanın tasarrufundadır. Yalnızca insanın içinde bulunan, büyü aracılığı ile serbest bırakılan, kendi sesiyle ifade edilen ve ayin uygulamalarıyla aktarılan bir güçtür (Malinowski,1990, ss.64-65).

Frazer, büyüyü yalancı bilim olarak niteler. Frazer'e göre "*büyü, özel duygu deneyimlerine dayanan, bu deneyimlerle insanların kendisini gözlemlemesi, gerçeği bulamaması ve heyecanın organizmalar üzerinde doğrudan etkisiyle ortaya çıkar*."
Büyü, aldatıcı bir rehber ve doğa kanunlarını taklit eden yapay bir sistemdir (Malinowski, 1990, s.76).

Levy - Strauss'a göre ilkel insan, maddi davranışlarının sonuç vermediği veya açıklayamadığı durumlar karşısında gizli güçlere başvurmuştur. İlkel insanın, sonuç alamadıkları, açıklayamadıkları durumlarda doğayı yönettiğine inandıkları, gizli güçlerden biri büyüdür. Büyü, Strauss'a göre bu noktada toplum ile büyücü arasında bir uzlaşmadır (Strauss, 1983, s.19).

Strauss, büyü durumunun etkili olabilmesi için birbirini bütünleyen, üç ayrı görünümde ortaya çıktığını ileri sürer. "*1.Büyücünün kendi uygulamalarına inancının olması gerekir. 2.Büyüye başvuran kişilerin, büyücünün gücüne inanması gerekir. 3.Kamuoyunun inanç ve beklentileri olması gerekir"* (Strauss,1983, s.34).
Büyünün etkili olabilmesi için üç temel kuralın, eksizsiz bir şekilde yerine getirilmesi gerekir.

İslam âlimlerinin, filozof, sosyolog ve antropologların büyü üzerine paradigmalarına baktığımızda farklı düşünceler karşımıza çıkmaktadır. İslam âlimleri, büyüyü zararlı, insanları aldatan ve yanıltan bir kategoriye koymaktadır. Örneğin, Gazali'nin büyü hakkında düşünceleri bir önceki sayfada kısa bir şekilde bahsedilmiş, insanlara zarar veren ve onları aldatan kötü bir ilim olarak karşımıza çıkmıştır. Sosyolog ve antropologlar ise büyüyü, insanların tehlikeler karşısında ve anlamlandıramadıkları durumlarda, onlara yardımcı olan bir araç olarak görmektedirler.

4.1.1.Büyü Çeşitleri

Yaşanılan zaman, mekân ve olaylar doğrultusunda büyünün kabul edilirliğini artırmak amacıyla farklı kültüre ve yaşamlara göre birçok büyü çeşidi bulunmaktadır. Bireyler çeşitli sebeplerden dolayı büyüye yönelmiş, büyü üzerine çalışan araştırmacılar bu nedenle çalışmalarının kapsamına göre büyüyü sınıflandırmışlardır. Çalışmamızın ilerleyen aşamasında bireylerin ve toplumların, büyüye yönelmelerinin psiko-sosyal nedenleri anlatılacaktır. Büyü çeşitlerinin açıklanması, büyüye olan yönelimleri açıklayabilmemiz açısından gerekli görülmüştür.

Sosyal antropologlar, ilkel toplumlarda görülen büyüsel uygulamaları incelerken din adamları, dini kitaplar ve kutsal şahsiyetlerin bilgilerinden faydalanarak büyüleri sınıflandırmışlardır. Türkiye'de, büyü sınıflandırmaları Frazer ve Malinowski'nin çalışmaları temel alınarak yapılmıştır (Erdal, 2019, s.21).

Malinowski'ye göre büyülerin temelinde heyecan duygusu yer almaktadır. Büyü üzerine üçlü bir sınıflama yapar. *1.*Heyecanların (prima facie) ifade biçimleridir ve büyü, heyecanın dramatik bir şekilde anlatılmasıdır. Burada yapılan büyüler şu şekilde anlatılır: Kara büyü yapılırken sivri uçlu, tehlikeli nesneler ve kötü kokan maddeler kullanılır. Aşk büyüsünde güzel kokular, çiçekler ve heyecan veren uyarıcılar kullanılır. Ekonomik amaçlı yapılan büyülerde ise maddi değeri olan unsurlar kullanılır. Burada yapılan büyülerin amacı taklit değil, heyecan duygusudur (Malinowski,1990, s.61).

Malinowski'nin yapmış olduğu açıklamadan anlaşılıyor ki büyücüler, büyü eylemini daha etkili kılmak için ve kendilerine büyü için başvuran bireylerin, arzularını daha da arttırmak adına duyguları kullanmaktadır. Bir aşk büyüsünde kullanılan güzel koku, insanın heyecanını ve arzulanan kişiye olan duygusunu arttırmaktadır. Örneğin; alışveriş merkezlerinde kullanılan güzel kokular insanları mağazalara nasıl çekiyorsa, büyücülerde aynı şekilde kişileri, büyüye çekmektedir.

Malinowski'nin büyü sınıflandırmasında *2.*Burada eylem kendi sonucunu önceden yaratır, yani ayin kendi hedefinin taklididir. Malinowski, bizzat kendisinin kaydettiği Malezya'da yapılan kara büyüyü örnek gösterir. Büyücü burada, büyüden etkilenilmesi istenilen kişinin ses, mimik ve davranışlarının her anını taklit eder ve ayini gerçekleştirir. *3.*İçerisinde taklit, özel bir düşünce ve heyecan bulunmayan basit ayinlerdir (Malinowski,1990, s.62).

Frazer'in ise ikili bir büyü sınıflaması vardır. Büyünün ilkelerinden ilki, herhangi bir etki, onu taklit edilerek elde edilir. İkinci ise yakınlık ilkesidir ve sempatik büyünün temelini oluşturur. Frazer'in bu ilkeye verdiği örneklerden biri şu şekildedir; eğer birini öldürmek istiyorsanız onun bir imgesini yaratır ve yok edersiniz. İnsanın, kişiyle onun imgesi arasındaki yakınlık (sempati) yoluyla, imgeye yapılan zarar, taklit edilir ve imge yok edilirse kendisinin de yok olacağına inanılır (Frazer, 2004, s.10).

Duygusal büyüde, arzulanan olayın onu taklit yoluyla meydana getirildiği varsayılmaktadır. Türkiye'den örnek vermek gerekirse, büyüyle zarar verilmek istenen kişiyi simgeleyen bir bez bebek yapılır ve üzerine iğneler batırılır. Bebeğe iğne batırıldıkça, kişiye de rahatsızlık verileceği inancı bulunmaktadır.

İslam âlimleri tarafından yapılan büyü sınıflandırmasın da İbn Haldun ve Er-Razi'nin sınıflaması önemli görülmektedir:

İbn Haldun, büyüyü üç başlık altında değerlendirmektedir. Çalışmamızda daha önce değindiğimiz gibi bunlar sihir, tılsım ve göz bağlamadır. Birinci derecede büyücüler, hiçbir materyal kullanmadan, sadece kalbin yoğunlaşmasıyla etki yaratır. İkinci derecedeki büyücüler, gökyüzü cisimlerinin ve sayıların aracılığıyla büyü icra ederler. Üçüncü derecedeki büyücüler ise illüzyon sanatını kullanarak insanların gözlerini boyarlar (Haldun'dan akt.Erdal, 2019, s.25).

Er-Razi'nin büyü sınıflamasına baktığımızda, İbn Haldun'un değerlendirmesinden farklıdır. Er-Razi, büyüyü sekiz kısma ayırmaktadır. *1.*Keldaniler ile Kestânilerin sihri (yıldızlara taparlar, hayır ve şehrin yıldızlardan olduğuna inanırlar). *2.* Vehim sahiplerinin ve ruhların sihri. *3.*Cinler üzerine egemen olma. *4.*İllüzyon *5.* Geometrik

oran ve mühendislik araçlarıyla yapılan sihir. *6.*İlaç ve uyuşturucu içeren maddelerle yapılan sihir. *7.*Cinler aracılığı ile kalbin bağlanması. *8.*Dedikodu ve kalbi kışkırtmaktır (Er-Razi'den akt.Erdal, 2019, s.25).

Büyü, uzun bir tarihe sahip olmasından dolayı birçok sosyolog, antropolog ve İslam âlimleri tarafından toplumsal bir olgu olarak incelenmiştir. Araştırmacılar, inceledikleri toplumun, büyüsel işlemleri üzerinden bir sınıflandırma yapmışlardır.

Genellikle yapılan sınıflandırmalar, ilkel toplumların büyüsel işlemleri üzerinedir (Erdal, 2019, s.27).

Büyü, modern dönemde popüler din içerisinde yer alan bir inanç olgusudur. Popüler dini inançların, değişmeyen bir yönü olduğu kadar dinamik bir yapısı da bulunmaktadır. Değişen ve çeşitlenen, popüler dini inançlar içerisinde, büyü de bir takım değişiklikler yaşamıştır. Yapılan çalışmada, büyünün çeşitlenmesi dikkate alınarak, ikili bir sınıflandırmanın değerlendirilmesi uygun görülmüştür. Büyüler, bu nedenle ak ve kara büyü olmak üzeri incelenecektir. Bunun nedeni ise genel halk tarafından, büyüler amacına göre değerlendirilir. Genel halk için insanlara zarar veren, birde zarardan kurtaran veya fayda sağlayan uygulamalar bulunmaktadır.

4.1.1.1.Ak Büyü

Ak büyü, bireylerin ve toplumların iyiliği amaçlanarak yapılan bir büyü çeşididir. Genellikle ak büyü, kötü güçleri uzaklaştırma, hastalıkları iyileştirme, bereket sağlama, başarı sağlamak vs. amacıyla yapılan büyülerdir. Ak büyü uygulamaları din adamları tarafından gerçekleşir, dinin kutsal kabul ettiği öğelerden faydalanılarak yapılır (Sipahi, 2006, s.17).

Ak büyüye başvuran insanlar, genellikle onu bir çeşit büyü olarak görmeyebilirler. Din adamları ve dini unsurlar aracılığı ile bir amaca ulaşılması, bu eylemin büyü niteliği göstermediği düşüncesine neden olabilir. Günümüz de Türkiye'de, Anadolu'ya ait bir gelenek olan ak büyü uygulamaları, günlük hayat içerisinde her an karşımıza çıkmaktadır. Örneğin; sınava hazırlanan bir öğrenciye, başarılı olabilmesi için okunmuş pirinç yedirtmek. Evlilik çağına gelmiş bireylerin, kısmetinin açılması

için Kur'an-ı Kerim ayetlerinin yazılıp üzerinde taşınması. Yine sürekli başı ağrıyan bireyin, ağrıdan kurtulmak için yaptırdığı işlemler örnek verilebilir.

Verdiğimiz örnekler aslında birer büyü uygulamalarıdır, fakat bu işlemlere başvuran insanlar büyü olarak kabul etmeyebilir. Burada devreye niyet girmektedir, yani iyi niyet amacıyla yapılan işlemler, *"Ameller niyetlere göredir*" (Nevevi, 2001, s.11). *Ebu Davûd,* düşüncesi savunularak iyi niyetle yapılan şeylerin kötü delaletleri olmadığı düşünülür, büyü olmadığı kabul edilmektedir (Nevevi, 2001, s.275). Sıkıntılardan veya hastalıklardan kurtulmanın çaresi olarak kabul edilebilir. Ak büyü uygulamalarının amacı insana ve çevreye zarar vermek değil, zarar görülen durumdan kurtulmak ve ya bir durumu daha iyi hale getirebilmektir.

Frazer'e göre, insanlar mevsimlerini düzenlemeye yönelik büyü ayinleri düzenlerler ve bu büyü ayinlerden elde etmeye çalıştıkları başlıca şey yiyecek ve çocuk olmuştur. Mevsim düzenlemeleri için yapılan büyü uygulamalarında bitkilere ve hayvanlara vurgu yapılmıştır. Büyü uygulamalarında, hayvanlara nazaran daha çok bitkilere vurgu yapılmıştır. İnsanlara göre ister hayvan olsun ister bitki, yaşam ve doğurganlık birdir, bölünmezdir. Yaşamak ve yaşatmak, yemek ve çocuk sahibi olmak, insanların başlıca talepleridir (Frazer, 2018, s.16). Frazer, bu nedenle insanların büyü uygulamalarına yöneldiklerini ifade eder ve bu amaçla yapılan büyü uygulamaları ak büyü içerisinde yer almaktadır.

Malinowski'ye göre, büyüye başvurma amaçlarından biri, insanların bütün toplumsal ve dünyasal çabalarıyla, bütün başarı ve şans amaçlarıyla, bir yarışma, kıskançlık ve kötülük atmosferinde hareket etmeleridir (Malinowski,1990, s.74). Malinowski'nin açıklamasına bir örnek vermek gerekirse; sınavda diğerlerinden daha başarılı olmayı isteyen öğrenci, bir yarışma içerisindedir. Öğrencinin, yarışmadan daha iyi sonuç alması için okunmuş pirinç yedirilmesi bir ak büyü işlemidir.

Malinowski'ye göre büyü ulaşmak istenen hedefe ulaşmada bir yoldur. Şans, servet ve sağlık Malinowski için görecelidir. Komşunun daha çok parası, malı, karısı varsa ve sağlığı seninkinden daha yerindeyse, insan sahip olduğu her şeyde ve bulunduğu her durumda kendini bastırılmış hisseder. Bu sosyolojik istek ve karşı istek, ihtiras ve

kötülük, başarı ve kıskançlık, ak veya kara büyü oyununa denk düşer (Malinowski,1990, s.74).

Malinowski, aynı zamanda büyünün çiftliğinden bahseder, iyinin olması için kötünün de olması gerektiğini düşünür. Zıtlıkların insanların hayatlarını belirlediğini açık bir dille ifade etmektedir. Bir hastalığı çağıran tılsımı öğrenen büyücü, aynı anda kötü büyüsünün etkisini ortadan kaldıran formülü ve ayini de öğrenmektedir. Malinowski, akla karanın, olumluyla olumsuzun çifte gücünün her yerde bulunduğunu açıklamaktadır. Yani ak büyü yapan bir büyücü, aynı zamanda kara büyü uygulamalarını da bilmektedir (Malinowski,1990, s.75).

Ak büyünün insanları olumlu yönde etkilemesi insanları ruhsal olarak iyiye çekmektedir. Bu başarı veya başka olumlu bir davranış olabilir. Empati yeteneğinden çok bencil (hayvansal içgüdülerle) yapıldığı düşünülebilir. Burada aklımızda tek bir soru ile bitirebiliriz ki insanlar, kendi varlığını olumlu yönde iyi yönelim olarak kullanması doğru mudur? Soru cevapsız kalabilir çünkü birçok yorum yapılabilir. İyi büyünün kimine göre doğru olduğundan çok nasıl kullandığı önemlidir.

4.1.1.2. Kara Büyü

Kara büyü, toplumun yapısına aykırı olan bir büyü çeşididir. Ak büyünün aksine zarar vermek, kötülük yapmak amacını gütmektedir. Kara büyü daha çok kötü niyetli bireylerin çıkarına hizmet ederek, insanların hayatlarına, sosyal statüsüne, kazancına ve malına zarar verir. Kara büyü uygulamalarına başvuran bireyler, dinin yasakladığı durumları yapmaktan çekinmezler ve hedeflerine ulaşmak için her yolu meşru görürler. Amaçlarına ulaşabilmek adına cinler, şeytanlar ve kötü ruhlar gibi tabiatüstü güçlere başvururlar (Sipahi, 2006, s.17).

Frazer ve Malinowski'ye göre, ilkel insanlar kısıtlı ve zor koşullar altında hayatta kalabilmek ve temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına bir takım büyüsel ayinlere başvurmuşlardır. İlkel insanlar, bütün iyi sonuçları büyüye yormamışlardır. Tehlike sezdikleri ve tahmin edemeyecekleri durumlar karşısında, büyü ayinlerine ihtiyaç duymuşlardır. Bu ihtiyaçlarını gidermek için başvurdukları uygulamalar ak büyüdür (Malinowski,1990, s.20).

Bütün bu doğal nedenlerin yanı sıra büyünün geniş bir alanı bulunur. Malinowki ve Frazer, ilkel insanların ihtiyaçları dışında, heyecansal duygulara kapılarak yaptıkları, bir takım büyü ayinlerini de incelemişlerdir. Başkalarına zarar vermek, âşık etmek veya birini öldürmek adına kara büyü işlemleri yapmışlardır. Kara büyüde, sivri uçlu, tehlikeli nesneler, kötü kokan zehirli maddeler gibi materyaller kullanılmaktadır.
Aynı zamanda kara büyü ayinlerinde, büyücü istenen şeyi çağıran, düzenleyen ya da ona emreden sözcükler kullanır. Böylece büyücü, çağırdığı hastalığın bütün belirtilerini anar ya da ölümü getirecek söz içinde kurbanlarının sonunu betimler (Malinowski,1990, s.63).

Malinowski'ye göre, her büyüye karşı birde karşı-büyü vardır. Büyüler, insanların inatçı isteği tarafından üretiliyorsa, ister olumlu olsun ister olumsuz, her dileğin bir kendi büyüsü bulunur. Descartes'in duyguları olumlu ve olumsuz olarak sınıflandırdığını ve her iki tür duyguların, insan hayatının bir parçası olarak belirttiğini görmekteyiz. Malinowski'de, Descartes'e benzer bir açıklama yapmaktadır. Malinowski'nin büyü paradigmasında insanlar, bütün toplumsal ve dünyasal çabalarıyla içlerinde kıskançlık, kötülük, heyecan vs. gibi duygular bulundurduğunu ve bunun sonucunda ak ve kara büyü oyununa denk düştüklerini ifade eder (Malinowski,1990, s.74). Descartes'in, duyguları ölçülü yaşanmasından kast ettiği durum, Malinowski'nin büyü oyununa denk düşme argümanına denk geldiği söylenebilir. Olumlu ve olumsuz duygular aşırıya kaçtığı zaman, bireyleri farklı yollara yöneltebilmektedir.

Bireylere ve toplumlara yarar sağlayan, iyiliklerini amaçlayan büyüler ak büyü olarak nitelendirilir. Kötü niyetli insanların çıkarlarına hizmet eden ve insanlara zarar veren büyüler ise kara büyü olarak nitelendirilmiştir. Birtakım büyüler uygulanırken, bireylere veya toplumlara fayda sağlayacağı gibi aksine zararda verebilmektedir.
Büyüler ak ve kara olarak sınıflandırılırken, uygulayıcı ve etkilenen göz önünde bulundurulmalıdır (Erdal, 2019, s.31).

İnsanlar, yarar sağladığı veya bir durumdan, birinden kaçınmaya çalıştığı zaman ister ak ister kara büyü olsun, kendisi için yararlanmaya çalışır. Büyü, amaca ulaşmada aracı olarak yapılan eylemler olduğu için, amaç burada istenilen sonuca ulaşmaktır.

Büyüye başvuran bireyler, amaca ulaşma gayesinde olduğundan dolayı büyünün çeşidinden çok, kendisi için yararına odaklanmaktadır. Büyü sonuç itibariyle yalnız, insanın içinde bulunan ve umut vadeden bir takım işlemlerdir.

4.1.2.Büyüde Kullanılan Araçlar

Büyü işlemleri yapılırken, büyücüler tarafından uygulamanın gerçekleşmesi ve daha etkili olabilmesi için bir takım materyaller ve çeşitli araçlar kullanılır. Bunlar doğada var olan nesneler ve doğaüstü güçlerdir. Kullanılan materyalleri ve araçları sıralamak mümkündür.

4.1.2.1.Muska ve Tılsım

Türkiye ve diğer İslam ülkelerinde, Kuran'ın içerisinde bulunan bir takım sureler, ayetler alınarak bir kâğıdın veya başka materyalin üzerine yazılar yazılır. Yapılan bu işlemin adına Türkiye'de *"muska, yafta veya hamail"* adı verilmektedir. Muskalar genellikle küçük boyutta olur ve bez, muşamba tarzı objelerle saklanarak, bedende taşınma amacıyla yapılmaktadır (Örnek, 1966, s.50).

Hastalıklardan, kötülüklerden ve kötü gözlerden koruyacağına inanılarak yapılan bir işlemdir. Bir muska kutsal niteliktedir ve insanın kendisini görece rahat hissetmesini sağlamaktadır. Aynı zamanda uyandırdığı saygıda hiç de ayrıksı bir şey yoktur (Durkheim, 2018, s.66). Kuran'da bulunan ayet ve sureler aracılığıyla yapılmasından dolayı, dili insanlar tarafından çok anlaşılmaz. Anlaşılamayan kelimelerin kullanılması, gizemli bir hava yaratarak bireylerin inancını kuvvetlendirmektedir.

4.1.2.2.Uğurluklar

Uğurluklar, muskalar gibi kötülüklerden, zararlardan korunmak için değil, mutluluk ve başarı getirmek amacıyla kullanılan uğurlu eşyalardır. Uğurluklar zamanla süs eşyası haline gelmiştir. Özellikle modern insan evlerinde, arabalarında, iş yerlerinde

süs eşyası olarak bir takım uğurlu gördükleri eşyaları bulundurmaktadır (Örnek,1966, s.51).

Bireylerin, herhangi bir nesneyi uğurlu olarak kabul etmesi, tesadüfen ortaya çıkmaktadır. Bireyler bazı nesneleri, üzerlerinde ve ya mekânlarında bulundururlar. O andan itibaren birey, bir durum karşısında olumlu sonuç almışsa, bulunan nesnenin uğur getirdiğine inanır. Aslında birey, burada nesneye büyüsel bir anlam yüklemiş olur (Sipahi, 2006, s.39).

4.1.2.3.İsim, Sayı ve Renkler

İsim, bireylerin önemli bir parçasını teşkil etmektedir. Ak veya kara büyü yapılacağı zaman genellikle bireylerin ismi kullanılır. İsim üzerine yapılan bir büyü, o ismin sahibini etkileyecek demektir. Büyücülükte, isim önemli bir rol oynamaktadır.
Bunun yanı sıra İslam ülkelerinde yapılan büyücülükte, Allah'ın isimleri kullanılmaktadır (Örnek, 1966, s.52).

Sayıların, batıl inançlarda ve büyüsel işlemlerde önemli bir yeri vardır. Örneğin; *"üç kere tükürmek, kırk bir kere maşallah"* demek gibi değişik değerde sayılar vardır.
Yine bazı rakamlar uğursuz kabul edilerek, rakamlara mistik bir anlam verilir (Örnek,1966, s.52).

Renklerinde, isim ve sayılarda olduğu gibi büyülü bir takım güçler taşıdığına inanılır. Özellikle beyaz, sarı, kırmızı, mavi, yeşil ve siyah büyülü renkler olarak kullanılmıştır. Bazı toplumlar cinleri uzaklaştırmak için, bazısı kötülük ve nazarı uzaklaştırmak adına renkleri kullanmışlardır (Örnek,1966, s.54).

4.1.2.4.Kutsal Kitaplar

İlahi dinler, sihir ve büyü işlemlerini yasaklamasına rağmen, bireyler büyüye başvurmaktadır. Büyü işlemlerinin yapımında, dinin kutsal olarak kabul ettiği unsurlardan yararlanırlar. Dinleri kabul eden toplumlar, kutsal kitaplar içerisinde yer alan isim, ayet ve sureleri hiç çekinmeden büyü işlemlerinin yapımında kullanmaktadır.

Semavi dinlerden olan Hristiyan, Yahudi ve Müslüman toplumlarında büyücülükle uğraşan bireyler, Kuran, İncil ve Tevrat gibi kutsal kitaplardan yararlanırlar. Kutsal kitapların sözleri, Tanrı, Peygamber, melek gibi isimler büyü işlemlerinde hiç çekinilmeden kullanılmaktadır. İslamiyet'te özellikle büyü işlemlerinde en çok kullanılan kaynak Kuran'dır. Kuran'da yer alan ayetler, sureler doğrudan yazılı ve sözlü olarak kullanılır. Kimi zamanda ebced hesabından yararlanılarak, geometrik ve matematik işlemler şeklinde kullanılmaktadır (Örnek, 1966, s.46).

Günümüz de Türkiye'de, Kur'an-ı Kerim'den yararlanılarak hala büyü işlemleri yapılmaktadır. Kuran'ın dilinin Arapça olması ve yapılan bir takım büyüsel uygulamalarda matematiksel işlemlerin kullanılması, büyüye gizemli bir hava katmaktadır. Aynı zamanda büyüsel işlemlerin, herkes tarafından anlaşılmasına engel olmaktadır.

4.1.2.5.Doğaüstü Varlıklar

Doğaüstü varlıklar cinler, şeytanlar, ruhlardır ve daha çok uzmanlık gerektiren büyülerde kullanılır. Genellikle insanlara zarar vermek amacıyla yapılan kara büyü işlemlerinde kullanılmaktadır. Aynı zamanda falcılarda, doğaüstü varlıklarla iletişimde bulunduklarını iddia etmektedir.

Cinlerin, insanlarla ilişki kurabildiğine ve insanlara zarar verebildiği inancı bulunmaktadır. Gelecekle ilgili konularda, cin ve şeytanlarla iletişim kurarak bazı haberleri, müneccim, büyücü, falcı ve bakıcıların gönüllerine yerleştirdiklerine inanılmaktadır. Büyücü ve falcılar, bireylerin gözünde kendilerini daha inandırıcı kılabilmek adına, cinlerle iletişime geçtiklerini iddia etmektedirler (Sipahi, 2006, s.48).

İnsanların, görmediği varlıklar üzerine yorum yapılması, insanların tatmin edilmesini sağlamaktadır. Büyü işleriyle uğraşan insanların, spontane konuşmaları karşı taraftaki insanlarda ince nüansları yakalamalarıyla, kendilerini kanıtlamış olurlar.
İnsanların korkuları kullanarak yapılan bu tür işlemler ruh çağırıyorum, cin geliyor vb. durumlar, karşı tarafın zaaflarını çok iyi kullanarak kabul ettirilmektedir.

4.1.2.6.İnsanlara Ait Unsurlar

Büyü işlemlerinde kullanılan araçlardan biri de insanlara ait unsurlardır. Bunlar; saç, tırnak, sakal gibi insan bedenine ait unsurlardır. İnsana ait unsurlar, genellikle zarar vermek amacıyla yapılan kara büyü işlemlerinde kullanılmaktadır.

Prof. Rivers, kara büyü yapmak amacıyla düşmandan alınan bir parça saç ya da tırnağın bir bohçaya sarılarak ateşte çevrildiğini anlatmıştır (Halis, 2020, s.54). Kesilen saç yere atılırsa, sahibinin başı ağrır. Yine kesilen saçın, düşman eline geçmesiyle kara büyüye maruz kalınacağına inanılır. Kan, tükürük, tırnak, diş ve sakal gibi unsurlarda ak ve kara büyü yapımında kullanılmaktadır. Saça verdiğimiz örnek diğer unsurlar içinde geçerlidir (Örnek,1966, s.117). Bu verdiğimiz örnekler kulaktan duyma ve dini öğretilerin, tam olarak kavrayamamaktan dolayı insanları etkilemektedir.

4.1.2.7.Hayvanlara Ait Unsurlar

İlkel insandan itibaren, büyü işlemlerinde hayvanların ve hayvanlara ait unsurların önemli bir rolü bulunmaktadır. İlkel insanlar, vahşi hayvanlardan korunmak adına bir takım büyüsel işlemler yapmışlardır. Aynı zamanda hayvanların uzuvlarını kullanarak, büyüsel ayinler de yapmışlardır. Birde kendilerine ait hayvanları, dış etkilerden korumak için büyüsel işlemlere başvurmuşlardır.

Hayvanlara ait unsurlar tedavi, korunma ve bir başkasına zarar vermek amacıyla yapılan büyüsel işlemlerde kullanılmaktadır. Örneğin, ava çıkmadan önce yanında kurt dişi taşımak, kurdun avcı özelliğini, dişi taşıyan kişiye geçeceği inancı bulunmaktadır. Tarla ve bahçeleri, nazardan korumak için inek kafası bulundurulur.
Evli bireylerin, arasını açmak için domuz yağı kullanılması da kara büyü işlemine örnektir (Erdal, 2019, s.101).

4.1.2.8.Bitkilere Ait Unsurlar

Hem ak hem de kara büyü işlemlerinde kullanılan unsurlardan bir diğeri bitkilerdir.
Örneğin, elde bulunan siğili yok etmek için, siğil sayısınca söğüt kesilip kurutulur. Yine sarılık hastalığının tedavisi için kurutulmuş kayısı yedirilir (Örnek,1966,

s.108). Sınav öncesi, öğrencilere okunmuş pirinç yedirilmesi günümüzde sıklıkla karşılaştığımız örneklerdendir.

Evlenmek, zengin olmak ve hastalıktan kurtulmak amacıyla, ağaçlara bez bağlanması bu duruma örnek verilebilir. İyi dileklerin yanı sıra bitkiler aracılığıyla, kara büyü işlemleri de yapılmaktadır. Eşlerin arasını açmak için büyücüler, biberi okuyup üfler ve biber kişilere yedirilerek, aralarının bozulacağına inanılır (Erdal, 2019, s.104).

4.1.3.Büyü İle İlgili Uygulamalar

İlkel dönemden günümüze değin farklı konularda, büyüsel uygulamalara başvurulmaktadır. Kanaatimizce en çok büyü uygulamaları, sağlık, evlilik, aşk, aile içi ilişkileri düzenlemek ve zararlardan korunmak amacıyla başvurulan konulardır.

4.1.3.1.Aile İlişkileri ve Evlilikle İlgili Uygulamalar

Evlenme, hem kız hem de erkek yönünden yeni bir hayata geçiş, yeni bir bağ kurulmasıdır. Aynı zamanda aileler arasındaki düzeni ve ekonomiyi etkilemesi bakımından da her zaman üzerinde durulan, her aşamasında ayrı tören ve adetler yapılan önemli bir olaydır (Örnek,1966, s.77).

Eliade'ye göre, evlilik çoğu zaman bir toplumsal – dinsel gruptan bir diğerine geçişe vesile olur. Genç damat bekârlar grubundan ayrılıp aile reisleri grubuna katılır. Genç kadınlar ise bütün ev içi sorumluluğu üstlenir. Her evlilik bir gerilim ve tehlikeyi beraberinde getirmekte, bir krizi tetiklemektedir ve bu nedenle bir geçiş ritüelleriyle gerçekleşir (Eliade, 2019, s.163).

Bireyler, evliliği hem geçiş süreci olmasından hem de yeni bir hayatın başlangıcı olmasından dolayı, tehlikeye açık bir durum olarak görmektedir. Aynı zamanda bireyler, en çok aile içinde ve evliliklerinde problemler yaşamaktadır. Gerek problemleri gidermek adına, gerekse zararlardan korunmak adına büyüsel uygulamalara başvurulmaktadır.

Burada yapılan büyüsel uygulamalar şu şekildedir:

1.Kısmet açmak için yapılan büyüsel uygulamalar; bekâr bireylerin, evlenilmesi amacıyla yapılmaktadır.

2.Gelinin, yeni evine gelmesi aşamasında yapılan büyüsel uygulamalar; genellikle kötü alışkanlıklarının terk edilmesi, bereket getirmesi ve yumuşak huylu olması amacıyla yapılmaktadır.

3.Güveyi bağlamak; cinsel yakınlaşmayı engellemek amacıyla yapılmaktadır.

4.Bağlamayı önleyici tedbirler almak amacıyla yapılan büyüsel uygulamalar.

5.Doğum ve çocuk için yapılan büyüsel uygulamalar; doğumu kolaylaştırma, kısırlığı giderme, çok ağlayan ve uyumayan çocuk için yapılan büyüsel uygulamalar örnek verilebilir.

6.Eşlerin arasını açmak veya düzeltmek amacıyla yapılan büyüsel uygulamalar (Örnek,1966, s.78).

4.1.3.2. Bereket ve Ekonomiyle İlgili Uygulamalar

Bereket ve ekonomi amaçlı yapılan büyüsel uygulamalar, evlilikte olduğu gibi hem ak büyü hem de kara büyü amacıyla yapılmaktadır. Zenginleri, fakirleştirmek amacıyla yapılan bir takım uygulamalar kara büyüye örnektir. Fakirleri, zenginleştirmek veya bereket sağlamak amacıyla yapılan uygulamalar ise ak büyü olarak görülmektedir.

Bereket ve ekonomik amaçlı yapılan büyüsel uygulamalar şu şekildedir:

1.Zenginleri fakirleştirmek amacıyla,

2.Yağmur yağdırmak amacıyla,

3.Tarlada verim arttırmak amacıyla,

4.Define bulmada yapılan uygulamalar,

5.Yağmur dindirmek amacıyla; yağmurun fazla yağması sonucu, bahçenin ve hayvanların zarar görmemesi amacıyla yapılan büyüsel uygulamalardır (Örnek,1966, s.79).

4.1.3.3. Sağlık İle İlgili Büyüsel Uygulamalar

İlkel dönemden günümüze değin, büyü uygulamalarında başvurulan en çok konulardan biri şüphesiz sağlık alanında olmaktadır. Modern tıbbın gelişmesine rağmen, günümüzde sağlık ile ilgili büyüsel uygulamalar oldukça yaygındır. Aynı zamanda alternatif tıp adı altında bir takım büyüsel uygulamalar yapılmaktadır.

Sağlık ile ilgili büyüsel uygulamalar ise:

1.Kurdeşen tedavisinde,

2.Şiddetli ve geçmeyen baş ağrılarında,

3.Sarılık hastalığında,

4.Siğil tedavisinde,

5.Kısırlığı giderme ve doğumu kolaylaştırmak amacıyla,

6.Felç tedavisinde (bazı kesim tarafından cin çarpması olarak görülür),

7.Birini hastalandırmak amacıyla,

8.Geç konuşan veya geç yürüyen çocukları tedavi etmek amacıyla yapılan, büyüsel uygulamalar örnek verilebilir (Örnek,1966, s.80).

Hatay'da yer alan Hızır Türbesi'nde, ürkek çocuklara cesaret kazandırma, çocuk adağı, ağrıyı kesme ve şifa bulma adına dualar edilmektedir. Dua edilirken yapılan uygulamalar ise türbe içindeki ağaca kâğıt asma, denize ya da Asi nehrine dileklerin asılı olduğu kâğıtları atma gibi büyüsel işlemler yapılmaktadır (Halis, 2020, s.50). Türbenin büyük ilgi görmesi ise sağlık amacıyla yapılan büyüsel aktivitenin kapılım gücü ile ilgilidir (Halis, 2020, s.56).

4.1.3.4.Cezalandırma Amacıyla Yapılan Uygulamalar

Cezalandırma amacıyla yapılan, büyüsel uygulamaların tamamı kara büyüdür. İnsanlara zarar vermek amacıyla yapılan bir takım büyüsel işlemlerdir.

1.Kıskançlık amacıyla yapılan uygulamalar,

2.İstenilmeyen misafirleri engellemek amacıyla,

3.Kendisine kara büyü yapıldığına inanan kişilerin, intikam amacıyla yaptığı uygulamalar,

4.Sevdiğinden ayrılan bireylerin, ayrıldığı kişiye yaptığı uygulamalar örnek gösterilebilir (Sipahi, 2006, s.141).

4.1.3.5.Korunmak Amacıyla Yapılan Uygulamalar

Özellikle modern dünyada, müphemliğin ve bireyselliğin ön plana çıkmasıyla birlikte, bireylerde güven duygusu zedelenmiştir. Bireyler kime ve neye güveneceğini bilemez hale gelmiştir. Bundan dolayı insanlar en çok korunmaya ihtiyaç duymakta ve bunun için bir takım büyüsel uygulamalara başvurmaktadır.

Korunmak amacıyla yapılan büyüsel uygulamalar:

1.Nazardan korunmak amacıyla,

2.Cinlerden korunmak amacıyla,

3.Saç, tırnak gibi uzuvlar aracılığı ile kara büyü yapılmasından korkulduğu için, bunları atmak yerine yakılması,

4.Akraba veya çevresinde bulunan kişilerin, zarar vermesinden korktuğu için korunmak amacıyla yapılan büyüsel uygulamalardır (Örnek,1966, s.82).

4.1.4. Büyü ve Din İlişkisi

Malinowski'ye göre, *"ne kadar ilkel olursa olsun, dinsiz ve büyüsüz halk yoktur"* (Malinowski, 1990, s.7). Büyü ve din, insanlığın var olduğu andan itibaren bir takım inançlar içerisinde yer almaktadır. Malinowski, burada ilkel dönem toplumlarının

dahi belirli inançlara sahip olduğunu belirtmektedir. Malinowski'nin büyü üzerine paradigması, en eski dönem ve toplumlarda büyünün varlığına işaret etmektedir.

Din mi büyüden çıktı yoksa büyü mü dinden çıktı, araştırmacılar tarafından tartışılan bir konudur. Büyü ve din arasında ilişki olabileceğini ileri süren teoriler bulunmaktadır.

Din ve büyü ilişkisini açıklamaya çalışan teoriler şu şekildedir:

1.*Büyünün dinden çıktığını ileri sürenler:* Durkheim, Allion, Huvelin vb.

2.*Dinin büyüden çıktığını ileri sürenler:* İngiliz antropoloji okulu, Frazer

3.*Büyü ve dinin ortak bir kökten çıktığını ileri sürenler:* Mauss - Hubert, Levy - Bruhl

4.*Büyü ve dinin birbirine indirgenmesi olanaklı olmayan, birbirine zıt olduğunu ileri sürenler:* Georges Gurvitch'dir (Arslan, 2011, s.46).

Bizim çalışmamız açısından önemli olan, büyü ve dinin önceliği konusundan çok, büyü ve din arasında bulunan benzerlikler ve farklılıklardır. Din ve büyü ilişkisine bu noktadan baktığımızda, Frazer'e göre bütün dinlerin kaynağı büyüdür. Frazer, büyü ve din arasında farklılıklar görmektedir. İlkel insanlar, pratik nedenlerden ötürü doğayı kontrol altına almak ister ve bunun için bir takım ayinler ve büyüler yaparlar. Dinde ise ilkel insanlar, doğayı kontrol altına almada büyünün yetersizliğini görmüşlerdir. İnsan acizliği ve büyünün yetersizliği sonucu daha üst olan, ruhani varlıklara yönelerek din ortaya çıkmıştır (Malinowskil, 1990, s.9).

Malinowski ise büyü ve dinin, heyecansal gerilimlerden doğduğunu ve bu durumlarda etkili olduğunu belirtmiştir. Büyü ve din, mitolojik geleneğe dayanır, bir mucize atmosferinde var olurlar. Malinowski, aynı zamanda büyü ve din arasında farklılıkların olduğunu da açıklar. Büyü, pratik bir sanat olarak, belli bir amaçlar için araçlar olan eylemlerden oluşur. Büyünün belirli bir yöntemi vardır, bu yöntem tılsım, ayin ve uygulayıcıdan oluşur (Malinowski, 1990, s.71).

Malinowski'ye göre, dinin basit bir yöntemi bulunmaz ve doğaüstü bir inanç hâkimdir. Din, bütün insanlığın işidir, herkes tarafından eşit ve aktif bir şekilde paylaşılır. Dinde, iyi ve kötü güçler arasında az miktarda zıtlıklar bulunurken, büyüde ak ve kara olmak üzeri keskin bir ayrım vardır (Malinowski,1990, s.78).

Örnek, yapmış olduğu çalışmasında yabancı bilginlerden yararlanarak, din ve büyü arasında benzerlik ve farklılıklara değinmiştir.

Örnek'e göre din ve büyünün benzer yönleri şu şekildedir:

1.Din ve büyü, doğaüstü alanda bulunur ve doğaüstü alanda iş görür.

2.Hem büyücü hem de din adamı, belirli bir amaç güder.

3.Büyü ve din, mitolojik geleneğe dayanır.

4.Büyü ve dinde, tabu ve kurallar bulunmaktadır (Örnek, 1966, s.26).

Örnek'in yapmış olduğu din ve büyü arasındaki farklılıklar ise şu şekildedir:

1.Dinde, insanlar Tanrı'yı memnun etmek amacı güder, büyüde ise Tanrılar üzerinde zorlayıcı bir etkiye sahip olmak vardır.

2.Büyü, amaca ulaşmada araç olan eylemlerden oluşur. Din ise ulaşılmak istenen amacın kendisidir.

3.Büyünün tılsım, ayin ve uygulayıcı olarak bir yöntemi bulunurken, dinin basit bir yöntemi yoktur.

4.Durkheim'e göre din ve büyü arasındaki farklardan biri yasakların bozulmasıdır. Gerçekten de dinde yasak bozulunca günah işlenmiş olur, fakat büyüde böyle bir şey söz konusu değildir.

5.Dinde boyun eğme, yakarma vardır ve herkese açıktır. Büyüde ise kontrol vardır ve herkese açık değildir.

6.Din, büyüyü ve büyüsel uygulamaları yasaklar. Büyü ise amaca ulaşmak için gerektiğinde dine, peygamberlere ve kutsal kitaplara başvurur, onlardan yardım sağlamaya çalışır.

7.Büyü uygulamalarında cemaat yoktur, fakat dinde cemaat bulunur (Örnek, 1966, ss.26-27).

Durkheim açısından büyü, bir takım inanç ve törenlerden oluşmaktadır. Dinde olduğu gibi büyünün de söylence ve dogmaları vardır, fakat büyünün söylence ile dogmaları daha ilkeldir. Durkheim'e göre bunun nedeni, büyünün uygulamalı ve yararcı amaçlar gütmesidir. Büyücünün başvurduğu varlıklar ve güçler, dinlerin başvurduğu güçler ve varlıkla aynı niteliğe sahiptir (Durkheim, 2018, s.71).

Durkheim, dinin büyüye karşı bir tiksinti beslediğini, buna karşılık olarak büyünün de dine düşman olduğunu ifade etmektedir. Büyü, kutsal şeylere saygısız davranmaktadır ve kendi törenlerinde, dinsel törenlerin tersini yapmaktadır. Din ise genellikle büyü törenlerine kötü gözle bakıp, günah sayarak yasaklamıştır (Durkheim, 2018, s.72).

Büyüye başvuranların sayısı dini uygulayanlardan daha az değildir. Durkheim'e göre, dinsel inançlar topluluğa aittir ve onun birliğini sağlamaktadır. Toplulukların inançları gereği aralarında birlik oluşturmasına Kilise denir (Durkheim, 2018, s.73). Buradan anlıyoruz ki büyüsel inançlar, dinsel inançlarda olduğu gibi topluluğun birliğini sağlamamaktadır. Aynı zamanda bir büyücülük Kilisesi de yoktur.

Durkheim'e göre, büyü ve dini birbirinden ayıran diğer bir özellik, büyücülerin müşterileri olmasıdır. Müşterilerin birbirlerinden haberleri yoktur ve büyücü ile müşteri arasında ki ilişkiler rastlantısaldır. Büyücüler tek başlarına çalışırlar ve toplumu aramak yerine ondan kaçarlar (Durkheim, 2018, s.74). Dinde ise müşteri kavramı yoktur ve rastlantısal ilişkiler bulunmamaktadır. Durkheim açısından büyü ve din, birbirlerine karşıt yönlerde yürüyen, birbirinden farklı türde iki din değildir. Aynı düşüncelerin ve ilkelerin bir yerde toplum yaşamını, büyü de ise bireysel yaşamı ilgilendiren uygulanışlarıdır (Durkheim, 2018, s.76).

4.2.Fal Olgusunun Tanımı

İlk insandan günümüze değin, insanoğlu sürekli bir merak içindedir. Bireylerin biyopsikolojik varlığını sürdürme arzusu, başarılı ve rahat bir hayat sürdürme isteği bir takım ihtiyaçları doğurmuştur. İhtiyaçlar, merak duygusuyla birleşince, bireyler geleceği ön görebilmek adına bir takım işlemlere başvurmuşlardır. Bu işlemlerden biri tamamen inanca dayalı olan faldır.

Fal olgusu üzerine birçok tanım bulunmaktadır. Bazı yapılan fal tanımları şu şekildedir:

Fal, "*gaybı anlamak için görünüşte bir takım araçlara başvurmaktır. Örnek vermek gerekirse: Boncuk ve baklaya, bir kitabın satırına, koyunun kürek kemiğine ve sair şeylere bakıp bunlardan mana çıkarma işlemine fal denmektedir"* (Ören, 2010, s.119).

Divan-ü Lügat-it Türk'te, fal kelimesini Kaşgarlı Mahmut "ırk" olarak tanımlar. Irk kelimesini Kaşgarlı Mahmut şu şekilde açıklamaktadır: "*Falcılık, kâhinlik ve bir kimsenin gönlündekini bilmektir"* (Kaşgarlı Mahmut, 1985, s.42).

Fal, "*gelecekten haber verme, kaybolanı bulma vb. amaçlar için bir takım materyallere bakıp, anlam çıkarma işlemidir"* (Korkmaz'dan akt.Dülger, 2006, s.41). Diğer fal tanımı ise şu şekildedir: "*Uğur, talih deneme, kahve fincanına, iskambile bakmak gibi bir takım araçlar kullanılarak insanların talihine ait şeyler söylenmesidir"* (Devellioğlu'ndan akt.Dülger,2006, s.42).

Bireyler ve toplumlar, yüzyıllar boyunca öngöremedikleri zarar veya tehlike karşısında hep tedirgin olmuşlardır. Zarar ve tehlike karşısında önlem alabilmek ve güvende hissedebilmek adına bir takım işlemlere başvurmuşlardır. Aynı zamanda insanlarda bulunan merak duygusu, kendi geleceklerini öğrenme güdüsüyle birlikte bilinmeyeni öğrenmeye sevk etmiştir. Bilinmeyeni ortaya çıkarma arzusu sonucu çeşitli fal metotları ortaya çıkmıştır (Gür, 2012, s.203).

Fal, büyü gibi bir takım amaçlara ulaşmada araç olarak kullanılmaktadır. Fal ve büyü ilkel dönemden, günümüze kadar aktif bir şekilde varlığını korumaktadır. Yapılan

tanımlardan yola çıkarak, büyü zarardan korunmak veya zarar vermek amacı ile yapılan işlemlerdir. Fal ise merak duygusunu gidermek amacıyla yapılan işlemlerdir.

Bu nedenle büyü de olduğu gibi falında kendi içinde çeşitlilikleri bulunmaktadır.

4.2.1. Fal Çeşitleri

Arayış içinde olan ve kolayın peşinden koşan insanlarda bulunan, geleceği öğrenme veya bir niyetin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği merakı, fal uygulamalarını ve çeşitliliğini ortaya çıkarmıştır. Öyle ki günümüzde iletişim araçlarının yaygınlaşması ve kolay ulaşılabilirliği sayesinde, sosyal medyada dahi birçok fal uygulamaları yer almaktadır.

Yeni başlanılacak bir işin, ilişkinin, evliliğin, okulun vs. gibi durumların nasıl olacağını önceden bilmek, insanları yüzyıllardır meşgul etmiştir. İnsanlar hayatları boyunca mutlu ve başarılı olmak istemeleri sonucu fal, birçok çeşitlilik kazanmıştır. Ağaç, bakla, el, duman, kahve, ateş, iskambil, su, tarot, tesbih vb. gibi çok çeşitli fal işlemleri bulunmaktadır. Fal çeşitleri yalnızca bu kadar değildir ve Anadolu'da sayısı tespit edilemeyecek kadar çok bulunmaktadır (Dülger, 2011, s.99).

İnsanların geleceği öğrenme merakı ve evreni anlamlandırma çabası sadece falın çeşitlenmesine, araçlarına yenilerinin eklenmesine sebebiyet vermemiştir. Aynı zamanda toplum baskılarına ve yasaklanmasına rağmen, falın devam etmesini sağlamıştır. Semavi dinlerin falı yasaklamasına rağmen bireyler bakmaya ve baktırmaya devam etmekte, hatta kutsal kitapları hiç çekinmeden fal işlemlerinde kullanmaktadırlar (Boyraz, 2010, s.109).

Sayısız fal çeşitleri bulunmaktadır, fakat bizim burada hepsini açıklamamız imkânsızdır. Yapılan çalışmada, günümüz Türk toplumu tarafından en çok bilinen ve uygulan fal çeşitleri sınırlı tutulacaktır. Bu doğrultuda fal çeşitlerini sınıflandırmak mümkündür.

a.)Bakla Falı

Eski Türk toplumları tarafından, yaygın olarak uygulanan ve günümüzde hala uygulanmakta olan bir fal çeşididir. Bakla, büyüsel bir bitki olarak görülmekte ve

evde bulunan kötü ruhları kovmak için bakla taneleri eve atılır, bu baklalar ile fala bakılır (Dülger, 2006, s.43). Büyü işlemlerinde olduğu gibi fal işlemlerinde de bitkilere ait unsurlar kullanılmaktadır.

b.)El Falı

Bilinen en eski fal çeşitlerinden biridir ve günümüzde oldukça yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Avuç içlerine bakılarak, çizgilerden mana çıkarma işlemidir. Birçok dizi ve filmlerde bu fal çeşidi karşımıza çıkmaktadır. Daha çok Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlerde görülmektedir.

c.)İskambil Falı

İskambil falı, el falında olduğu gibi geçmişten günümüze değin sık kullanılan fallar arasındadır. İskambil falında amaç diğerlerinde olduğu gibi geleceği açıklamaktır. Aynı zamanda tutulan bir niyetin gerçekleşip gerçekleşmeyeceği, çekilen kart tarafından belli olur. İskambil falında kâğıtlara, büyüsel bir anlam yüklenir.

ç.)Kahve Falı

Fal denildiği zaman, şüphesiz akla ilk gelen kahve falıdır. Günümüz de Türkiye'de oldukça yaygın bir fal çeşididir. Büyük şehir merkezlerinde bulunan, hemen hemen bütün kafelerde, kahve falı cüzi bir miktarda bakılmaktadır. Aynı zamanda bir araya gelen gençler arasında eğlence amaçlı bakılmaktadır. Türk kahvesi içildikten sonra fincan ters çevrilerek soğumaya bırakılır, telvelerin aldığı şekle bakılarak geçmiş ve geleceğe dair yorumlar yapılır.

d.)Tarot Falı

Tarot falının başlangıcı tam olarak bilinmese de 14.yüzyıldan kalma tarot desteleri olduğu bilinmektedir. Günümüzde kahve falı ile birlikte yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Kâğıtlar üzerinde çeşitli resimler bulunur ve bu resimlere bakılarak yorum yapılır. İskambil falında olduğu gibi tarot falında da kâğıtlara büyüsel bir anlam yüklenir (Dülger, 2006, s.47).

e.)Su Falı

Su falı, geçmişten günümüze değin hala uygulanmaktadır. Fakat kahve, tarot ve iskambil falında olduğu gibi her yerde ve sıklıkla uygulanmamaktadır. Bir uzman tarafından bakıldığı için herkes tarafından anlaşılamayan ve bakılamayan bir fal çeşididir. Bir kaba su koyularak oradan mana çıkarma işlemidir.

f.)Kitap Falı

Semavi dinlerde fal ve büyü yasaklanmasına rağmen, bazı bireyler tarafından tercih edilmektedir. Hatta çoğu zaman amaca ulaşabilmek için kutsal kitaplar, fal ve büyü işlemlerinde kullanılır. Niyet tutularak, kutsal kitaptan açılan sayfalar yorumlanır.

g.)Papatya ve Sakız Falı

Papatya ve sakız falı ulaşılması ve uygulanması en kolay olan fallardır. Papatya falında bir dilek tutulur, yaprakları sırayla koparılır. En son kopan yaprağa göre niyetin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğine bakılır. Sakız falı ise jelatinlerin içinde bulunan dörtlüklere göre niyetin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğine inanılır.

h.)Yıldız Falı

Yıldız falı astroloji ile yakından ilgilidir, özellikle Osmanlı döneminde yaygın olan bir fal çeşididir. İnsanların doğdukları gün esas alınarak gökyüzünün o günkü durumu, yıldızların konumu ve bunların bireyler üzerindeki etkilerinden yola çıkılarak bireylerin geleceği yorumlanır (Dülger, 2006, s.50).

ı.)Bilgisayar Falı

Çeşitli yöntemler ve araçlar kullanılarak bakılan fal uygulamalarının, modern dünya teknolojisine uyarlanmış halidir. Fal uygulamaları için özel siteler kurularak, bazısı ücretsiz bazısı ise ücret karşılığında bakılan fallardır. Bilgisayar falında Baudrillard'ın simülark ve simülasyonu aklımıza gelmektedir. Kahve, tarot, burç yorumları vb. fal uygulamaları telefon ve bilgisayara yüklenerek bakılmaktadır. Bir falcıya gitmeden bakılan fallar, teknoloji aracılığıyla bir gerçeklik olarak algılanmakta ve yapay bir şekilde yeniden üretilmektedir (Baudrillar, 2018, s.14). Baudrillard'ın, simülark ve simülasyon kavramı tamda bu noktaya değinmektedir.

İncelenen fal çeşitleri, insanların geleceği öğrenme arzusunun son bulmayacağının önemli bir göstergesidir. Bireyler tarafından önemli olan falın çeşitleri değil, amaçlarına ulaşabilmektir. Falcının fala iyi bakması, insanları inandırması, ikna edebilmesi ve umut vaat edici çıkarımlarda bulunması önemlidir. Büyü ve fal uygulamalarında, tarihin döngüselliğinden yararlanılarak yorumlar yapılmaktadır. Büyü uygulamalarında olduğu gibi fal uygulamalarında da umut önemli bir faktördür. Genellikle insanlar çaresiz kaldıkları durumlar karşısında, bir umut için bu tarz uygulamalara başvurmaktadır.

4.3.Türk Kültüründe Büyü ve Falın Tarihi

Popüler dini inanç içerisinde yer alan büyü ve fal, bir fenomen olarak tarihin bilinen bütün dönemlerinde yer almaktadır. İlkel dönemden günümüze değin var olan ve uygulanan, büyü ve fal faaliyetleri gerek din gerekse din dışı düşüncelerle ilişki içerisinde olmuştur. Türkler, bulunduğu coğrafi konum nedeniyle çeşitli din ve inanç sisteminin etkisinde kalmıştır. Türkler bu nedenle farklı toplumların din ve inançlarından etkilenerek, bir takım büyü ve fal uygulamalarını kültürleri içerisine yerleştirmiştir. Türklerde bulunan fal ve büyü uygulamalarının, tarihi süreçlerini İslamiyet öncesi, İslamiyet sonrası ve günümüz olarak sınıflandırabiliriz.

4.3.1.İslamiyet Öncesi Türklerde Fal ve Büyü

İlkel insanlar, kısıtlı bilgileri ile yaşadıkları topluma ve dünyaya fal, büyü uygulamaları sayesinde çeşitli sırlar katmışlardır. Her türlü tehlikeye açık olmaları nedeniyle bir takım savunma mekanizmalarına ihtiyaç duymaları, fal ve büyü inançlarını ortaya çıkarmaktadır.

Türkler, Gök Tanrı inancından sonra bir din olmayan fakat dinsel ve toplumsal işlevleri bulunan Şamanizm'i kabul etmişlerdir. Şamanizm inancında bir takım fal ve büyüsel uygulamalar mevcuttur. Eski Türklerde bulunan büyü ve fal işlemleri hakkında bilgi veren, bizim açımızdan önemli olan, *Kaşgarlı Mahmut'un* yazmış olduğu *Divan-ü Lügat-it Türk'tür.* Eserde büyü anlamında kullanılan *"Arvaş, Arvış, Arkış, Yalvı"* kelimeler bulunmaktadır. Büyü, kamlar tarafından yapılır fakat kamlara

başvurmadan kendileri de bir takım büyüsel işlemler yapabilmektedirler (Dülger, 2006, s.31).

Dinav-ü Lügat-it Türk'te, fal anlamında kullanılan kelime "ırk "tır. "*Falcılık, kâhinlik ve bir kimsenin gönlündekini bilmektir"* (Kaşgarlı Mahmut,1985, s.42).
Eski Türkler koyun, kemik, ateş, yıldız vb. gibi materyallerle geleceği okumaya çalışmışlardır. Diğer milletlerde olduğu gibi Türklerde de büyü ve fal, sosyal yaşamda önemli bir yere sahiptir.

İslamiyet öncesi Türkler, çeşitli bela, afet ve cinlerden korunmak için savunma mekanizmaları geliştirmişlerdir. Bunlardan biri gelecekten haber almak için fal işlemleri, bir diğeri ise muska ve tılsımlı şeylere olan büyüsel inançlardır. Eski Türkler, nazar değmesine, cinlerin etkilerine ve kötü ruhlara karşı bağ, bostan ve bahçelere korkuluk ve nazarlık dikmişlerdir. Kamların, gaipten haber verdiğine ve zararlı etkilerden koruduklarına inanmışlardır (Sipahi, 2006, s.12).

4.3.2.İslamiyet Sonrasında Türklerde Fal ve Büyü

Türkler, İslamiyet'i kabul ettikten sonra sahip oldukları gelenek, görenek ve din anlayışlarını birden terk etmemişlerdir. Türkler, Müslüman olduktan sonra Şamanizm'den kalma bir takım fal ve büyü işlemlerine devam etmişlerdir. İslamiyet ve Kur'an, büyü ve falın varlığını kabul etmekle birlikte, kesin bir şekilde yasaklamaktadır. Buna rağmen İslam inançları ile batıl olan birbirine karıştırılarak, büyü ve fal uygulamalarına devam edilmektedir.

Kur'an açık bir şekilde fal ve büyünün yapılmasını, öğretilmesini ve başvurulmasını yasaklamıştır. İslam dinine göre büyü yapmak, Allah'a şirk koşmaktan sonra gelen en büyük günahtır. Bu durum hem Kur'an-ı Kerimde hem hadislerde kesin bir şekilde bildirilmektedir:

"Süleyman'ın hükümdarlığı hakkında onlar, şeytanın uydurdukları yalanların ardına düştüler. Oysa Süleyman, büyü yaparak küfre girmedi. Fakat şeytanlar, insanlara sihri ve Babil'deki Harut ve Marut adlı iki meleğe ilham edileni öğretmek suretiyle küfre girdiler. Hâlbuki o iki melek, "biz ancak imtihan için gönderilmiş birer meleğiz, sakın küfre girme, demedikçe kimseye (sihir) öğretmiyorlardı.

Andolsun, onu satın alanın ahirette bir nasibi olmadığını biliyorlardı" (Bakara 102).

Yukarıda verilen ayette gördüğümüz gibi fal, sihir ve büyü yapanların kâfir oldukları söylenmektedir. İslamiyet'in getirdiği yasaklara rağmen birçok Müslüman toplumları fal bakmaktan, büyü yapmak ve yaptırmaktan vazgeçmemektedir. Hatta amaçlarına ulaşabilmek adına Kur'an-ı Kerim de yer alan ayet ve sureler, fal ve büyü uygulamalarında hiç çekinilmeden kullanılmaktadır (Dülger, 2006, s.36).

Maide suresi 90.ayette ise *"Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar ve fal okları ancak, şeytan işi birer pisliktir. Onlardan kaçının ve kurtuluşa eresiniz."* Burada falın bir şeytan işi olduğunu ve kaçınmak gerektiği anlatılmaktadır. Yine Maide suresi 3.ayette ise *"Fal okları ile kısmet aramanız size haram kılındı."* Burada da falın haram kılındığına değinilmektedir (Maide 90 ve 3).

Kaynaklara göre özellikle, Osmanlıda yoğun bir şekilde büyü ve fal işlemleri uygulanmıştır. Saraylarda kâhin ve ya müneccim bulunduracak kadar, geleceği öğrenme arzusu hâkimdir. Astronomi ve astroloji ile ilgilenen kimselere Osmanlıda müneccim denmektedir. Müneccimler özellikle takvim hazırlamada görevli olan saray çalışanlarıdır. "*12 Hayvanlı Türk Takvimi",* fal uygulamalarında kullanılan bir örnektir. On iki yılın özellikleri ve insanlara neler getirileceği, takvimde yer alan hayvan isimlerine göre hesaplanarak yorumlanmıştır (Boyraz, 2010, s.120).

Evliya Çelebi'nin "*Seyahatname 'sinde "* vermiş olduğu bilgiler neticesinde, falın Osmanlı döneminde önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle sarayda yer alan müneccimlerin özel bir yerinin olması, falcılığa verilen önemi göstermektedir. Evliya Çelebi, halk kesimin fal uygulamalarla ilgilendiğini idarecilerin ise müneccim ve işinin ehli falcılara başvurduğunu belirtmektedir. İstanbul esnafları içerisinde fal bakan *Hoca Mehmet Efendiden* bahsetmekte ve onun fala nasıl baktığını anlatmaktadır (Dülger, 2011, s.103).

İslam âlimleri bir takım hesaplamalar, gökbilim ve astronomi anlamındaki *"nücum ilmini"* onaylamışlar fakat hüküm çıkarmada haram olarak bakmışlardır. *İmam Şafi'nin* bu konu hakkında görüşü; "*Eğer müneccim hakiki müessirin Allah olduğuna inanır da dünyadaki ahvalin vukuunda Allah'ın âdeti, yıldızların hareketleri ve*

vaziyetlerine göre caridir derse, bunda bence bais yoktur" şeklinde belirtmiştir. *İbn Haldun* ise "*Gelecekten bahseden bilgilere dayanarak devlet işlerini yürütmeye çalışmak dini ve devleti zarara uğratma niteliğindedir. Yaşayan bütün insan topluluklarında bu bilgi yasak edilmelidir*" şeklinde açıklamaktadır (Dinçergök, 2019, s.9).Kur'an ak ve kara büyü ayrımı yapmayarak, tüm büyü uygulamalarını yasaklamaktadır. Yine aynı şekilde fal adına yapılan işlemlerde yasaklanarak, gaybı Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceği belirtilmektedir.

Kur'an-ı Kerimde yer alan Bakara suresinin 102.ayetini yukarıda açıkladığımız üzeri anlıyoruz ki İslamiyet, büyüyü küfür olarak kabul etmektedir. Aynı zamanda büyü yapan kişileri de kâfir olarak görmektedir. Fal ve büyü uygulamalarına başvuran bireyler cezalandırılmaktadır. Bir Müslümanın, büyü ve fala başvurup kâfir olması verilebilecek en büyük cezadır. Büyünün maddi cezası ise bir hadisi şerife göre kılıçla öldürülmektir: "*Sihirbaza tatbik edilecek had cezası, kılıçla vurmaktır"* (Arslan'dan akt.Dülger, 2006, s.39).

İslamiyet'in gelmesiyle birlikte büyü ve fal uygulamalarının yasaklanması ve uygulayanların cezalandırılmasına rağmen devam ettiği görülmektedir. İnsanların geleceği merak etme isteği, olayları kontrol etme, zararlardan korunmak ve başkasına zarar verme arzusu değişmemektedir. Büyü ve falın, temeline baktığımız da menfaat vardır. İnsanlar, kendi menfaatlerine ulaşmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle büyü ve falın yasaklanmasına dair birçok ayet ve hadis bulunması durumu çokta değiştirmemektedir.

4.3.3. Modern Dönem Türklerde Fal ve Büyü

Fal ve büyü, İslam dini tarafından 30 Kasım 1925 tarihli tekke ve zaviyelerle ilgili kanuna göre falcılık, büyücülük, üfürükçülük ve gayıptan haber vermek yasaklanmıştır (Kartopu ve Ünalan, 2019, s.388). Tüm bu yasaklamalara rağmen, fal ve büyü uygulamaları günümüze kadar varlığını korumaktadır. İnsanoğlunun, bilinmeyene duyduğu merak, heyecansal duyguları ve kendi gücü yetmediği durumlarda, farklı yollara başvurarak amacına ulaşma arzusu, fal ve büyü uygulamalarını günümüze kadar taşımış bulunmaktadır.

Weber, *"dünyanın büyüden arındırılması"* ve *"seküler doğrusal ilerleme"* argümanın da, kutsalın ve olağanüstünün artık bir kenara atıldığını belirtmektedir (Aron, 2017, s.385). Weber'in, paradigmasının deformasyona uğradığı hatta günümüz modern dünyada, büyüsel eğilimlerde artış yaşandığı görülmektedir. Weber'in paradigmasına karşı, Bauman ise dünyanın büyülü hale geldiğini açıklamaktadır. Durkheim'e göre kutsallık anlayışı her zaman var olacak ve toplumun değişen yapısına göre yeni biçimler alacaktır (Arslan, 2011, s.75). Fal ve büyü açısından baktığımızda Durkheim, paradigmasında haklı çıkmaktadır.

Modern dönem insanının, fal ve büyüye yöneliş nedeni, Strauss tarafından açıklanmaktadır. Strauss'a göre insanlar, topluluk, çevre ve tekno – ekonomik koşullar tarafından yoksun bırakıldığı şeyin hayalini kurmaktadır. İnsanın doğaya yabancılaşmasının, hatta doğanın da ötesinde kendi doğasına ve içinde yaşadığı topluma yabancılaşmasının nedenidir. Durum böyle olunca çağdaş insan her zamankinden daha çok büyüye gereksinim duymaktadır (Strauss,1983, s.26).

Yabancılaşmadan bahsetmişken aklımıza Marx'ın yabancılaşması gelmektedir. Strauss'un yabancılaşma hakkındaki düşünceleri, Marx'ın yabancılaşmasıyla benzeşmektedir. Marx'a göre yabancılaşma, insanların kendi yarattıkları güçlerin kendi karşılarına yabancı güçler olarak çıktığı, onların egemenliği altına girdiği durumlardır. Yani insanın kendi ürettiğine hükmedemez hale gelmesidir (Coser, 2008, s.63). Marx ve Strauss için yabancılaşma, diğer kurumlarda olduğu gibi din alanına da damgasını vurmaktadır. Modern dönemde kendine ve çevresine yabancılaşan insan, fal ve büyü gibi paranormal olaylara daha fazla yönelim göstermektedir.

Giddens açısından modernlik, bir toplumun tüm yönleri ile değişime uğramasını ifade etmektedir. Bu değişim içerisinde, dinde bir takım değişimlere uğramıştır. Modernliğin iki yüzü olduğunu, bunlardan biri mutlu ve güvenli bir düzenin oluşmasına ilişkin varsayımlardır. Bir diğeri ise bunun gerçekleşmediği ve insanların gergin, tehlikeli bir dünya içerisinde yaşamasıdır (Giddens, 1994, s.17).

Giddens'in açıklamasına baktığımız zaman, modern dönem insanı ilkel dönemde

olduğu gibi bir takım tehlikeler karşısındadır. İlkel dönem insanı, doğayı bir tehlike olarak görüp, güvende olmak adına bir takım büyüsel işlemlere başvurmaktaydılar. Modern dönem insanı ise güvensizlik, belirsizlik ve müphemlik gibi durumlar karşısında kendilerini tehlike de görmektedir. Modern insan bu kadar karmaşa, güvensizlik, müphemlik ve tehlike karşısında savunma mekanizmaları geliştirmektedir. Bunlardan biri de fal ve büyüsel işlemlerdir.

Modernleşmenin bir sonucu olarak, sekülerleşme kavramı üzerine tartışmalar ön plana çıkmaktadır. Sekülerleşme, kısaca dünyevileşme olarak karşımıza çıkmaktadır. Sekülerleşme, dine duyulan ihtiyacın ortadan kalkacağına inanılan bir teoridir. Weber'in, rasyonelleşme kavramıyla ifade etmeye çalıştığı olgunun bir ölçüsüdür. Yukarıda da bahsettiğimiz üzeri dünyanın büyüden arınacağı, büyü ve mistik unsurların doğadan kovulacağı açıklamasına karşılık gelmektedir (Kirman, 2005, s.55).

Modernleşme ile birlikte dinin geçirdiği değişiklerden biri de bazı sosyologlar tarafından, bireyselleşme olarak görülmektedir. Berger ve Luckman, modernitenin din üzerindeki etkisini bireyselleşme olarak açıklamaktadır. Luckman, modern toplumda dinin belirleyici niteliğinin, geleneksel kurumsallıktan bireyselliğe doğru geçtiği görüşündedir. Modern toplumda bu nedenle büyüsel, mistik oluşumların sayısı fazladır (Arslan, 2011, s.78).

Baktığımız zaman rasyonelleşme, sekülerleşme ve bireyselleşme modernitenin bir sonucu olarak günümüzde yaşanmaktadır. Fakat din, hala kolektif özelliğini korumaktadır. Sekülerleşme ve bireysellik, modern dönemde dinsel boyutların tamamını etkilememiştir. Dinler yok olmamış, sadece bir takım dönüşümler yaşamıştır. Bu dönüşümlerden en önemlisi fal ve büyüsel işlemlerde yaşanan artıştır.

Modern dünyada, her alanda çeşitlilik çok fazladır. Çeşitlilik insanlar açısından sıkıntılı bir durum olarak karşımıza çıkabilmektedir. İnsanlar seçenekler arasından hangisini seçeceğine karar verememektedir. Dini içeriklerde şuan çeşitlilik içerisinde ve seçim açısından kafa karışıklığına neden olmaktadır. Din adamları tarafından farklı yorum ve çıkarımlarda bulunulması bunu tetiklemektedir. Bu durum bireylerin

ve toplumların, modern dönemde fal ve büyü uygulamalarına başvurmalarının nedenlerinden biri olarak karşımıza çıkabilir.

Modernliğin, karanlık yüzlerinden bir diğeri ise şüphesiz güven konusudur. Güven, Luhmann, Giddens, Bauman ve Faucault gibi sosyologlar tarafından önemli görülen bir konudur. Bireyselleşme ve yabancılaşmanın bir sonucu olarak modern dönemde, güvensizlik ön plana çıkmaktadır. Bireyler, güvensizlikle baş edebilmek için bir takım savunma mekanizmaları geliştirmiştir. Biz çalışmamızda fal ve büyü işlemlerini, bu savunma mekanizmalarından biri olarak görmekteyiz.

Giddens'a göre, modern toplumsal kurumların gelişimi ve yaygınlığı, insanoğlunun güvenli, hoş bir yaşamın tadını çıkarması için çok çeşitli fırsatlar yaratmıştır. Güven, modern toplumda daha çok düşünümsellik, risk ve küreselleşmeyle ilişkilendirilmektedir. Fakat şuan içinde yaşadığımız dünya çok gergin ve tehlikelidir. İlkel dönemde, toplumlar açısından doğa bir tehlike olarak görülürken, modern dönemde insanların edimleri tehlike olarak görülmektedir. İlkel dönemde insanlar birbirlerine güvenirken, modern dönemde belirsiz bir güven vardır (Giddens,1994, s.14).

Bauman'ın, akışkan modernite ile anlatmak istediği zamanın, mekânın, ilişkilerin ve bireylerin güvencesiz hale gelmesi ve yaşanılan zamanın, gelecek zamanın belirsizleştiği ve en ufak bir tahminde bile bulunamayan bir hale gelmesidir. Modernliğin akışkanlığı veya sıvılaşan modernlik, Bauman için sürekli bir belirsizlik, sürekli yenilenmenin olduğu, esnek bir dönemdir (Bauman, 2013, s.123).

Luhmann'a göre modern öncesi toplumlarda, güven yerine yüz yüze ilişkilerden kaynaklanan tanıdıklık vardır. Modern toplumlarda ise tanıdıklık yerini güven duygusu almıştır. Güven, sosyal dünyanın karmaşıklığını azaltan etkili bir iletişim aracıdır. Modern hayatın, belirsizliği ve karmaşıklığını azaltacak olan güvendir.
Luhmann, güveni kesin olarak hiçbir zaman kabul etmez. Luhmann'a göre bireyler her zaman güvensizlik konusunda da bilinçlidir (Ertong, 2011, ss.6-12).

Yapılan açıklamalara baktığımızda modernitenin karanlık yüzü, belirsizlik, dünyanın karmaşıklığı, seçeneklerin fazlalığı ve risk, güvensiz toplumların oluşmasına neden

olmuştur. Bauman'ın müphemliği, Giddens ve Luhmann'ın güven üzerine açıklamalarına baktığımızda, bilinenlerin artmasıyla birlikte bilinmezliğinde arttığını görmekteyiz. Güvensizlik ve bilinmezlik arasında kalan bireyler, bir takım savunma mekanizmaları geliştirmiştir. Geleceği önceden öngörmek ve tahminde bulunmak adına fal uygulamalarına başvurmaktadır. Yine güvensizlik yaşayan bireyler, tehditler karşısında korunmak veya kendisi bir tehdit olmak için bir takım büyüsel işlemlere başvurmaktadır.

Modern dönemde, sürekli gelişen teknolojiden fal ve büyü de nasibini almış bulunmaktadır. Günümüz insanı, internet sayesinde büyücü ve falcıya gitmeden, kendi fallarına bakabilmekte ve bir takım büyüsel işlemler yapabilmektedir. Aynı zamanda internet, gazete ve dergilerde günlük burç yorumlarına rahatlıkla ulaşabilmektedir. Fal ve büyüler, her ne kadar teknolojik gelişmeler kaydetse de, gerek yüzyıllardan beri kullanılan gerekse insanların kendi uydurdukları pratik işlemler varlığını korumaktadır (Dülger, 2006, s.70). Buradan anlıyoruz ki uygulamalar değişse de inançlar devam etmektedir.

Türkiye'de özellikle 2000'li yılların başından itibaren çekilen dizi ve filmlerde büyü, fal, cin ve şeytan gibi konuların öne çıktığını görmekteyiz. Örnek vermek gerekirse, "*Büyü, Dabbe, Muska"* gibi filmler büyüsel konuları işlemektedir. Büyü ve fal içerikli filmler, diziler toplumda mevcut olan popüler dindarlığı, nesneleştirmekte ve içselleştirmektedir. Büyü, fal, cin ve şeytan konularının işlendiği dizi ve filmler, çocuklardan yetişkinlere değin her yaş grubundan insanların ilgisine sunulmaktadır (Erkan, 2019, s.416).

4.4.Modern Türk Toplumunun Fal ve Büyüye Yönelim Sebepleri

Malinowski'nin, *"Büyü, Bilim ve Din"* adlı eserinin ilk sayfalarına baktığımız zaman, temel önermesi karşımıza çıkmaktadır. *"Ne kadar ilkel olursa olsun, dinsiz ve büyüsüz halk yoktur. Ama bu yeteneklerinin sık sık yadsınmasına karşın, bilimsel tutumu olmayan ya da bilimsiz ilkel - halk da yoktur. İncelenen her ilkel toplulukta, birbirinden net olarak ayırt edilebilen iki alan bulunmuştur, büyü ve din alanı, bilim alanıdır"* (Malinowski,1990, s.7).

Malinowski yapmış olduğu açıklamada, sanayi öncesi toplumların bir bilim anlayışına sahip olduğunu belirtmektedir. Aynı zamanda Malinowski'nin açıklamasından yola çıkarak, modern toplumlarında bir büyü anlayışına sahip olduğunu belirtebiliriz. Eliade'ye göre de *"dinsel insanın en "ilkeli" bile "ilerlemeye" ilkesel olarak karşı çıkmaz: İnsanlar ilerlemeyi kabul eder, ama ona tanrısal bir boyut ve köken yükler*" (Eliade, 2019, s.82). Büyü ve fal, sadece ilkel toplum biçimleriyle ilgili değil, günümüz yaşam koşulları ve gündelik etkileşim biçimleriyle de ilişkili görülmektedir (Yeşilmen, 2019, s.331).

Weber'in "büyü bozumu" terimi bu noktada karşımıza çıkmaktadır. Malinowski'nin aksine Weber, modern bilim ilerledikçe dünyanın büyüden kurtulacağına inanmaktadır. Bunun sonucu olarak insanlığı çevreleyen varlıklar ve nesnelere bağlanan, kutsal ya da olağanüstü artık bir kenara bırakılacaktır. Weber'in büyü bozumu terimi ile anlatmak istediği kısaca zekânın gücünün artacak olmasıdır. Bu noktada geri Malinowski'ye döndüğümüzde ise ona göre büyüyü kullanan insanlar, aynı zamanda büyüsel olmayan sistemi de kullanmaktadır.

Malinowski, insanların doğa karşısında güçsüz oldukları, teknik açıdan yetersiz oldukları durumda ve bilinmezlik yaşadıkları zaman büyüye başvurduklarını belirtir. Aynı zamanda yerliler, bilim öncesi bir bilim sistemi kullanmışlardır. Örneğin; yerliler, tarım ve balıkçılık için son derece geçerli ampirik bilgilere sahiptirler. Bu doğrultuda ki davranışları tamamen rasyoneldir ve büyüye ihtiyaç duymamaktadırlar (Mardin, 2018, s.47). Modern insana baktığımız zaman, Malinowski'nin paradigmasının hale geçerli olduğunu görmekteyiz. Modern insan, bilinmezlik, merak, korku vs. gibi durumlarda fal ve büyüye başvurmaktadır. Fakat bilimin yeterli olduğu durumlarda fal ve büyüden uzak durmaktadır.

Eliade'ye göre, dünyayı kutsallığından arındırmakta hangi dereceye erişmiş olursa olsun, kutsal- dışı bir yaşamı tercih eden insan, dinsel davranışı tamamen yok etmeyi başaramaz. Kutsallığından en fazla arındırılmış varoluşun bile hala dünyaya yüklenen dinsel değerlerin izlerini taşıdığı görülmektedir (Eliade, 2019, s.23).

Eliade'nin kutsal ve kutsal dışı üzerinden yapmış olduğu açıklaması, Weber'in "büyü bozumu" terimine ters düşmektedir. Aynı zamanda Malinowski'nin "dinsiz ve büyüsüz toplumların olmayacağı" önermesiyle benzerlik göstermektedir.

Frazer'e göre, insanoğlu gelişiminin bir aşamasında, afet tehlikelerini bertaraf etmenin kendi ellerinde olduğunu ve büyü sanatıyla mevsimleri değiştirebileceklerinin mümkün olduğunu hayal etmişlerdir. İnsanlar bu doğrultuda yağmur yağdırmak, hayvanları çoğaltmak ve meyveleri bollaştırmak için törenler düzenlemiş ve büyülü sözler söylemişlerdir. Bilginin zaman içinde gelişmesiyle birlikte, insanlar mevsim geçişlerinin büyüden kaynaklanmadığını ve ardında daha büyük bir güç olan tanrı veya tanrıçaların yattığını fark etmişlerdir. Böylece büyünün yerini din kuramı almıştır (Frazer, 2018, s.13).

Frazer, yapılan bu törenlerin aslında doğal süreçlerin dramatik bir taklidi olduğunu ifade etmektedir. Büyünün en bilinen ilkesi, istenen etkiyi, onu taklit ederek elde etmenin mümkün olduğu inancıdır. Bilginin yavaş yavaş gelişmesiyle birlikte, bir din kuramı bir büyü uygulamasıyla harmanlanmıştır. Frazer'e göre, din kendini çok az büyüden kurtarabilmiştir (Frazer, 2018, s.14). Frazer'de, Malinowski ve Eliade gibi bilimin ilerlemesine rağmen bir takım büyüsel uygulamaların devam ettiğini ve din kuramıyla büyü uygulamaların harmanlanmanmış bir şekilde tarihte sıkça rastlandığını ifade etmektedir. Frazer'e göre, *"insanoğlu her zaman mantıklı ve akıllıca davranmış olsaydı, tarih uzun bir ahmaklık ve suç günlüğünden ibaret olmazdı"* (Frazer, 2018, s.14).

Durkheim ise, ilkel insan için sesle ve el kol hareketleriyle nesneleri buyruk altına almak, yıldızların devinimleri hızlandırmak ve ya durdurmak, yağmur yağdırmak ve ya durdurmak vb. gibi işlemlerde şaşılacak bir durum görmemektedir. İnsanların beslenmek için toprağının verimli, hayvanların üretken olmasını sağlamak için başvurduğu törenler ve ayinler onlar için akıl dışı gelmemektedir. Günümüzde tarım uzmanlarının kullandığı teknikler ve araçlar nasıl algılanıyorsa, ilkel insan için de tören ve ayinler öyle algılanmıştır (Durkheim, 2018, s.52).

Yapılan açıklamalar sonucu gerek ilkel dönem toplumların gerekse modern toplumların yaşantılarında fal, büyü ve din hep var olmuş ve var olmaktadır.

Durkheim'in, *"Bilim dünyayı aydınlatır ama yürekleri karanlıkta bırakır"* sözü, modern toplumlarda yaşanan gelişmelere rağmen, paranormal inançların devam etmesinin sebebini açıklamaktadır. Modern toplumlarda, akla ve bilime aykırı olan fal ve büyüsel inanışların, tekrar neden ön plana çıktığı sorusu aklımıza gelmektedir. Bu doğrultuda biz modern toplumlarda tekrar yükselişe geçen fal ve büyüsel yönelimlerin sebebini, modernliğin sonuçları olarak görmekteyiz.

4.4.1.Modernliğin Krizi Sonucunda Fal ve Büyüye Yönelim

Modern kavramının yaygın olarak kullanılan iki anlamı bulunmaktadır. İlk olarak, *"çağdaş"* anlamında kullanılan ve çağdaş bilimlerin geleneksel biçimlerin yerini alması anlamına gelir. İkinci olarak, ilerlemeyi ve gelişmeyi içeren anlamda modernleşme olarak kullanılır (Çetin, 2017, s.113). Yaşanılan dünyada ortaya çıkan her yeniliğin, yararları olduğu kadar zararları da bulunmaktadır. Modernleşme, toplumlara her ne kadar ilerleme, gelişme sağlasa da bir takım risk ve tehlike de yaratmaktadır. Moderleşme değişim, insan hakları, dönüşüm gibi etkilerin yanı sıra insanları ve toplumları disiplin altına alma etkilerine de dayanmaktadır (Çetin, 2017, s.113). Modernleşmenin ikiyüzlü olduğunu söyleyebiliriz, hem ödüllendirici hem de cezalandırıcı yanları bulunmaktadır. Modern toplumlar üzerine önemli çalışmaları bulunan Giddesn'da, moderniteyi iki yönlü olarak değerlendirmektedir.

Giddens, modernliğin sonucunda ortaya çıkan yaşam tarzları, geleneksel toplum düzenlerinden eşi görülmedik bir biçimde söküp çıkardığını açıklamaktadır. Modernleşme, gündelik yaşantının en özel ve kişisel özelliklerini değiştirme aşamasına gelmiştir. Gelinen aşamada en önemli nokta ise modernliğin hızlı bir değişim sürecini beraberinde getirmiş olmasıdır. Teknoloji alanından başlayarak, toplumun diğer bütün alanlarına yayılmış bulunmaktadır (Giddens, 1994, ss.12-13).

Marx ve takipçilerinin modernlik üzerine düşünceleri, bir noktada Giddens'ın düşüncelerini destekler niteliktedir. Marx, modernliği bir canavar olarak görmekte ve modernliğin tamamlanmamış bir proje olduğunu düşünmektedir. Marx'a göre bu canavar evrimleştirilebilir, insanoğlu yarattıklarını her zaman denetim altına alabilir. Giddens'da bu noktada Marx gibi modernliği, bir dereceye kadar yönlendirebileceğimizi açıklamaktadır. Aynı zamanda Giddens, modernliğin

denetimden çıkıp parça parça olabilme tehlikesine de dikkat çeker (Çetin, 2017, s.116).

Weber modernliğin, toplumlara maddi ilerleme, bireysel yaratıcılık ve uzmanlığın önemini sağlayacağını düşünmektedir (Çetin, 2017, s.116). Aynı zamanda modern toplumlar büyüden arınacak, akıl ve bilim ön plana çıkarak toplumlar rasyonelleşecektir. Weber, aşırı rasyonelleşme sonucunda bireylerin ve toplumların *"anlam krizi"* yaşayacağını da belirtmektedir (Arslan, 2011, s.122). Bu noktada Weber de aslında Giddens ve Marx'ta olduğu gibi modernliğin diğer bir yüzüne değinmektedir. Modernliğin sonuçları, denetim altına alınmadığı zaman, toplumların problem yaşayacaklarını belirtmektedirler.

Durkheim ise toplumsal olayların, toplumda meydana gelen değişimlere ve ilerlemelere göre yeni biçimler alacağını ifade etmektedir. Örneğin; dinin – kutsalın, yeni biçimlerin kaçınılmazlığını vurgulamaktadır. Durkheim'e göre kutsal her zaman var olacaktır ve toplumun değişimine paralel olarak yeni biçimler alacaktır. Modern toplumlarda, mekanik dayanışmanın öneminin azalması, dinin öneminin azalmasının sonucudur. Durkheim'e göre, modern toplumlar bireyselleşmiştir ve bunun sonucunda bencillik, toplumsal birlik için tehdit unsuru oluşturmaktadır. Durkheim, modern insanların bir anomi durumu içerisinde yaşamakta olduğunu ifade etmektedir. Durkheim'de Marx, Weber ve Giddens gibi modernliğin olumsuz yönlerinden bahsetmektedir (Giddens, 2018, s.347).

Modernliğin, fal ve büyüye olan yaklaşımına baktığımız zaman, genel olarak mit kavramı üzerinden değerlendirilmektedir. Modern düşünce miti, değeri olmayan söylenti, uydurma ve boş olarak tanımlamaktadır. Mit, gerçeklik dünyasından ayrı, ona aykırı, hayal ve akıl dışı olarak kabul edilmektedir. Mitler, insanların ilgi, ihtiyaç, korku, merak, ümit, sorun ve beklentileri karşısında aranmaya başlanmıştır. Mit, insanların sorunlar karşısında bir çözüm arayışı, sorunların üstesinden gelme ve güvenlik arzusu olarak değerlendirilmektedir (Keskin, 2014, ss.72-74).

İnsanlar, mitlerin gerçek olup olmamasıyla değil, kendilerine yarar sağlaması noktasında ilgilenmektedir. İnsanlar için önemli olan mitlerin işlevi ve sorun karşısında sunduğu çözümlerdir. Aynı zamanda insanların umut, merak duygularını

giderebildiği ve hayatlarında ki boşluklara anlam katabildiği sürece geçerlidir. Modernlik, mitleri ne kadar akıl dışı ve batıl olarak kabul etmiş olsa da modern insan için aynı düşünce çokta geçerli görülmemektedir.

Günümüzde mitler, modernliğin bir sonucu olarak aşırı rasyonelleşmenin getirdiği anlam sorunları, boşluklar, hızlı sosyal – yapısal değişimler ve çelişkilerden beslenmektedir. Weber'in bu noktada ifade ettiği gibi modern toplumların, aşırı rasyonelleşmesi ve dünyanın büyüden arındırılması sonucunda bir anlam problemi yaşanır (Arslan, 2011, ss.122-123). Giddens'da belirttiği üzeri, modernlik toplumlarda hızlı değişim yaşatmaktadır. Özellikle de teknoloji alanından başlayarak diğer alanlara değişimin yayıldığını açıklar. Modernliğin getirdiği hızlı değişim, teknolojiyi ön plana çıkarır, rasyonelleşme ve bireyselleşme ile birlikte manevi boşluk yaratır.

Ortaya çıkan manevi boşluk, toplumsal anlamda genişlediği için kurtuluş, şifa, huzur ve mutluluk arayışlarına sebep olmuştur. Berger'e göre sekülerleşme sürecindeki aşırı rasyonelleşme ile modern insanlar için, sosyo – dini açıdan yeni bir durum ortaya çıkmıştır. Sadece büyük kurumlar için değil, gündelik hayatın gelişi güzel alışkanlıkları için dahi bir anlamsızlık sorunu yaşanmaktadır. Berger açısından bu durum modernliğin, sıkıntı ve huzursuzluklara çözüm sunamamasından kaynaklanmaktadır (Arslan, 2011, s.123). İnsanların yaşamış oldukları manevi boşluğu, modernite dolduramamaktadır. Modernlik daha çok maddi olana ve tüketim üzerinden varlığını göstermekte ve insanların duygularına hitap edememektedir.

Malinowski, ilkellerin büyüsel olana yönelim nedenlerini, hayatın kriz anlarında üstesinden gelmek için başvurduğunu gözlemlemiştir. Modern topluma baktığımız zaman fal ve büyüye olan yönelimin, ilkel toplumdan çokta farklı olmadığını görüyoruz. Modern insan, manevi boşluk, güvensizlik, belirsizlik, korku vs. kriz anlarında üstesinden gelmek için fal ve büyüye yönelebilmektedir. Yine bilim, insanlara duymak istemediklerini söyler, fakat fal ve ya astroloji ise merak ettiklerini, duymak istediklerini eğlenceli bir hava içerisinde söylemektedir (Arslan, 2011, s.128).

Fal ve büyüsel uygulamalar, modern toplumun ilgi alanına yöneldiği için popüler dindarlık içerisinde değerlendirilmektedir. Aynı zaman da televizyon, gazete, dergi ve sinemada fal ve büyüsel içerikli unsurlar, eğlence amaçlı topluma sunulmaktadır. Modern olan ile geleneksel olan birlikte sunularak, ister istemez insanlar fal ve büyüsel olana yönlendirilmektedir. Modern insan, yaşadığı en ufak ve ya en büyük sorun karşısında, çözüm bulabilmek için fal ve büyüsel işlemlere yönelmeyi daha cazip bulmaktadır.

Weber'e göre, *"çağının kaderini taşıyamayacak"* bir birey, yerleşik bir dine veya mistisizme sığınabilir. Yerleşik bir dine veya mistisizme sığınan bireyin, yapmış olduğu ise modern toplumsal düzenin gerçeklerinden kaçıştan başka bir şey değildir. Weber'e göre, "çağların kaderiyle" yüz yüze olan biri, hayatın gerçekleriyle yüzleşme ve onları kendi içinde hissetme yeteneğine sahiptir (Giddens, 2018, s.369).

Modernliğin getirmiş olduğu hızlı değişim, aşırı rasyonelleşme ve bireyselleşme sonucu insanlar, anlam arayışına girmiştir. Bunun sonucunda insanlar, mistik ve büyüsel olana yönelmiş bulunmaktadır. Batı kültüründe meydana gelen bu yeni hareketler, küreselleşme ile birlikte Türk toplumunda da anında görülmektedir (Topuz, 2012, s.17). Türkiye, kısa bir süre içerisinde modern toplum seviyesine ulaşmayı amaçlamıştır. Türkiye'nin iç dinamikleri, hızlı bir değişime hazır olmadığı için geleneksel yapı dönüştürülmemiş ve birçok problemlere neden olunmuştur.

Türkiye, ellili yıllarda köyden kentlere aşırı göçler yaşamaya başlamıştır. Şehirlere göç eden insanlar, mistik, büyüsel inançlarını ve kendi kültürlerini buralara taşımışlardır. Zamanla bu inanç ve pratikleri uygulayacak ortam ve mekânları oluşturmaya başlamışlardır. Özellikle doksanlı yıllardan sonra hızlı bir toplumsal değişim sürecine girmiş ve bunun sonucunda insanlar farklı arayışlara yönelmişlerdir. Kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ve popüler kültürün her şeyi tüketime yönlendirmesi fal – büyüsel olana artışa neden olmuştur (Arslan, 2011, s.138).

Türkiye'nin modernleşme çabaları sonucunda en çok insanların gündelik hayatlarında karşılaştıkları problemleri artmıştır. Modernleşmenin yanlış anlaşılması, geleneksel olan ile batılı olanı birbirine karıştırmıştır. Batı kültüründe yaşanan anlam

problemi, Türk kültüründe de yerini almış bulunmaktadır. Yaşanan hızlı değişimin, Türk toplumunun hayatını da hızlı bir şekilde değiştirdiğini görmekteyiz. Bunun sonucunda insanlar, fal ve büyü uygulamalarına yönelerek sorunlarının üstesinden gelmeye ve umut arayışlarına yönelmiş bulunmaktadır.

Baktığımız zaman tüm dünyada, insanların rasyonelleşmesi, bilimin ilerlemesi ve ekonomik seviyenin yükselmiş olması, ne hastalıkları bitirebilmiş ne de sosyo – ekonomik problemleri giderebilmiştir. Berger'e göre, maddi – manevi mahrumiyetlere maruz kalan, acılar yaşayan, geçimsiz bir evliliğe tahammül etmek zorunda olan bir insana ilerleme efsanesinin sunabileceği hiçbir şey yoktur. Bundan dolayı modern dönemde, insanlığın din ile olan bağlantısı kesilmemiştir. Daniel Hervie – Leger bu durumu hafıza zinciri teorisi ile açıklar. İnsanoğlu dine hafıza zinciri ile bağlıdır ve modern dönemde bu zincirdeki halkalardan biridir (Köse, 2015, s.16).

Modern toplumların hayatları yapısal olarak belirsizdir. Bilim ve teknoloji tarafından ortaya konan rasyonel zorunluluklar sürekli meydan okumaktadır. Sonuç olarak kendi belirsizliklerinin doğal bir neticesi olarak, anlam kaymalarıyla karşı karşıya kalan büyüsü bozulmuş toplumlar, hızlı inanç patlamalarının yaşandığı toplumlardır. En modern ve en rasyonel kültür içinde yer alan insanlar dahi gaipten haber verme, ruhçuluk, büyücülük gibi irrasyonel tecrübeler aramaya meyillidir (Hervıeu – Leger, 2004, s.313).

Modern toplumların fal ve büyüye olan yönelimlerine, Daniel Hervie – Leger'in hafıza zinciri üzerinden baktığımızda, eski inançların günümüzde yaşandığı ve hafıza zincirinin birer parçası olduğunu görmekteyiz. Aynı zamanda geçmişte fal ve büyüye olan yönelimlerin, günümüzden çokta farklı olmadığı için bu sebeplerde zincirin birer parçasıdır. Modern insan, ihtiyaç hissettikleri zaman geçmişe yönelik çağrıda bulunmaktadır. Fal ve büyü uygulamaları da bu çağrılardan bir tanesidir.

4.4.2. Sekülerleşme Sonucunda Fal ve Büyüye Yönelim

Türkiye'de, sekülerleşmenin karşılığı olarak dünyevileşme kavramı kullanılmaktadır. Sekülerleşme tezi, sekülerleşmenin, sanayi toplumunun ve kültür modernleşmesinin

yükselişinin kaçınılmaz olduğunu ileri sürmektedir. Sekülerleşme tezi, modern toplumlarda dini inanç, pratik ve kurumların önemlerini yitirdiklerini ileri süren iddialarda bulunmaktadır. Sekülerleşme bir süreç olarak, dünyevi olanın, dini, egemenlik alanlarından çıkararak bu alanları özgürleştirmesi ve insanileştirmesi şeklinde sonuçlanacaktır (Keskin, 2014, s.115).

Modern toplumda, din konusunda ki düşünceler genellikle sekülerleşme adı altında toplanmaktadır. Geleneksel inanışların, akılcı bir şekilde sorgulanması, yaşam dünyalarının çoğullaşması ile dini sembollerin etkisinin kırılması ve bireyselliğin gelişmesini ifade etmektedir. Sekülerleşme, kentleşme, sanayileşme, teknoloji ve sosyal hareketlilik ile ilişkilidir. Sekülerleşme tezine göre sekülerleşme iki düzeyde gerçekleşmektedir. Birincisi, dini kuruluş ve ya grupların toplum üzerindeki etkileri yitirilecektir. İkincisi ise dinin, bireyin kararı üzerindeki etkisi kaybolacaktır (Marshall'dan akt.Arslan, 2010, s.205).

Gelinen noktada sekülerleşme tezine, zıt olan durumlar yaşanmaktadır. Modern toplumlara baktığımız zaman sekülerleşme tezinin öne sürdüğü gibi dinin, insanlar üzerindeki etkisi yitirilmemiştir. Dinler, sekülerleşme ile birlikte değişimler kazanmıştır fakat modern insanın, manevi boşluğunu hala din ve dini inançlar doldurmaktadır. Modern toplumların, resmi dinlerin yanında fal, büyü ve mistik inançlara olan ilgileri de artmış bulunmaktadır. Sekülerleşme tezi bu durumda dinin, sekülerleşme etkisiyle dönüşüme uğramakta olduğunu göstermektedir.

Berger ve Harvieu – Leger, dinin *"bir anlam sistemi"* olduğunu, kurumsal anlam kaybının, bireysel anlam kaybı anlamına gelmediğini ifade etmektedirler. Aynı zamanda dinin, bireysel bilinçte ki yerini hep koruduğunu ileri sürmektedirler. Onlara göre, modern insan bilim – teknoloji ve modernitenin varoluşsal anlam sağlayamadığını, bundan dolayı dinin yerini dolduramadığını hissetmiştir. William James, benzer bir vurgu yaparak *"inançlar doğru oldukları için işe yaramazlar, işe yaradıkları için doğrudurlar"* diyerek, dinin insan hayatındaki işlevini anlatır (Köse, 2015, s.7).

İnsanoğlu her zaman bir şeylere inanmak istemiştir. İnsanlar, bazen resmi dinlere bazen fal, büyü, ruh vb. inançlara inanmışlardır. Sekülerleşme tezi her ne kadar

modern insanın, rasyonel olana yöneleceğini savunmuş olsa da insanoğlu ihtiyaç durumunda mistik ve paranormal inançlardan vazgeçmemiştir. Din bu noktada, geleneksel olan ile modern olanın kesiştiği yeni formlar oluşturmuştur. Sekülerleşme sonucunda dinin aldığı yeni form, hayat şartları ve kültürel şartları belirlemektedir.

Genel olarak sosyologlar, dinin modern toplumda farklı niteliklerle kendisini hissettireceğini düşünmektedir. Weber, büyü bozumu ile modern toplumlarda dinin daha rasyonel bir şekilde kendini göstereceğini savunmaktadır. Durkheim ise modern toplumların ilerlemesiyle, dinin etkisinin giderek azalacağını fakat değişik biçimler altında da olsa varlığını sürdüreceğine inanmaktadır (Giddens'tan akt.Arslan,2011, s.99). Weber, seküler toplumun temel niteliğini " dünyanın büyüden arınması" olarak belirtmektedir. Weber'in bu kavramıyla ruhların, fal, büyü ve tılsımın doğadan kovulması ve doğanın dini içerikten arınarak, sekülerleşmenin gerçekleşeceği açıklanmaktadır.

Stark and Bainbridge'e göre modern dönemde bilim ve teknoloji, insanların temel problemini çözememektedir. Dine karşı duygusal ve sosyal ihtiyaç bu nedenle her gün daha da güçlenecektir. Bir diğer ifadeyle, dine olan ihtiyaç azalmayacak, sadece dini hizmet sunan firmalar değişecektir (Bainbridge'den akt. Kirman, 2010, s.138).
Bellah ise günümüzde dine ve ruhsallığa çok büyük bir ilginin olduğuna, bu durumun sadece toplumsal değil sosyal bilim alanında da gerçekleştiğine vurgu yapar. *Davie,* kurumsal dinlerin gelişmeye başlamasıyla birlikte, paranormal fenomenlerin zayıfladığını belirtmektedir. Modern dönem de ise organize dinlerin gerilemesiyle, bilimsel ve kurgusal bir dilde kullanarak, paranormal fenomenlerin tekrar yüzeye çıktığını belirtmektedir (Arslan, 2011, s.107).

Sekülerleşme tezini savunanlar olduğu kadar savunmayanlarda bulunmaktadır. Modern toplumlara baktığımız zaman sekülerleşme, dini dönüşümleri gerçekleştirmiş fakat dini ortadan kaldırmamıştır. Tarihte, insanların ve toplumların inanmadığı hiçbir zaman olmamıştır. Türk toplumu, popüler dini inançlara yıllar boyunca inanmış ve hala inanmaktadır. Öyle ki, İslam dini fal ve büyü uygulamalarını yasaklamasına rağmen bu inançlardan vazgeçmedikleri görülmektedir. Modernliğin

getirmiş olduğu yenilikler ile beraber, fal ve büyü uygulamaları da modernleşerek varlığını korumaktadır.

Gelinen noktada, modern toplumlarda dinsel ya da ruhsal eğilimler artış göstermektedir. Durkheim'in öngördüğü *"sivil din"* ve Weber'in *"rasyonelleşmesi",* kavramlarıyla din ile ruhsallığın görünürlüklerinin azalacağı düşüncesi gerçekleşmemiştir. Aksine hem grup hem de yaygın paranormal inançlar olarak görünürlüklerinde artış yaşanmaktadır (Arslan, 2011, s.105). Weber'in, rasyonelleşmesinin yayılması, olumsuz anlamda büyüsel düşünce ve pratiğin yitirmesine endekslidir. Aynı zamanda modern hayatın rasyonelleşmesi, özellikle bürokrasideki örgütsel biçimiyle, insanları giderek bir "kafese" sokmaktadır (Giddens, 2018, s.288).

Weber'e göre modern bilim, dünyayı rasyonel olarak hesaplanabilir ve manipüle edebilir bir mekanizma olarak yorumlayarak büyüsünü bozar. Kişinin hesaplama ile her şeyi denetim altına alabileceği bir dünya olan, büyüsü bozulmuş dünyaya hükmeden zekâdır. Büyünün bozulması dünyayı sadece gizemli, hesaplanamaz kuvvetlerden yani rasyonel eylemin engellerinden değil, anlamından da yoksun bırakır. Zekâ, bir toplumun yaşamına rehberlik edemez, sadece bireylerin yaşamlarını zenginleştirebilir. Modern yaşamın hesaplılığı gelinen noktada özgürlük değil, bir demir kafes yaratmıştır. Sonuç olarak bir takım anlam krizleri ve arayışları beraberinde getirmiştir (Brubaker, 2017, ss.119-120).

Modern dünya, metafizik alanı öldürmek yerine onu dinin elinden alıp, yeni formatla insanların zihnine kazımaya başlamaktadır. Holywood'un son yıllarda manevi güç atfeden, sihirsel, büyüsel konular içeren filmleri bu durumun en çarpıcı örnekleridir. Weber'in aksine Bauman'ın, büyüsü bozulan dünyanın tekrar büyülü hale getirilmesi bu konuda değerlendirilebilir. İnsanlar, modernlik ve sekülerlik tecrübesinden sonra, *"kendileri bozulsa bile din kurumunun bozulmamasını, bir yol gösterici olarak varlığını devam ettirmesini"* istemektedir. *Grace Davie* bu durumu *"vekil din"* teorisi ile değerlendirmektedir. Ona göre insanlar, dinin gereğini yerine getirmeseler de birilerinin kendilerine vekil olarak, dinin gereklerini yerine getirmesini istemektedirler (Davie'den akt. Köse, 2015, s.18).

Türk toplumunda da aynı sosyolojik yapının var olduğu söylenebilir. Türkiye'de seküler dünyanın taleplerine tavizkar fetvalar veren ilahiyatçılar, din adamları, dini pek ciddiye almayan, ibadetlerle pek fazla ilgilenmeyen insanlarca daha fazla eleştirilmektedirler. Grace Davie'nin vekil din teorisi, Türk toplumu içinde geçerlidir. İnsanlar camiye gitmezler fakat caminin var olmasını isterler. İnsanlar şimdi değil ama bir gün dinin gereklerini yerine getireceğini düşünürler. *Ali Köse,* dini müze yaklaşımıyla bahsetmiş olduğu durum *"din bozulmasın, değişmesin, öyle kalsın, ben bir gün ciddiye alacağım"* düşüncesidir (Köse, 2015, s.19).

Günümüzde ki bu yeni dinsel durumları adlandırmak için sosyal bilimlerde, *"yamalı bohça din, yeni din, yarı inanç, taklit din, alternatif ruhsallık, okült eğilim, doğu gizemciliği vb."* nitelendirilmelerde bulunduğu görülmektedir. Seküler ihtiyaçların ve taleplerin belirlediği modern toplumlarda, medya ve kitle iletişim araçları da seküler görevini üstlenmektedir. Kutsalın ve büyüsel olanın deneyiminde bile seküler etkiler görülmektedir. Kutsal, tarihin her döneminde var olabileceği gibi seküler unsurlar da tarihin her döneminde olabilir. Bu nedenle eskiden dindarlığın daha fazla olduğunu, günümüz de ise büyüsel, paranormal eğilimler nedeniyle sekülerleşmenin artık yok olacağını söylemek doğru değildir (Arslan, 2011, s.121).

Sekülerleşme, modern toplumda ortaya çıkan yeni dinsel durumlardan bağımsız olarak değerlendirilemez. Yeni dinsel durumların, sekülerleşme etkisi altında ortaya çıktığı, dinlerde değişim ve dönüşüm yaşattığı da açıkça söylenebilir. Gazete, dergi, kitap, film ve dizilerde fal, büyü, astroloji gibi alanlara büyük yer verilmesi sekülerleşmenin önemli bir göstergesidir. Bunun yanı sıra medyumların ve astroloji ile ilgilenen kişilerin, önemli kanallara çıkıp, gelecek ile tahminlerde bulunmaları bir inanç konusu haline gelmektedir (Arslan, 2011, s.121).

Sekülerleşme, *Ali Köse'nin* de ifade ettiği gibi dini bir müze olarak görülmesine neden olmuştur. Resmi dini inançları yaşamak için insanlar daha ileri bir yaşı beklemektedir. Durum böyle olunca popüler dini inançlar da daha ön plana çıkmaktadır. Fal ve büyünün, toplum hayatında yükselişe geçmesinin önemli nedenlerinden biri de sekülerleşmedir.

Dini arayış içinde olanları tanımlamak için *"ait olmadan inanma"* ifadesini kullanan Grace Davie tarafından, benzer sonuçlar hem Avrupa hem de Türkiye'de karşımıza çıkmaktadır. Sekülerleşme sonucunda, popüler dinlerin büyüyüp yayılan bir karaktere sahip olduğunu anlatmaktadır. "*Özellikle arayış içinde olan yeni nesil, Tolkein'in mitolojik dünyasından, bilim kurgudan ve Star Wars gibi filmlerden ilham almaktadır. Ayrıca yeni nesil, büyücülüğe ve yeni - paganizme doğru sürüklenmektedir"* (Turner, 2013, s.214).

Turner'e göre, popüler gayri resmi dini gelişmeler, artık basit yerel bir tarikat (grup/ mezhep) değil, internet, film, rock müzik, popüler TV şovları ve ucuz roman ile tanışıp filizlenen, popüler dinler haline gelmiştir. Yaşanan bu gelişmeler, teknolojinin sihri ile gişe rekorları kıran, yeni özel efektli filmlerin sunulmasının bir yönüdür. Böyle din formları bireyci olma eğilimindedir ve kilise, cami gibi kamu alanlarıyla az bağlantılı ve ya hiç bağlantısı olmayan gruplardır (Turner, 2012, s.217).

Sekülerleşme, sadece kurumlarla kalmamış aynı zamanda gündelik hayatın alışkanlıkları için anlamsızlık sorununu gündeme getirmiştir. Berger, modern insanın anlam ihtiyacını karşılayabilmek için tekrar dine yöneldiğini belirtmektedir. Berger'e göre, dünya bugün geçmişte hiç olmadığı kadar dindar bir dönemi yaşamaktadır (Berger'den akt.Bayer, 2010, s.181). Berger'de modern dönemde, dinlerin yok olmayacağına sadece sekülerleşme ile değişim yaşayacağını ifade etmektedir. Gündelik hayatlarında, anlam problemleri ile baş başa kalan insanlar ise genelde dinin resmi değil, popüler kısmına başvurmaktadır.

Weber'in de değindiği gibi, kitleler her zaman büyüsel olana meyillidir. Modernliğin toplum hayatını hızlı bir şekilde değiştirmesi sonucu, modern insan varoluşsal anlam sağlayamamış ve dinin yerinin dolmadığını hissetmiştir. Modern dünya çünkü bir taraftan rasyonel olanı diğer taraftan ise irrasyonel olanı üretmektedir.

Berger'e göre, yeni dini akımların ortaya çıkışı tamamen modernite karşısında duyulan tatminsizlik ve anlam boşluğudur. İnsanoğlunun, tarih boyunca tecrübe ederek kesinlik atfettiği değerler, bugün modernite tarafından tehdit edilmektedir.

Yeni dini hareketler, bu değerlere tekrar kesinlik atfederek insanları cezbetmektedir. Berger, hızlı bir şekilde yayılan astroloji ve ruhsal şifa gibi akımların arkasında hep dini nedenlerin olduğunu iddia etmektedir. İddianın temel nedeni ise bu hareketlerin görüldüğü kesimin, sekülerleşmenin en etkin olduğu sınıf olmasıdır. Modernitenin getirmiş olduğu boşluk bu şekilde doldurulmaktadır (Berger'den akt.Köse,2013, ss.9-12).

Berger'de bu noktada Weber gibi, dinde insanların varlıklarını anlamlandırmaları sağlayan ana kaynak bulur. Berger'e göre insanlar, dünyayı anlamlandırabilmeleri için *"kutsal gök kubbe 'ye"* ihtiyaç duymaktadır. Anlamsızlık, insanlar açısından bir tehdit unsurudur. Modern insan, hayat ile ilgili varoluşsal sorulara cevap bulabilmek, modern dünyada kaybettiği anlamı yeniden kazanabilmek için dine ihtiyaç duymaktadır. Hayatın anlamı ve hayattan tatmin olma arayışına giren birçok insan, mistik unsurlar tarafından cezbe dilebilmektedir (Kirman,2005, s.49).

İnsanoğlu, her daim anlam boşluğu ile karşı karşıya kalmaktadır. Din ve dini inançların, insanlar açısından en önemli fonksiyonu bu boşluğu doldurabilmesidir. Modern sekülerizm, dini dönüştürürken boşlukları doldurmak yerine daha da anlamsız bir dünya ortaya çıkarmıştır. Sonuçta insanlar, anlam boşluğunu giderebilmek adına fal ve büyü uygulamalarına yönelmiş bulunmaktadır. Modern seküler dünya, bir taraftan insanlara yarar ve imkânlar sağlarken diğer taraftan psikolojik anlamda hoşnutsuzluklar yaratmaktadır.

Sonuç olarak günümüzde fal ve büyü gibi kehanetler ve paranormal olgular, medyada eskisinden daha çok ve modern bir söylemle işlenmektedir. Mistik, fal, büyüsel ve ruhsal temalar roman, hikâye, gazete, dergi, film gibi eğlence sektörünün konuları arasında yer almaktadır. Özellikle de astrologlar ve astroloji, bilimsel bir dil kullanarak metafizik ve paranormal olguları açıklamaya çalışmaktadır. Sekülerleşme dolayısıyla vardır ve günümüz dindarlığı üzerindeki etkileri gerçektir (Arslan,2011, s.119).

4.4.3.Belirsizliği Giderme ve Geleceği Bilme Arzusu Sonucunda Fal ve Büyüye

Yönelim

İnsanoğlu, tarihin her aşamasında bilinmeyeni her zaman merak etmiştir. İlkel dönem insanlarından, günümüz modern insanlara kadar değişik şartlar altında bu merak duygusu giderilmeye çalışılmıştır. Özellikle modern toplumlar, risklerin ve belirsizliklerin büyük bir oranda artış yaşandığı bir dönem içerisinde yaşamaktadır. İnsanlar, bu nedenle bir gün sonrasını bile tahmin edemeyecekleri belirsizlikle baş etmeye çalışmaktadır. Modernitenin, her şeyi bir düzene sokma kaygısı ve belirsizlik durumundan hoşnutsuzluğu, insan yaşamı açısından birçok problemi beraberinde getirmiş bulunmaktadır.

Modernliğin getirdiği dönüşümler yaygınlıkları ve yoğunlukları açısından, önceki dönemlere nazaran daha etkili olmaktadır. İnsanların günlük yaşamlarının en özel ve kişisel özelliklerini dahi değiştirme aşamasına gelmiş bulunmaktadır. Özellikle de son dönemlerde ortaya çıkan değişiklikler, büyük oranda dramatik ve kapsamlı bir etki göstermiştir (Giddens,1994, s.12). Giddens'in açıklamalarından yola çıkarak, modernliğin sonucunda ortaya çıkan değişimlerden biri de belirsizliktir diyebiliriz. İnsanların günlük yaşantılarında dahi önemli bir bilinmezlik sorunu yer almaktadır.

Giddens'a göre, modernliğin huzursuzluklarını insanlar yeni yeni anlamaya başlamıştır. Aklın talepleri, geleneklerin yerine geçtiği zaman, önceki dogmaların sağladığından daha fazla kesinlik duygusu sunuyormuş gibi görünmektedir. Modernliğin düşünümselliğinin ancak aklın kesin bilgiler kazanılması olarak anlaşıldığı durumlarda, aslında onu altüst ettiğini görmediğimiz sürece inandırıcı olduğunu ifade etmektedir. Giddens'a göre, bilginin kesinlik ile eşitlenmesinin yanlış anlaşıldığı ortaya çıkmıştır ve bilginin bir unsurunun değişmeyeceğinden hiçbir zaman emin olamayacağımız anlaşılmıştır (Giddens, 1994, s.41).

Giddens, modern toplumun aslında geleneksel toplumdan farklı olarak daha kesin duygular sunmadığını ifade etmektedir. Modern dünya, bilgi ve akılla, insanoğlunun karşılaştığı problemlere kesin bir çözüm sunamamaktadır. Modern insan, sonuçta yaşadığı belirsizlik karşısında akıl ve ya bilgiye başvurduğunda belirsizlik durumundan kurtulamamaktadır. Bazı insanlar, belirsizlikten kaynaklanan sorunlar karşısında, bir çözüm olarak fal ve büyüsel olana yönelebilmektedir. Falın

fonksiyonu gelecekten haber vermek ve bir takım geleceğe dair çıkarımlarda bulunmaktadır. Belirsizlik karşısında, geleceği bilmek ve ona göre önlemler alabilmek adına, insanoğlu fala yönelmektedir.

Giddens, modern öncesi dönemde bireylerin hem ilkesel hem de pratik olarak rahiplerin, yargıçların, büyücülerin kararlarını göz ardı ettiklerini ve günlük rutinleriyle yaşayabildiklerini ifade etmektedir. Modern dünyada ise uzmanlık bilgisi göz önüne alındığında bu durum söz konusu değildir. Aynı zamanda uzmanlar da sahip oldukları uzmanlıklarını yanlış yorumlayarak ve ya da göz ardı ederek yanlışlar yapabilmektedir. Sıradan insanların, bilime ve teknik bilgiye karşı tutumları bundan dolayı tipik bir müphemlik de taşımaktadır (Giddens,1994, ss.79-80). Müphemlik sonucunda insanlar, tekrar falcılara ve büyücülere ihtiyaç duymaktadır. Modern dönemin falcı ve büyücüleri, kullandıkları materyallerle kendilerini bir uzmanmış gibi sunmaktadır.

Modern toplumlarda belirsizlik durumunun bu denli yaşanmasının nedeni, risk toplumu olarak değerlendirilmektedir. Giddens açısından risk durumuna baktığımız zaman, modern dönemde riskin dönüşüme uğradığını ifade etmektedir. Giddens'a göre, modern öncesi toplumlar da bir risk içinde yaşamaktadır. Modern öncesi dönemde riskler, doğadan kaynaklanmaktaydı fakat modern dönemde riskler, insanların kendileri tarafından üretilmektedir. Risklerin ve belirsizliğin yaşandığı durumlarda, geleneksel dinin nüfusunun zayıfladığı yerlerde dahi kaderle ilgili düşünceler tümüyle ortadan kalkmamaktadır (Giddens,1994, ss.100-101).

Modern toplumda risk, her an her yerde insanın karşısına çıkabilecek, belirsiz bir durumdur. Giddens'ında değindiği gibi geleneksel dine yöneliş, risk ve belirsiz durumlarda kaçınılmazdır. Aynı zamanda Giddens, risklerden bahsederken sihir konusuna da değinmektedir. *Giddens'a göre, "riskler içindeki "bilgi boşlukları" dinsel bilgiler ya da sihir yoluyla "kesinlikler" haline çevrilemez"* (Giddens,1994, s.113).

Giddens'ın aksine modern dünyada bireyler, belirsizlikleri kesinliğe çevirebilmek için fal, sihir ve büyüsel uygulamalara başvurmaktadır. Özellikle de fal, modern insanlar açısından belirsizliği giderme ve geleceği bilme arzusunu doyurmada önemli

bir araç olarak görülebilmektedir. Bireyler, toplumun herhangi bir alanında içine düştüğü belirsizlik karşısında, kaygı duygusunu ortaya çıkarabilmektedir. Kaygı durumundan kurtulmak ve problemleri giderebilmek için insanlar, fal ve büyüsel inançlara başvurmaktadır.

Giddens'a göre, modern dönem, bilgi çağında yaşamak demektir ve bilgi çağında yaşamak ise toplumun düşünümselliğinin artması demektir. Giddens açısından düşünümsellik, bireylerin yaşadıkları koşullar hakkında sürekli olarak düşünmek zorunda kalmasıdır. Modern öncesi toplumlarda, insanlar bir şeyler yaparken daha az düşünerek, önceden kabul edilmiş yolları izlemektedir. Modern dönemde yaşayan bireylerde ise bu durum karar verilecek sorunlar haline gelmiştir.

Ritzer'in yorumlamasıyla, "*modern dünyada düşünümün kendisi dâhil her şey düşünüme açıktır ve bu durum bireyleri yaygın bir belirsizlik durumuna sürüklemektedir"* (Ritzer'den akt.Saygın, 2016, s.75). Hangi seçeneğin daha iyi ve ya daha kötü olacağı belirsizdir. Bireyler, bu durumu önceden ön göremedikleri için bir takım fal ve büyüsel işlemler aracılığıyla, belirsizliği gidermek adına, bir takım seçimler yapabilmeyi umut etmektedir.

Giddens ile benzer bir analiz çizgisine sahip olan isim Ulrıch Beck'tir. *Beck'e* göre riskin eş anlamlısı, felaket, tehlike vs. değil, belirsizliktir. Kontrol dışı risklerin ürettiği belirsizlik, modern dönemde yaşanan hızlı bir değişimin sonucu olarak görmektedir. Beck, gelinen risk toplumunda, geçmişten itibaren var olan risklerin daha farklı bir şekilde ortaya çıkıp, bütün toplumları kuşattığını ve tehdit ettiğini savunmaktadır (Beck'den akt.Çuhacı, 2007, s.136).

Beck'e göre, bireyler modernliğin getirileri karşısında bilinçlenerek, risklerden korunabilir. Risk toplumunu Beck, çoğulcu, çift değerli ve belirsiz olarak tanımlamaktadır. Beck'e göre, modern dönem içinde kuşkuyu barındıran, kendinden kuşkulanan ve bu şekilde değişimin temellerini atan, kuşkular sayesinde özgürleşebilecek olan toplumlardır (Beck'den akt.Çuhacı, 2007, s.136).

Beck, modern dönemi içinde kuşkuyu barından bir risk toplumu olarak değerlendirmektedir. Beck'e göre, risk modern döneme ait değildir, modern öncesi

dönemde de riskler bulunmaktadır. Modern dönem, bireyleri kuşku duyacakları bir dünyada yaşamaya mecbur bırakmıştır. Beck, bu durumda kuşkunun yine insanları özgürlüğe götüreceğini ifade etmektedir. Gelinen duruma baktığımız da ise modern insan kuşkudan kurtulamamıştır. Modernliğin riskleri ve belirsizlikleri çok fazladır. Bu durum kuşkuyu ve kaygıyı daha da arttırarak bireyleri, büyüsel ve mistik olana itmektedir.

Beck'e göre, riskler önceden tahmin edilemez, görülemez, bundan dolayı önlem almak zordur. Modern riskler, insanlar tarafından üretilmiştir, bu nedenle ne Tanrıya ne cinlere nede büyüsel olana atfedilemez. Modernleşmenin en gelişmiş aşamasında, belirsizlik sorunu ortaya çıkmıştır. Modern dönemde ortaya çıkan riskler, ne yapılması gerektiğini değil de ne yapılmaması gerektiğini söylemektedir. Yapılması gerekenler bundan dolayı belirsiz kalmaktadır. Modern çağda risk, daha çok geleceğe yönelik ve geleceği etkileyen tehlikeleri içermektedir (Çuhacı, 2007, s.137). Gelecek zaten bilinmeyen bir durumdur. Modern dönemde risklerin daha çok geleceği tehdit etmesi, insanları daha da bilinmezliğe sürüklemektedir.

Beck'e göre, riskler hem küresel hem de bireyseldir, çünkü riskler karar verme süreci ile oluşmaktadır. Beck için analiz edilmesi gereken konu, sanayi toplumundan risk toplumuna geçiş sürecinde yaşanan değişimlerdir. Aynı zamanda yaşanan değişimlerin, nasıl olup ta insanları risklerle ve belirsizlik durumlarla tanımlanan aşamaya taşıdığı sorunudur. Modern dönemde riskler, uzmanlara bağımlılığı arttırmış ve güvenilecek kurumlara ihtiyaç duyulmuştur. Modern toplum ise riskleri kontrol altına almayı amaçlamış fakat riskler, hesaplanamaz, açıklanamaz ve sınırsız olma yani belirsiz bir hal almıştır (Beck'den akt.Esgin,2013, ss.686-687).

Beck'e göre, gündelik hayatın anlamını belirleyen söylem kalıpları dahi risk toplumuyla değişmektedir. Risk toplumu, yaşamsal alanların ve bireysel beklentilerin anlamlarını değiştirmiş bulunmaktadır. Risk toplumunun bir özelliği insanları kaygıya bağımlı hale getirmiş, diğer bir özelliği ise bireyselleşmeye vurgu yapmasıdır. Beck'e göre, risk çağının insanları, kendi kaderi üzerinde bir çeşit kumar oynamaktadır. İnsanlar yaşam kaynakları hakkında yeterli bilgiye sahip olmadan, belirsiz bir şekilde karar alarak, kumar oynamaktadır (Esgin, 2013, ss.688).

Beck, sosyal eşitsizliğin altını çizerek, eşitsizlikle birlikte bireyselleşmenin ortaya çıktığını ifade etmektedir. Bireyler, tüm riskleri göze alarak kendi kaderlerine inanmak, gelenekselden kopmak zorunda kaldıklarını iddia etmektedir. İnsanların yapacağı tercihler, iyi – kötü seçimlerle geleceğin bilinmeyene doğru kapıları açar ya da kapatır (Çuhacı, 2007, s.152).

Modern insan, bilinmeyene kapı açabilmesi için risk toplumunun getirdiği kaygı, kuşku ve korkuyu yenmesi gerekmektedir. Bazı bireyler, belirsizlikten kaynaklanan kaygı ve kuşkuyu yenip, bir karar alabilmek için fal, büyü ve mistik unsurlara başvurmaktadır. Sonradan karar verme aşamasına geçmektedirler, fakat mistik unsurlardan hareketle mi yoksa kendi kararları ile mi bir tercih yaptıkları belirsizdir.

Beck'e göre, insanlar risk toplumunda belirsizlik yaşadıkları zaman uzmanlara başvurmaktadır. İnsanlar, risk karşısında uzmanlara güvenmektedir. Fakat uzmanlarında bir öneride bulunmaları zor görülmektedir. Uzmanlar, bu noktada insanlara bir cevap veremediği için insanları karanlıkta bırakmaktadır. Giddens ile Beck, uzmanlar konusunda aynı görüşe sahip olmaktadır. Uzmanlardan bir cevap alamayan insanlar, kendi başlarının çarelerine bakmak zorunda kalmaktadır.

Modern zamanın koşullarında, değişim de artık sabit yapılarda gerçekleşen bir dönüşüm değil, belirsiz olarak gerçekleşmektedir. Günümüz toplumunda belirsizlik, toplumsal hayatın bütün kurum, süreç ve katmanlarına sirayet etmiştir. Örneğin, bir işte çalışan insan için emek ve çabanın uzun vadede getireceği ödül belirsizlik içermektedir. Üstelik bugün cazip görülen ödüllerin gelecekte hala arzulanır olup olmayacağı da aynı şekilde belirsizdir. Belirsizlik ve güvenli bir gelecek sağlama konusundaki yetersizlik hissi, bireylerde önemli bir kaygı problemini doğurmaktadır (Mermutlu,2018, ss.249-250). Bilinmezlik ve ya öngörülemeyen karşısında hissedilen güçsüzlük ve çaresizlik, fal ve büyüsel işlemlerle giderilmeye çalışılmaktadır.

Giddens ve Beck'den sonra, Bauman'ın belirsizlik hakkında ki görüşlerine baktığımızda, Bauman'da modernliğin belirsizliği gideremediğini ve bizzat kendisinin belirsizliği ürettiğini ifade etmektedir. Bauman, müphemlik üzerinden

belirsizliği açıklamaktadır. Müphemlik, bir nesne ya da bir olayın birden fazla kategoriye sokulabilmesi demektir (Bauman, 2020, s.11).

Müphemlik, düzensizliktir ve bu düzensizliğin temel belirtisi, belli bir durumu düzenli bir şekilde okuyamadığımız, alternatif eylemler arasında seçim yapamadığımız zaman hissedilen keskin rahatsızlıktır. Müphemliği, düzensizlik olarak yaşama nedenimiz, endişe ve kararsızlıktır. Müphemlikten rahatsız oluruz, onu bir tehdit olarak görürüz. Müphemlik çünkü olasılık hesaplarını altüst eder ve ezberlenen eylem kalıplarının bağlamlarını birbirine karıştırır (Bauman, 2020, s.13).

Bauman'a göre müphem bir durumda, öğrenilen kalıplardan hiçbiri o duruma uymaz ya da öğrenilen kalıplardan birden fazlası uyar. Sonuçta her iki durumda da yaşanılan sorunlar kararsızlık, denetimsizliktir ve eylemlerin sonuçları ise tahmin edilemez bir hale gelir. Bauman'a göre insanlar, modernliği düzen üzerinden bir zamana ait olduğunu düşünebilir. Bauman için modernlik, düzen değil, bir düşünce meselesi ve kaygı konusudur. Modern pratiğin diğer bir doğal eğilimi ise hoşgörüsüzlüktür. Kolektif ve bireysel eylemler, müphemliği yok etme çabasına girdiği zaman sonuç, hoşgörü maskesi altında da olsa hoşgörüsüzlük olacaktır (Bauman, 2020, ss.16-21).

Bauman'ın açıklamalarından yola çıkarak, modern dünyanın işlevi hoşnutsuzluktur. Modern dünya, hoşnutsuzluk ve huzursuzluk içerisinde bireylere huzurlu bir hayat süreceklerini düşündürmektedir. Bugün, şuan, şimdi hoş görülen kısa bir süre sonra vazgeçilecek bir hal alabilir. Bauman'ın açıklamalarından anlıyoruz ki müphemlik, sona ermeyecek bir durumdur. Müphemlik bu nedenle modernliğin en önemli kaygı verici özelliğidir. Baktığımız zaman bu noktada Bauman'da, Giddens ve Beck gibi belirsizliği, modernliğin kaygı ve kuşku verici bir özelliği olarak değerlendirmektedir.

Bauman, belirsizliği katı ve akışkan modernite olarak iki şekilde değerlendirmektedir. Müphemlik, insan yaşamı için bulunan konum ve bakış açısına göre değişmektedir. Katı moderniteye göre müphemlik, bir düşman ve öcüdür. Akışkan moderniteye göre ise tüm risklerine rağmen insan olmanın bir ifadesidir (Koyuncu, 2019, s.28). Bauman'a göre belirsizlik, en iyi ihtimalle kafa karıştırıcıdır

ve rahatsız edici olarak yaşanır. En kötü ihtimalle ise bir tehlike anlamı taşımaktadır (Bauman, 2020, s.85).

Modernlik dolayısıyla, çelişkili bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Modernlik, her ne kadar fonksiyonlarından birinin düzen olduğunu iddia etse de düzensizlik ve çelişki yarattığını görmekteyiz. Bauman'da bu nokta da modernliğin düzen ve kaosu birlikte yarattığını ifade etmektedir.

Bauman'ın açıklamalarından yola çıkarak, modernliğin getirmiş olduğu kaos aslında beraberinde belirsizliği ve bilinemezliği de getirmiş bulunmaktadır. Belirsizlik ise bireyler tarafından her ihtimaliyle sorunlu bir şekilde yaşanmaktadır. Bauman'ın da belirttiği gibi en iyi ihtimalle kafa karıştırıcı en kötü ihtimalle ise tehlikedir.

Baktığımız zaman belirsizliğin, en iyi ihtimali dahi modern insan için bir problemdir. Birey, her iki durumda da kaygı, kuşku ve belirsizlikle baş etmek zorunda kalmaktadır.

Bauman'a göre müphemlik meselesini çözme işi, en sonunda müphem durumuna düşen kişinin kendisine kalmaktadır. Müphemliğin en derin anlamı, düzenin imkânsızlığıdır. Düzenin olmadığı bir dünyada, bireyler tek başına savaşmak zorunda kalmıştır. Bauman modernliğin, müphemlikle savaşırken müphemliği ifşa edecek kadar derin ve keskin bir müphemlik durumu yarattığını ifade etmektedir (Bauman, 2020, s.221).

Bauman'a göre modern dünya, bir çatışma dünyasıdır. Modern dünya, bir iç çatışmaya ve kişisel bir müphemlik ve olumsallık durumuna dönüşen, içselleştirilmiş bir çatışma dünyasıdır (Bauman, 2020, s.246). Modern insan, müphemlikle baş etme ve çatışmayla savaşma konusunda yalnız bırakılmıştır. Dolayısıyla da kendine göre bir takım çıkış yolları aramaktadır. Popüler dindarlık kapsamın da yer alan fal ve büyüsel işlemlerde bunlardan biridir. Burada mistik deneyim söz konusudur, böylece belirsizlik düşüncesi bir parça dağıtılmaktadır (Günerigök, 2019, s.124).

Bauman'a göre müphemlik artık özel bir mesele haline gelmiştir. Müphemliğin, özel bir mesele haline gelmiş olması, bireylerin omuzlarına ağır bir yük yüklemiştir. Fakat

her birey, bu yükü taşıyabilecekleri omuza sahip olmayabilir. Bireyler, bundan dolayı yapay bir desteğe ihtiyaç duymaktadır (Bauman, 2020, s.273). Bauman bu noktada Giddens ve Beck gibi aynı düşünceye sahip olmaktadır. Giddens ve Beck, risk çağında yaşanan belirsizlik sonucu bireyler uzmanların yardımına güvenmektedir. Uzmanların ise yardımcı olamadığını ve insanların yine belirsizlikle baş başa kaldıklarını ifade etmişlerdir.

Bauman'a göre belirsizlik, bireylerin durumu algılama, kendine güvenerek hareket etme, koyulan hedeflerin peşinden gitme ve onlara erişim kapasitesini yok saymaktadır. Bireylerin hem belirsiz hem de güçsüz hissetmeleri tatsız, sinir bozucu, aşağılayıcı ve onur kırıcı bir duruma sürüklemektedir (Bauman, 2013, s.122).
Beck'in de ifade ettiği gibi, artık bireylerden toplumsal olarak yaratılan sorunlara bireysel çözümler bulmaları beklenmektedir. Bireyler kendi kaynaklarını kullanarak ve kendi seçimlerine göre başarılı ya da başarısızlığın sorunlarını üstlenerek, seçim yapmaları istenmektedir (Bauman, 2013, s.129).

Bauman, bireylerin belirsizlik karşısında seçimin kendilerine bırakılması sonucu, özgüven kaybı, küçük düşmek vb. olumsuz duygular yaşanacağını ifade etmektedir. Aynı zamanda, bireyler herhangi bir zamanda herhangi bir eylemi gerçekleştireceği zaman, sonucunu tahmin edebilmesi için birkaç defa denemesi gerektiğini belirtmektedir (Bauman, 2013, s.130).

Örneğin, sınava girmeye hazırlanan bir birey için sınavın sonucu belirsizdir. Sınavı kazanıp ve ya kaybedeceğini bilmemektedir. Birey, burada yaşadığı belirsizlik sonucunda korku ve kaygı yaşamaktadır. İçine düştüğü duygulardan kurtulmak için sınav öncesi, okunmuş pirinç yiyerek başarılı olabileceğini düşünebilmektedir. Bir başka örnek ise, daha önce sınava girmiş fakat kazanamamış bir birey, sınavı ve başarısızlığı deneyimlemiştir. Aynı sınava tekrar gireceği zaman, bir falcıya giderek sınav sonucu hakkında bilgi almayı umut edebilmektedir.

Bauman'a göre, kaderde bir müphemlik durumudur. Bauman için kader, ne öngörebileceğimiz ne de engelleyebileceğimiz bir durumdur. Kader, bireylerin kendileri tarafından istenen ve sebep olduğu bir durum değildir. *"Bizim başımıza gelen bir şey; bizim yapmamızı bir kenara bırakın, bizim yapma niyetinde bile*

olmadığımız bir şey; talihin gaipten gelen darbeleri gibidir." Kader, bireyler tarafından bilinmediği ve engellenemediği için korkutur. Kader, bilinemez olanın açıklanamadığı ve anlaşılamadığı bir durumun en somut örneğidir (Bauman, 2013, s.192).

Kader olgusu gerçekten de bireyleri en çok korkutan, bilinmezliğe sürükleyen ve geleceği kestirilemeyen bir durumdur. Genelde bireylerin, fal ve falcılara en çok başvurdukları konu kaderdir. Gelecekte nasıl bir hayatları olacağı, bekârlar evlilik için, öğrenci eğitim hayatı vs. gibi belirsiz durumlarda fal ve falcılara başvurulmaktadır. Yine büyü işlemlerinde de en çok kader üzerinden işlemler yapılmaktadır. Örneğin, yaşı ilerleyen bir genç, evlenemediği için kaderinin ve ya kısmetinin bağlandığını düşünür. Kısmet açtırmak için büyüsel işlemler yaptırır.

Köse ve Ayten'in, popüler dindarlık üzerine yapmış oldukları araştırma da Eyüp Sultan Türbesi'nde yapılan "musluk açma" ritüeli incelenmiştir. Kısmet açmak isteyen kızlar, Cuma salası verilirken iç avluda bulunan demir parmaklığın dört köşesindeki muslukları açarlar. Arkadan gelen başka biri muslukları kapatır, sonra tekrar açar. Yapılan bu büyüsel işlemin, kısmet açacağına inanılır (Köse ve Ayten, 2018, s.29). Yapılan ritüel, bireylerin içinde yaşadıkları bilinmezlikten kaynaklanmaktadır. Ne zaman evlenip yuva kuracağını bilemeyen birey, bilinmezlikten kurtulmak için büyüsel bir işleme başvurmaktadır.

Bir başka örnek ise, Hızır Türbesin de gerçekleşen büyüsel işlemlerdir. Çocuk sahibi olamayan bireyler, kâğıda dileğini yazıp türbede bulanan ağaca asar ya da deniz ve nehre atar. *Hüseyin Türk,* insanların taş, kibrit çöpü ve hamurdan bebek yaparak çocuk sahibi olmayı dilediklerini belirtir. Diğer bir örnek ise, gelin ve damat maketi yaparak kiliseye bırakmak suretiyle evlenmeyi umduklarını söyler. Burada büyü aktivesinin gerçekleşmesi istenen durumun simgesel olarak öncelemesi gerçekleştirilmektedir (Halis, 2020, ss.50-54). Yine burada yapılan büyüsel işlemlerde belirsizlikten kaynaklanmaktadır.

Eskiye dönüp baktığımız zaman Evliya Çelebi, *"Seyahatname 'sinde"* Osmanlı Saray'ında hükümdarların, büyük olaylar için geleceğin falına bakan, hatta zaman zaman devlet işlerine yön veren müneccimlerin bulunduğundan bahsetmektedir.

Döneme ait falname kitapları içerisinde, burçların minyatür tarzı çizilmiş renkli resimleri vardır. Günümüz gazete ve dergilerde bulunan, yıldız falı sütunlarında yer alan resimler genellikle bu minyatürlerin kopyasına benzemektedir (Dülger, 2006, s.51).

İnsanoğlu tarihin her aşamasında, bilinmezlikle yaşamaya çalışmıştır. Bilinmezlik, risk aşamasına geldiği zaman, fal ve büyüsel işlemlere başvurulmuştur. Modern dönem de ise risk ve bilinmezlik, artık hayatın her aşamasında bulunmaktadır. Bundan dolayı Eliade'nin de belirttiği gibi, günümüzde Yoga, Tantra, astroloji, büyü ve gizem bilim gençlik kültürü tarafından tekrar canlanışa geçmiştir (Eliade, 2019, s.125).

Tekrar Bauman'a dönecek olursak, teknoloji ve uzmanlığın hızla ilerlemesi, modern insanın yaşam dünyasında radikal ve geri döndürülemez değişiklikler yaratmaktadır. İnsanlık, bir daha asla teknolojinin yükselişinden önceki haline dönmeyecektir.

Burada tartışılan ve asla çözülemeyecek olan konu, bu değişimin daha büyük bir mutluluk mu yoksa derin bir sefalet mi doğurduğudur (Bauman, 2020, s.312).

Bauman'a göre modernlik, saydamlığı anlattığını sanarak karar verilemezliği, dünyanın kesinliğini anlattığını sanarak insani durumun geçiciliğini ve düzeni anlattığını sanarak da müphemliği açıklamaktadır (Bauman, 2020, s.318). İnsanlığın gelinen noktasında, Bauman'ın açıklamalarında anlıyoruz ki bir mutluluk değil, müphemlik hâkim olmaktadır.

Eliade'nin ifade ettiği gibi, insanlar tekrar mistik unsurları canlandırmaya başlamıştır. Durkheim'e göre de dinsel düşünüşün ve dinsel söylemin ilk ortaya çıkışını sağlayan şeyler, şaşkınlık ve korku duygularına açık bu engin alan, bilinen şeylerin karşısında duran sınırsız bilinmezliktir (Durkheim, 2018, s.114).

İnsanoğlu, tarihin ilk dönemlerinden itibaren kendisi ve çevresiyle ilgili bilinmezleri anlayıp keşfetmeye çalışmıştır. İstikbalin neler getireceğini önceden öğrenmeye ve böylece kendi kaderlerine hükmetmek istemişlerdir. İnsanoğlunun bu arzuları, günün şartlarına göre değişik görünümler altında daha da artarak günümüze kadar gelmiştir. İnsanların arzu, korku, kaygı, belirsizlik vb. duygularının tatmini için falcılık ve

büyücülük gibi değişik sözde meslekler ortaya çıkmıştır. Aynı zamanda bu sözde meslekler, toplumda büyük itibar görmektedir (Aydın'dan akt.Kandemir,2016, s.103).

Başlangıçta bu sözde meslekler geleceği tahmin ederek hayatı düzene koymak, yaşamı kontrol etmek, hayata renk katmak gibi düşüncelerle ortaya çıkmış olabilir. Günümüzde ise bu sözde meslekler zamanla sömürü haline dönüşmüştür(Kandemir, 2016, s.103). Sonuç olarak insanoğlu problemlerini giderebilmek, geleceğe yönelik belirsizlikleri ve kaygılarından kurtulabilmek adına falcılara ve büyücülere başvurmaktadır. İnsanlar açısından önemli olan bu sorunların üstesinden bir şekilde gelebilmek ve tekrar umut edebilmektir. Falcı ve büyücüler açısından ise önemli olan maddi kazançlarıdır.

Eliade'ye göre, burçlar insanlara yeni bir itibar ve üstünlük kazandırır. İnsanlara, evrene ne kadar yakından bağlı olduğunu hatırlatır ve oynatılan bir kukla da olsanız, dünyanın bir parçası olduğunuzu hissettirir. Burçlarda yazılı talimatlara uyarak insanlar kendilerini evrenle uyum içinde hisseder ve üstesinden gelmesi zor, belirsiz, trajik ve çözülemez sorunlarla uğraşmak zorunda kalmaz. Eliade için kendi kendini bu şekilde saygın bir konuma yükseltme, çağdaş büyü ve gizembilim akımlarında çok sık rastlanan bir durumdur (Eliade, 2019, s.85).

4.4.4.Güven İçerisinde Güvensizlik Sonucu Fal ve Büyüye Yönelim

Modernliğin, karanlık yüzlerinden bir diğeri ise şüphesiz güven konusudur. İnsanlar tarafından önemini anlayabilmemiz için güven duygusunun, kısa bir tanımının yapılması gerekli görülmektedir. *Descartes,* insanların herhangi bir şeye sahip olmayı arzuladıktan sonra o şeye karşı umut duygusu yaşadıklarını açıklamıştır. Daha sonra ise insanların umut duygularının çok büyük olduğu durumlarda, duyguların özü değiştiğini ve yerine güven duygusuna bıraktığını anlatır (Descartes, 2016, s.59).

Descartes'a göre güven duygusunun açığa çıkabilmesi için elde etmek istenilen şeylere, insanların sahip olabilme gücünün olması gerekir. Eğer bir insan, çok güçlü

bir ümit besliyorsa, bu ümit dönüşüme uğrar ve insanlarda güven duygusunun ortaya çıkmasını sağlar (Descartes, 2016, s.60).

Giddens açısından, modern dünyada güvenin nasıl güvensizlik durumuna geldiği incelenecektir. Giddens, modernliğin karakterini incelerken güvenliğe karşı tehlike ve güvene karşı risk temaları üzerine yoğunlaşmıştır. Modern kurumsal toplumların karakteri, insanların güvenli ve hoş bir dünya içerisinde yaşamayı vaat etmiştir. Modernliğin bu yüzyıl içinde karanlık bir yönü ortaya çıkmıştır (Giddens,1994, s.14).

Modernliğin ortaya çıkışında, mutlu ve güvenilir bir dünyada yaşama hevesine olan inanç kırılmıştır (Giddens,1994, s.17). Giddens için güven, belli bir sonuçlar ya da olaylar kümesi göz önüne alındığında, bir kişi ya da sistemin güvenirliliğine olan itimat olarak tanımlanabilir. İtimat ise başkasının dürüstlüğüne, sevgisine ve ya soyut ilkelerin doğruluğuna karşı beslenen inancı anlatır. Giddens'a göre, risk ve güven birbiri içine girmiş bulunmaktadır. Güven, normal şartlarda tehlikeleri azaltmaya ve ya en aza indirgemeye yardımcı olmaktadır (Giddens,1994, ss.37-38).

Giddens'a göre, güvenilirlik iki çeşittir. İlki, birbirini uzun süre ve çok iyi tanıyan kişiler arasında, birinin diğeri üzerinde güvenilir olan nitelikleri kanıtlamış bireyler arasında kurulur. Bir diğeri ise soyut sistemlerin gelişimiyle kişinin tanımadığı insanlara duyduğu güvendir (Giddens,1994, s.78). Modern kurumların doğası, uzman sistemlere duyulan güvene derinden bağlıdır. Uzmanlar, sahip oldukları varsayılan uzmanlıklarını yanlış yorumlayarak ya da göz ardı ederek bazı yanlışlıklar yapabilir. Bireylerin, bunun sonucunda uzmanlara duyduğu güven sarsılmaktadır (Giddens,1994, s.80).

Giddens için soyut sistemler açısından güvensizlik, uzmanlığa karşı kuşkulu olma ve olumsuz tutum sahibi olma anlamına gelmektedir. Kişiler açısından güvensizlik ise dürüstlük savlarına duyulan kuşku ve inanmama anlamına gelir. Güvensizlik dolayısıyla en iyi ihtimalle varoluşsal endişe ya da korku olarak tanımlanmaktadır (Giddens,1994, s.91).

Giddens'a göre, modern öncesi dönemdeki güven ile modern dönemdeki güven birbirinden farklıdır. Modern öncesi dönemde ontolojik güven, akrabalık bağları üzerinden gerçekleşmektedir. Modern öncesi dönemde, aynı zamanda din güven düzenleyici bir araçtır. Dinsel inançlar, olay ve durumlarla ilgili deneyimlere güvenilirlik enjekte eder ve bunların açıklanabilmesine bir çerçeve çizer (Giddens,1994, s.95).

Giddens'a göre, modern öncesi toplumlarda güven sağlayan diğer bir nokta geleneğin kendisidir. Dinden farklı olarak gelenek, inanç ve uygulamaların zamanla ilişkili olarak, düzenleme biçimine işaret eder. Gelenek, geçmiş, şimdi ve geleceğin sürekliliği içinde sürdürdüğü ve güveni rutinleşmiş toplumsal uygulamalara bağladığı sürece güvene katkıda bulunur (Giddens,1994, s.96).

Modern öncesi toplumlarda tehlike yaratan unsurlar genellikle doğadan kaynaklanmaktadır. Bireyler ve toplumlar, modern öncesi dönemde doğanın tehlikelerine karşı güvensizlik yaşamaktadır. Çalışmamızın başında değindiğimiz gibi Malinowski'de bireylerin bu tehlikeler ve güvensizlikler sonucunda büyüsel işlemlere başvurduğunu ifade eder. Günümüz modern çağda ise insanlar, doğanın tehlikelerine değil insanların kendilerine, sistemlere ve uzmanlara güven duymamaktadır.

Modern çağda ontolojik güvenin karşıtı, artık ontolojik kaygıdır. Risk alanlarının genişlemesiyle birlikte, ontolojik güvenin yerini ontolojik kaygılar almıştır. Giddens açısından bu durumun sosyal yaşama yapmış olduğu etki ise sosyal ilişkilerinin bağlarının kopmasıdır. Modern öncesi dönemde arkadaşlık, duygusal sıcaklık, içtenlik ve güven üzerine kuruluydu. Modern dönemde ise arkadaşlığın karşıtı artık düşman hatta yabancı bile değildir. Tanıdık, meslek taş ve ya tanımadığım biri sıfatını almış bulunmaktadır. Anlaşılacağı üzeri modern öncesi dönemde güven, topluluk, akrabalık bağları ve arkadaşlıklardaki kişiselleşmiş güven ilişkileri içine yerleşmiştir (Giddens,1994, s.108). Aynı zamanda önceden kabul edilmiş yolları izleyebiliyorlardır (Saygın,2016, s.75).

Giddens, modern türdeki mahremiyet ilişkilerinde güven duygusunun

müphemleştiğini ve ayrılma olasılığının hep var olduğunu ifade etmektedir. Örneğin, biten bir aşkın sonunda yakın kişi birden bire artık yabancı olur (Giddens,1994, s.110). Günümüzde ise artık insanlar, kendi ailelerine bile güvenemeyecek bir hale gelmiştir. Özellikle rasyonelleşmeyle birlikte bireyselliğin ortaya çıkışı, güven duygusunu zedelemiş bulunmaktadır. Bireyler, tanıdık birine içini dökmektense hiç tanımadıkları birine içini dökmeyi tercih etmektedir. Bu noktada falcılar ve büyücüler, bireylere daha cazip gelmektedir. Falcılarda genellikle kendilerini bu noktada birer psikolog olarak görmektedir.

Düşünümsellik, günümüzde kurumlardan tutunda gündelik hayatın her alanına yayılmış bulunmaktadır. İnsanlar, kendi düşüncelerine dahi güvenemez hale gelmektedir. Anlam boşluğu, belirsizlik ve güven problemlerin yaşandığı bu modern çağda, din yok olmamaktadır. Aksine din aracılığı ile problemler giderilmeye çalışılmaktadır. Durkheim'in, kolektif bilinç kavramı bu noktada aklımıza gelmektedir. Kollektif bilinç o kadar din, popüler din ve mistik unsurlarla içselleşmiştir ki dinin yok olması söz konusu değildir. Özellikle de bu konuda dinin popüler kısmında yer alan fal ve büyü, modern çağda ön plana çıkmaktadır.

Simmel, modern çağda bireyin iç güvenliğinin yerini, modern hayatın kargaşası, belirsiz bir gerilim, hafif bir özlem duygusu, gizli huzursuzluk ve çaresiz bir telaşın aldığını ifade etmektedir. Simmel'e göre, huzursuzluk, çaresizlik ve belirsizlik gibi durumlar kent hayatında daha yoğun yaşanmaktadır (Simmel,2015, s.26).
Metropolde yaşayan insanların ilişkileri ve işleri genellikle çok çeşitli ve karmaşıktır. Aynı zamanda metropolde farklı çıkarlara sahip pek çok insan bir araya gelmiştir (Simmel,2015, s.36). Yabancılaştırıcı nesnel kültür karşısında insanlar ve değerler kayıtsızlaşmakta, dış dünyaya karşı bir bıkkınlık yaşanmaktadır. Sonuç olarak insanlar, iç dünyalarına kapanır hale gelmektedir (Simmel, 2015, s.37).

Günümüz modern insanlara baktığımız zaman, özellikle kentlerde yaşayan insanlarda bu durum söz konusudur. Ankara'da fal, medyum ve büyüsel işlemlerin yapıldığı mekânlar, daha çok kent merkezlerinde bulunmaktadır. Simmel'e göre güven, birine ya da bir ilkeye inandığımız zaman vardır. Simmel'in de belirttiği gibi metropolde

yaşayan insanlar huzursuzluk, kaygı, korku, çaresizlik vb. duyguları daha yoğun yaşamaktadır.

Giddens'ında değindiği gibi kentlerde insanlar, artık birer yabancı olmaktadır. Bundan dolayı insanlar ciddi şekilde güven problemi yaşamaktadır. Hem Giddens'ın hem de Simmel'in belirttiği gibi modern çağda, özellikle de metropolde yaşayan insanlar arasında birine inanmak çok zordur. İnsanlar artık birbirine yabancılaşmış bulunmaktadır. Bundan dolayı olumsuz duygular ön plana çıkmış ve güven duygusu yerine güvensizlik hâkim olmaktadır.

Modern çağda, güven problemi üzerine açıklamalarda bulunan diğer bir isim ise Bauman'dır. Bauman'a göre, günümüz dünyası insanın kendisini on ya da yirmi yıl öncesine göre daha güvencesiz hissettiğini ifade etmektedir. Son yıllarda alınan, savurganca ve aşırı derece de pahalı güvenlik önlemlerinin en büyük etkisi tehlike, risk ve güvensizlik hissedilmesinin derinleşmesi olmaktadır. Şuan içinde yaşadığımız dünyada, tekrar güvenli hissedeceğimize dair bir umut görülmemektedir (Bauman, 2013, s.77). Bauman bu noktada Giddens ve Simmelle aynı görüşü sahip olmakta ve modern çağın, insanlara güven yerine korku tohumları ektiğini ifade etmektedir.

Bauman'a göre, güvenlik saplantıları tükenmez ve tatmin edilemez. Güvenlik saplantıları bir kere ortaya çıktıklarında durdurmanın imkânı yoktur. Özellikle şehirler, yabancıların bir arada yaşadığı yerlerdir. Şehirde yaşayan insanların hayatlarındaki uğraşları büyük bir belirsizlik içinde sürdürülmektedir. Yabancıların hangi niyetle hareket ettikleri tahmin edilebilir, fakat kesin olarak bilinemez (Bauman, 2013, ss.80-81). Simmel'in belirttiği gibi Bauman'da, insanların fiziksel olarak şehrin içinde ama toplumsal ve ruhsal olarak dışında hissettiklerini belirtmektedir.

Bauman, güvenli bir alan sağlamak adına kurulan şehirlerin, bu günlerde tehlikeye dönüştüğünü açıklamaktadır. *Nan Elin'in*, güvenlik üzerine açıklamalarını bu nokta da örnek göstermektedir. Nan Elin, son dönemlerde korku faktörünün artmış olduğunu ifade etmektedir. *"Kilitli tutulan araba ve ev kapılarının ve alarm sistemlerinin sayısında ki artış, tüm yaş ve gelir gruplarının "kapalı" ve "güvenli" site ortamlarını tercih etmesi, kamu alanlarının gittikçe daha çok gözetlenmesinin*

yanı sıra, medyanın yaydığı bitmez tükenmez tehlike raporlarından da anlaşıldığını" belirtmektedir (Bauman, 2013, s.83).

İnsanlar açısından korku duygusunda yaşanan artışın ilk nedeni, birbirlerine olan güvensizlikten kaynaklanmaktadır. Modern dünya, ilk olarak insanların birbirlerine güvenmemesi gerektiğini öğretmiştir. Sonuç olarak insanlar birbirlerine, kurumlara, uzmanlara ve sistemlere güvenemez olmuştur.

Modern dönem insanlarının, kendilerini güvencesiz hissetmeleri için birden çok neden bulunmaktadır. Suç oranlarının arttığı ve soyguncularla, cinsel tacizcilerin saldırmak için doğru zamanı kolladıkları bir dönemde yaşamaktayız. Dolayısıyla bireyler, gündelik hayatlarının her anında kendilerini güvencesiz hissetmektedir. İlişkilerin akışkan hale geldiği, işsizliğin arttığı, iş bulanların ise her an işsiz kalma korkusu yaşadığı bu dönemde, güven içinde yaşamak çok zor görülmektedir. Tüm bu tehlikeler içerisinde yaşayan bireylerin, hayatları ne kadar duvarlarla, kameralarla güven altına alınmaya çalışılsa da engel olunamamaktadır (Bauman, 2013, s.89).

Tehlike, korku, bilinemezlik ve güvensizlik sonucunda, bireylerin içinde yaşadıkları uygusal boşluk en önemli sorundur. Yaşanılan duygusal boşluk, insanları yalnız hissetmelerine neden olmaktadır. Buda beraberinde birçok sorunu getirmektedir.
Bireyler bu sorunlarla baş edemediklerinde fal ve büyüsel işlemlere yönelmektedir. Bauman için korku, korkuyla beslenmektedir. Varoluşsal güvensizlik ve psikolojik belirsizliğin de katılmasıyla, kişisel güvenlik belası daha da çok artmış bulunmaktadır (Bauman, 2018, s.142).

Bauman'a göre, sıvı modern zamanda belirsizlik ve güvencesizliğin nedeni dertlerimizin ve endişelerimizin sayısının artmasıdır. Eskiye oranla belirsizliği çok daha korkutucu ve belalı kılan, bireylerin güçsüzlüğüdür. İnsanların artık sorunlar karşısında, toplumsal değil de bireysel çözüm bulmaları istenmektedir. Yapılacak seçimler ve bu seçimlerin sonuçlarına katlanmak, insanların kendilerine bırakılmaktadır. Fakat çoğu insanın, üstlendikleri işleri halletme gücüne sahip oldukları şüphelidir. Yaşanılan sorunlara ferdi çözümler bulmaktaki güçsüzlük, utanma, yetersizlik, korku vs. gibi durumlara yol açabilmektedir (Bauman, 2013,

s.129). İnsanlar ise bunları önceden öngöremedikleri için, geleceği bildiklerini iddia e den falcılara, medyumculara ve büyücülere güvenip başvurmaktadır.

Çalışmamız açısından önemli görülen diğer bir isim ise Niklas Luhmann'dır. *Luhmann'a göre* güven, yalnızca modern dönem içinde var olan ve risk ile ilişkili olarak anlaşılması gereken bir konudur. Güven, risk koşullarının farkında olunduğunu varsayar ve hayal kırıklığı ya da üzüntüyle sonuçlanabilecek beklentilere işaret eder. Luhmann'a göre bireyler, eylemden kaçınırsa hiçbir riske girmez. Tehlikeye atılan bir durum yoksa riskte yoktur (Giddens,1994, ss.34-35).
Luhmann'a göre, bireyler güvende olmak istiyorlarsa o zaman risk durumlarından kaçınmaları gerekir. Seçimler, bireylerin kendilerine bırakılmıştır ve eylemlerini riske atmazlarsa güven içinde yaşayabilirler.

Luhmann açısından, güven olmasıydı insanların kurmuş olduğu ilişkiler anlık olabilirdi. Luhmann'da, Giddens gibi güven duygusunu modern öncesi ve modern sonrası olarak değerlendirmektedir. Luhmann'a göre, modern öncesi dönemde sosyal ilişkiler güvenden ziyade daha çok yüz yüze ilişkilerden kaynaklanan, tanıdıklık kapsamında gerçekleşmektedir. Tanıdık bir dünyada bireylerin güvene ihtiyacı yoktur. Luhmann'a göre, risksiz güven yoktur ve riskin olduğu anda güven duygusuna ihtiyaç duyulmaktadır. Güven, bireylerin birbirlerini hayal kırıklığına uğratma ihtimaline rağmen o davranışı seçmesidir. Sosyal dünyanın karmaşıklığını azaltacak olan güvendir ve o olmadan sosyal yaşam imkânsızdır (Luhmann'dan akt.Ertong,2011, ss.5-6).

Luhmann, daha çok sistem teorisi ile dikkat çeken bir isimdir. Luhmann, toplumları sistem teorisi üzerinden ele almaktadır. *Günnur Ertong,* Luhmann'ın güvene bakışını bu sistem teorisi üzerinden açıklamaktadır. Luhmann'ın "autopoiesis (öz üretim)" adını verdiği kavramı, kendisini oluşturan tüm temel bileşenleri yeniden üreten ve bu şekilde kendini çevreden ayıran sistemin özelliğidir. Autopoiesis aslında sistemlerin kendilerini yeniden üretme şeklidir (Ertong, 2011,s.8). Bu sistemler, kendi yapılarını üretir, değiştirir ve sistemde kullanılan her bileşen sistemin kendisi tarafından üretilir (Luhmann'dan akt.Ertong,2011, s.9).

Sistem teorisinin önemi, modern çağın karmaşıklığını yeniden yapılandırmanın bir yolu olarak tanımlanmasında kendini gösterir. Bireysel ve toplumsal gelişmeler, sistemlerin gelişmesine bağlı olarak gerçekleşmektedir. Fakat bu durumu tehdit eden unsur ise modern çağın çok fazla risk barındırmasıdır. Aynı zamanda modern çağın belirsiz ve karmaşık olması, hayal kırıklığı yaşama ihtimalini arttırmaktadır.
Luhmann'a göre modern çağın, karmaşıklık üreten yapısı her anlamda güvene duyulan ihtiyacı da arttırmaktadır (Çelik, 2007, s.60).

Sistem teorisi, modern çağın giderek artan karmaşıklığını yeniden yapılandırma olarak şekillenmiştir. Teoriyi değerli kılan birinci, samimi, geleneksel ilişkilerin yerine resmi, ikincil ve anonim ilişkilerin hâkim olduğu modern toplum, giderek artan karmaşıklıktır. Luhmann'a göre toplum teorisinin amacı, karmaşıklığı ve belirsizliği azaltmaktır. Luhmann, modern çağın gittikçe artan karmaşıklığını ve belirsizliğini din, sanat ve güven gibi değerler tarafından azaltılacağını veya giderileceğini ifade etmektedir. Luhmann'a göre din, karmaşıklık ve belirsizliği gidermede önemli bir işleve sahiptir (Dahm'dan akt.Çelik,2007, s.61). Özellikle de insanlar bu konuda dinin popüler kısmına daha çok güvenmektedir.

İnsanlar belirsizlik ve risk durumunda, kaynaklardan fayda elde etmek istiyorsa, sistem daha fazla güven girdisi talep edecektir. Luhmann'a göre güven, gelecekteki belirsizliği azaltmak için kullanılan bir mekanizmadır. Luhmann aynı zamanda güveni hiçbir zaman kesin olarak kabul etmez. Bireylere göre dünya oldukça karmaşık ve durumsaldır. Karmaşıktır çünkü çok fazla seçenekler vardır. Durumsaldır çünkü her şeyin başka türlü olabileceği fikri bulunmaktadır. Kararsızlık ve olasılıklar içinde yaşanan durum, karmaşıklığı ortaya çıkarmaktadır (Ertong, 2011, s.13).

Luhmann, gelecek konusunda pek iyimser değildir, çünkü modern toplum çok fazla karmaşıklık üretmektedir. Giddens, Simmel, Beck ve Bauman gibi Luhmann'da modernliğin olumsuz yönlerini kabul etmektedir. Luhmann'a göre modern çağın aslında *"maskesi düşürülmüş bir kaygı çağı"* olduğu gerçeği gizlenemez (WallaceWolf'dan akt.Çelik,2007, s.65). Luhmann'a göre sosyal sistemler iletişimle

biçimlendiği için en etkili iletişim biçimi de güvendir. Güvenin artması, belirsizliğin ve riskin azalması anlamına gelmektedir (Çelik, 2007, s.69).

Luhmann açısından modern çağ ne kadar belirsizlik ve karmaşa üretirse o kadar da güven üretilmektedir. O zaman diyebiliriz ki modern çağda ne kadar güven üretilirse dine olan ilgi o kadar artar. Hatta fal ve büyüye olan ilgide bu doğrultuda artmaktadır. Luhmann'a göre dinin fonksiyonu, toplumların hayal kırıklığına sebep olan beklenmedik durumlarla ilgili kaygı ve sıkıntıları hafifletmektedir. Dinin bu fonksiyonunu sadece kilise ile sınırlı tutmamaktadır. Dinsel iletişim, ritüel, ve teoloji gibi bütün yoğunlaşmış iletişim sistemlerini ifade etmektedir (Çelik, 2007, s.208).

Modern çağın belirsizlik, kargaşa ve güven problemlerini giderecek alt sistemlerden biri olarak dini görmektedir. Luhmann sadece dinin resmi olan kısmını kast etmemektedir. Din, Luhmann'a göre iletişim araçlarından biri olmakta ve bundan dolayı dinin popüler kısmını da dâhil etmektedir. İnsanlar tarafından karmaşıklığı ve belirsizliği giderecek araçlardan biri de fal ve büyü olarak tercih edilmektedir.

Çaresizlik duygusu, korku kavramı ile birlikte ekonomik, sosyal, psikolojik, kültürel vb. gibi geniş bir alanı içine almaktadır. Korkularıyla baş edemeyen ve onu yenemeyen insan, doğal olarak kendini güvende hissedemez. Özellikle modern çağın belirsizliği, karmaşası insanları daha fazla korkuya sürüklemektedir. Dolayısıyla insanoğlu hayatlarının her anında ve aşamasında korku içerisinde yaşamaktadır. İşte bu noktada insanın bir kutsala inanma ihtiyacı önem kazanmaktadır. Kutsaldan kasıt ise bir taş, bitki, hayvan kısaca her şeyi ifade edebilmektedir. İnsanlar tarih süreç içerisinde taştan, hayvanlardan, muskalardan yapılan fetişlerden medet ummuştur (Kandemir, 2016, s.103). Birçok insan kendini güvende hissedemediği için muska ve tılsım taşımaktadır. Öyle ki muska hemen hemen her yerde satılmakta ve insanlar kolayca ulaşabilmektedir.

Her an her şeyin değişebildiği, hiçbir şeyin güvencede olmadığı bir dönemde yaşayan insanlar çaresiz ve savunmasız hissetmektedir. İnsanoğlu varoluş kaygılarını, hayatta kalma sınırında tutmakla yetinmek zorunda kalmaktadırlar. Güvenliğin bozguna uğradı bu şartlarda, bireyler birçok yol denemektedirler. Bu durumda umut yaratmak

için kültürlerinin sunduğu ve yeniden yaşam verdiği fal, büyü gibi inanç ve uygulamalara başvurmaktadırlar (Kartopu ve Ünalan, 2019, s.382).

Sonuç olarak fal ve büyüye olan inanç ve uygulamalar stresli durumlarda, savaş, afet, ölüm, hastalık, evlilik, doğum ve bunalım gibi korku, belirsiz ve güvensiz koşullarda ortaya çıkmaktadır. Bundan dolayı fal ve büyüye olan eğilimler, geleneksel toplumlarda olduğu gibi modern toplumlarda da önemli bir yere sahiptir (Arslan, 2011, s.136). Descartes'de güven duygusunu tanımlarken umut ve ümit duygusundan ortaya çıktığını açıklamaktadır. İnsanlar umut besledikleri için sihir, büyü, fal gibi değişik inanç ve uygulamalara güvenmektedir.

4.4.5.Psikolojik ve Fiziksel Hastalıklar Sonucunda Fal ve Büyüye Yönelim

İnsanoğlu tarihin her aşamasında çaresiz kaldığı hastalık, bela ve musibet gibi bir durumla karşılaştığı zaman falcılara ve büyücülere başvurmuştur. Psikolojik olarak zor bir aşamadan geçen bireyler, bu tür yolların kendilerine iyi geleceğine ve bir çıkış kapısı olacağını düşünmektedir. Açıklayamadıkları durumlarda, bir türlü tedavi edilemeyen psikolojik ve fiziksel hastalıkları bu şekilde izah ederek rahatlamaktadır (Kartopu ve Ünalan, 2019, s.392). Eski Türklerden itibaren biyolojik ve psikolojik rahatsızlıkları gidermek adına birçok büyüsel işlemler kullanılmıştır. Günümüzde hala alternatif tıp adı altına bu gelenek devam etmektedir.

Şamanlar, büyü ve kehanet gibi işlemleri, insanların en önemli ihtiyacı olan sağlık sorunlarını gidermede kullanmışlardır. Eski Türklerde gözle görülen hastalıkları, kırık, çıkık ve yaralar gibi hastalıkları tedavi eden otacılar bulunmaktadır. Otlar aracılığı ile tedavi ettikleri bilinmektedir. Birde dâhiliye alanına giren, yani kötü ruhların veya yaratıkların sebep olduğu düşünülen rahatsızlıklar bulunmaktadır. Bunlar ise karın ağrısı, ciğer üşütmesi, felç gibi rahatsızlıklardır. Kamların bu tarz hastalıkları, cin çıkarma ve kötü ruhları kovma gibi büyüsel bir tedavi kullanarak iyileştirdikleri düşünülmektedir (Karatay, 2015, s.10).

Özellikle büyüsel yollarla yapılan işlemlerde, tedavinin psikolojik boyutu çok önemlidir. Hasta olan bireyin, iyileşeceğine inanmasının aslında iyileşmenin yolu olduğu düşünülürse, büyücülerin büyük ölçüde başarılı oldukları tahmin edilebilir.

Büyücüler yaptıklarının bir tedavi olmadığını bilmektedir ve insanları ikna edebilmek için de bir takım ilaçlı tedaviler kullanmaktadırlar. Büyücüler, okuyup üflemenin yanında ilaçlarla fiilli müdahalede bulunmaktadır. Günümüz modern dünyada hala bu işlemlerin farklı şekillerde devam ettiğini görmekteyiz. Günümüzde hastalar, hocalara götürülerek bir takım okuyup üfleme ve bitkisel tedaviler gerçekleşmektedir (Karatay, 2015, s.10).

Binlerce yıldır insanlara şifa vermek için otacılar, kamlar, rahibeler ve bilge kadınlar bir takım hayvan ve bitkileri kullanmışlardır. Cadılar, falcılar, büyücüler, medyumlar bitki ve hayvanlardan yapılan malzemeleri kullanarak, hastalığın nedenini bulup tedavi ettiklerini iddia etmişlerdir. Farklı bitkiler kullanılarak akıl hastalıkları, felç, sara ve kekemelik vb. gibi rahatsızlıkların tedavi edildiği düşünülmektedir. Hem Avrupa da hem de Orta Asya halklarında bu inançlar görülmektedir (Akın, 2014, s.8).

Frazer'ın *"Doğu Dinleri Tarihi Araştırmaları – 1'de"* , Müslümanlar ve Hristiyanların hala Kıbrıslı kadınları kısırlıktan kurtarmak veya da Kıbrıslı erkeklerin erkekliğini güçlendirmek için büyülü sözler söyleyip, delikli taşların içinden geçerek Meryem'e yakardıklarını anlatmaktadır (Frazer, 2018, s.50).

Diğer bir örnek ise; Sicilya'nın Marsala bölgesinde bir yer altı mağarasından akan kaynak suyu bulunmaktadır. İnsanlar, akan suyun gelecekten haber verdiğini ve hastalıklara şifa olduğunu düşünmektedirler. Kızlar bu yer altı mağarasına gelip gelecekten haber veren sudan içerek, kocalarının önceki yıl kendilerine sadık kalıp kalmadıklarını ya da diğer yıl sadık kalıp kalmayacaklarını öğrenirler. Aynı şekilde suya girmek veya sudan içmek suretiyle iyileşeceklerine inanırlar (Frazer, 2018, s.270).

Eliade ise hemen hemen tüm ritüellerin başlangıcının, dünyanın henüz var olmadığı mitsel zamanı hatırlattığını ifade eder. Sağlık amaçlı yapılan bir büyünün etkili olabilmesi için ilk şifacının doğumu ve ilaçların ortaya çıkışı anlatılır. İlkel ve

geleneksel tedavilerde, bir ilaç ancak kökeni bir hastanın karşısında ritüel biçiminde hatırlandıktan sonra etkili hale gelir. *"Bir büyünün şifalı etkisi, ritüel biçiminde söylenirken "kökenin" mitsel zamanının yeniden güncellenmesinden kaynaklanır."* Burada büyüsel işlem için söz konusu olan hem dünyanın hem de hastalığın ve tedavisinin kökeni söz konusudur (Eliade, 2019, s.77).

Ünlü yazar *Daniel Defoe'nin "Veba Yılı Günlüğü'nde"* 1665 yılında Londra'da yaşanmış olan veba salgınını anlatmaktadır. İnsanların, vebayı sanki Tanrı'nın işi değil de kötü ruhların vücudu ele geçirmesindenmiş gibi gördüklerinden bahsetmektedir. İnsanlar veba karşısında vücutlarını güçlendirmek için muskalar, iksirler, tılsımlar ve uğurluklar taşımışlardır. Aynı zamanda insanların haçlar, burç simgeleri gibi şekiller çizili, üçgen veya piramit biçimi verilmiş Abrakadabra sözcüğü gibi belli sözcükler yazılı, üzerine düğüm atılmış kâğıt parçalar kullanarak vebayı uzaklaştırmaya çalıştıklarını gözlemlemiştir (Defoe, 2016, s.34).

Ortaçağda, Avrupa da halk veba salgınını yıldızların etkisinin bir sonucu olarak görmüşlerdir. Salgın karşısında çaresiz kalan halk; büyü, sihir ve efsunlardan yardım ummuşlardır. Ortaçağda daha çok astrologlar, yıldızlara bakarak Tanrı'nın takdiri kötü hava ve salgın yaratan sebeplerin Mars ve Jüpiter'in yanlış dizilişi sonucu olduğuna karar vermişlerdir. İnsanlar, astrologların açıklamaları sonucunda göksel olaylarla salgın hastalıklar arasında bağ kurmuşlardır (Atabek'ten akt.Özden ve Özmat, 2014, ss.72-73).

Eliade'nin *"Okültizm, Büyücülük ve Kültürel Modalar'da"* büyücülerin hastalıkları tedavi edici özelliğine bir örnek vermektedir. Eliade, perilerin zalim olabildiğini ve ismini anmanın güvenli olmadığını açıklamaktadır. Periler ölümsüz ve güzel kızlar gibi görünür, oyuncu ve çekicidirler. Gündüzleri insanlara görünmezler, geceleri kanatlarıyla uçarlar. Periler şarkı söylemeyi ve dans etmeyi severler, dans ettikleri arazilerdeki otlar yanmış gibi görünür. Perilerin dans ettiğini gören veya belirli bir mesafeyi korumayıp saygıda kusur eden insanların, hastalığa yakalanmasına neden olurlar. Hastalıklar arasında en yaygın olanları ise psikolojik – zihinsel hastalıklar, romatizma, kısmi felç, sara ve vebadır (Eliade, 2019, s.110).

Periler tarafından hastalanan bireyler, koreografik arındırıcı bir dans ritüeliyle hastalıkları iyileştiren bir grup dansçı vardır. İyileştirme ritüeli orman ve ıssız mekânlarda gerçekleşir. Perilere karşı en etkili korunma yöntemi sarımsak ve misk otudur. Tedavi eden kişiler, dayanabildikleri kadar çok sarımsağı çiğnerler ve tedavi esnasında hastanın yüzünü tükürürler. Yapılan ritüeller sonucunda perilerin hasta ettiği kişileri iyileştirirler (Eliade, 2019, s.112).

Eliade'nin vermiş olduğu örnek, Türk toplumu tarafından cinler olarak bilinen varlıklara çok benzemektedir. Türk toplumu tarafından cinlerin, bazı günlerde düğün yaptıkları bilinmektedir. Cinlerin evi olarak bilinen kül, ekmek kırıntıları, tuvalet vs. gibi alanlarda dikkat edilmesi gerektiği bilinmektedir. İnsanlar bu mekânlarda dikkatli davranmazlarsa cinler tarafından hasta edileceği düşünülür. Genellikle felç ve psikolojik rahatsızlıklar gibi hastalıklara sebep olmaktadırlar. İnsanlar bu hastalıklardan korunmak için hocalara ve üfürükçülere gitmektedirler. Hocalar ise okuyup üfler, muska vb. gibi metaller verir ve bir takım bitkisel ürünlerle hastalığı tedavi ettiği düşünülür.

Bir başka örnek ise *Köse ve Ayten'in* araştırmalarında, *Seyyid Hasan Basri Türbe* görevlilerinin anlattıklarına göre kuduz hastalığının tedavisi yapılmaktadır:

"*Türbeye gelen kuduz hastası, hastaya bakmakla yükümlü ve deneyimli türbe görevlisi tarafından önce kendi yöntemleriyle muayene edilir. Hastanın gözlerine bakar ve bir kaptaki suyu hastayı göstererek üşüyüp üşümediğini sorar. Türbe görevlisi, hastanın türbeye ait hasta olduğuna kanaat getirirse hastayı türbeye alır. Hasan Basri'ye ait sandukanın önünde dua eder. Duadan sonra türbede bulunan çeşmeden yarım bardak su alır ve suyun içine bir fiske kuduz böceği tozu, bir fiske de tekke toprağı karıştırır ve oluşturulan karışımı hastaya üç yudumda içirir. Daha sonra mayasız ekmek ile yağsız ve tuzsuz çorba ikram edilir. Bu ikram günde üç defa tekrarlanır. Tedavi genellikle bir gün sürür ve hasta iyileşmezse ritüele üç gün daha devam edilir"* (Köse ve Ayten, 2018, s.188).

Türkiye'de özellikle, hastalıklardan kurtulmak için türbelerde yapılan büyüsel işlemler çok yaygındır. İnsanlar, tıbbın çözüm bulamadığı hastalıklar için bir umut psikolojisiyle, şifa arayışına yönelmektedir (Köse ve Ayten, 2018, s.107).
Türkiye'de yine birçok türbe bu amaçlarla ziyaret kültünde önemli bir yere sahiptir.

Kısırlığı gidermek, psikolojik rahatsızlıklardan kurtulmak, felç vs. gibi hastalıklar için türbelere gidilerek büyüsel işlemler yapılmaktadır. Aynı zamanda günümüzde hoca ve üfürükçüler olarak bilinen kişilere, çeşitli hastalıklar için başvurulmaktadır.

4.4.5.1.Alternatif Tıp ve Geleneksel Tıp Sonucunda Fal ve Büyüye Yönelim

Gizem bilimi ve ezoterik terimlerinin içerdiği tüm inançlar, teoriler ve teknikler yıllardan beri popülerdir. Büyü, astroloji, sihir, ruhlarla iletişim kurma, büyücülük 2000 yıl kadar önce Mısır ve Mezopotamya'da icat edilmiştir (Eliade, 2019, s.68). Modern dönemde bu inançlar Yoga, Tantra ve Şamanizm olarak Amerikan gençlik kültürü ve birçok ülkede çok popüler olmuştur. Eliade, çağdaş araştırmalara göre gerek Avrupalı gerek Avrupalı olmayan birçok uygarlıkta okült pratiğin ve inancın çok sayıda kaydedildiğini, dinsel anlamın açığa çıkartıldığını ifade etmektedir (Eliade, 2019, s.80).

Yeni dini hareketler içerisinde yer alan alternatif tıp, Eliade'nin ifade ettiği gibi gizem bilim ve ezoterik terimleri barındırmaktadır. Alternatif tıp, çevrecilik, paranormal fenomenler, kendi kendine terapi, gelecek konusunda tahminler, alternatif din, gizemci ve büyüsel eğilimler, doğu mistizmi gibi geniş çaplı bir ilgi alanına sahiptir (Arslan, 2011, s.126).

Rasyonalizm, pozitivist bilim ve modern tıbbın insanlara yapmış olduğu zararları, kapitalizmin ve teknolojinin getirmiş olduğu yıkıcı etkilerini eleştirmektedir. Bu bakış açısına göre bilim, gerçekleri söyler fakat fal ve astroloji duymak istediğimizi ve merak ettiğimizi söylemektedir. Fal ve astroloji, bireylerin yaşamış oldukları anlam boşluğunun giderilmesine yardımcı olmaktadır (Arslan, 2011, s.128).

Modern çağın getirmiş olduğu hızlı değişim, insanları telaş, gergin, stresli, çabuk sinirlenen ve mutsuz bir hale getirmiştir. İnsanlar, yorgunluklarını gidermek ve içlerinde yaşadıkları anlam boşluğunu gidermek için alternatif dinlenme ve huzur yolu arayışına yönelmiştir. Alternatif kutsallık ve inanışlar arasında astroloji, tarot kartları, fal, falcılık ve medyumluk bu kültürün önemli bir bölümünü oluşturmaktadır. Din benzeri bu tür kutsallıkları *"alternatif kutsallıklar",*

"terapi kültleri", "müşteri kültleri" ve ya *"seküler kutsallıklar"* olarak adlandırılabilir (Kirman, 2010, ss.283-284).

Alternatif tıp, tıp biliminin kabul ettiği teşhis ve tedavilerin dışında, başka bir takım yolların genel adıdır. Alternatif tıp, geleneksel tıbbın dışında ve kanıtlanmamış tedavi yolları olarak anlaşılır. Alternatif tedavinin artış gösterme nedeni ise ilaç yerine şifalı bitkilerin kullanılmasıdır. Aynı zamanda geleneksel tedavi yollarıyla iyileşemeyen bireylerin, fiziksel, duygusal ve psikolojik yönleriyle umut ve şifa sunmasıdır. Alternatif tedavi yönlerinin kutsal/dini bir fonksiyonu olduğu gibi kutsal bir yönü olmayan tarafı da vardır (Kirman, 2010, s.289).

Geleneksel tıp, ilk insanın doğa karşısında ki tanıdık tavrından ortaya çıktığı için büyü ve sihir burada çok önemlidir. Geleneksel tıpta hastalıkların nedeni, daha çok doğaüstü güçlerde aranmaktadır. Doğada bulunan bitkilerin faydaları öğrenildikten sonra dini ritüellerle birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Kitle iletişim araçları tarafından yapılan yayınlarda çok fazla alternatif tıbba yer verilmektedir. Özellikle televizyon programlarında bitkilerin faydaları, yoga, nefes egzersizleri vb. gibi çok sayıda geleneksel metot ve teknikler anlatılmaktadır (Aytaç ve Çağlar, 2014, ss.5-6).

Geleneksel tıpta kullanılan tedavi yöntemleri nesilden nesile aktarılarak günümüze kadar gelmiştir. Günümüz toplumlarda geleneksel tıp, insanlar tarafından az çok ilgilenilmektedir. Dinsel ve büyüsel pratikler içinde değerlendirilen ocaklık, hoca ve üfürükçüler geleneksel tıp içerisinde yer almaktadır. Geleneksel tıp, büyü ve batıl inançların bir ürünüdür ve ruhani güçler tarafından üretilen bir fenomen olarak görülen hastalıklardır (Kaplan, 2010, ss.33-34).

Geleneksel tıp ile alternatif tıp arasında ki fark ise coğrafi bir farklılıktır. Alternatif tıp, geleneksel tıbbın düşünce sisteminin, yeni teknolojilere başvurarak yeniden sunulmasıdır. Toparlamak gerekirse alternatif tıp geleneksel tıbbın, ticari amaçlar doğrultusunda yeni bir form kazanarak yeniden üretilmesidir (Kaplan, 2010, s.36).

Günümüzde Anadolu'da hala hastalıkları tedavi etme yöntemlerinde çoğunlukla büyüsel işlemleri kullanan ocaklıklar bulunmaktadır. Örneğin; sarılık, kurşun dökme, siğil, sıtma, kısırlık vb. gibi birçok hastalıkları tedavi eden ocaklıklar vardır.

Hastalıkların tedavisinde bağlama, kesme, yakma vs. gibi işlemler yapılmaktadır. Aynı zamanda büyüsel işlemlerin yanında bitkilerden de yararlanılmaktadır (Kaplan, 2010, s.41).

Alternatif tıp, geleneksel tıbbın bu yönlerini değiştirerek ve modern tıbbın da bir parçası gibi görünerek varlığını sağlamıştır. Bazı doktorlar tarafından eleştirilmekte bazı doktorlar tarafından ise desteklenmektedir. Televizyon programlarında ise sık sık alternatif tıp yöntemlerine yer verilmesi, toplum tarafından görünürlük sağlamaktadır.

Baktığımız zaman tarihi süreç içerisinde din, büyü ve tıp arasında ilişkiler bulunmaktadır. Din, büyü ve tıp arasında ki ilişkiler, yıllar boyunca çeşitli aşamalardan geçmiştir. Özellikle ilkçağlarda tedavi yöntemleri ile dini inanç ve büyüsel uygulamalar arasında çok sıkı bir bağlantı söz konusudur. Bu durum ortaçağ ve modern çağ boyunca da devam ettiği söylenebilir (Kirman, 2010, s.293).

İlkçağlarda sağlık ve şifa, Tanrı'nın armağanı olarak kabul edilir, din adamları tarafından da tedavi uygulanırdı. Kötülüklerin ve hastalıkların tanrı, doğaüstü güçler, şamanlar, sihirbazlar, büyücüler ve cinler gibi varlıklara gereken önemin gösterilmemesi, kutsal kuralların ihlal edilmesi ya da kutsal nesnelere karşı gelinmesi gibi sebeplerden ileri geldiği sanılırdı. Kurtuluş olarak da insanlar yine aynı güçlere sığınırdı (Kirman, 2010, s.293).

Modernleşme ve sekülerleşme sonucunda bu durum eskisi kadar yaygın değildir. Fakat tam anlamıyla da kaybolmuş değildir. Dinin dönüşüme uğramasıyla birlikte, insanların hastalık ve sağlığa bakış açıları da değişmiş bulunmaktadır. Bireyler hastalık ve sağlık için hala büyüsel uygulamalara başvurmaktadır. Aynı zamanda en çok fal bakılan konulardan birisi de sağlıktır.

Modernliğin tehlikeli sonuçları insanların, doktorlara ve ilaçlara olan güvenini zayıflatmış bulunmaktadır. Modernliğin yine getirmiş olduğu birçok problemler, fiziksel ve psikolojik olarak insan sağlığını olumsuz etkilemektedir. Sonuç olarak sağlık, hastalık ve şifa için başvurulan din ve büyüsel uygulamalar tekrar ön plana

çıkmış bulunmaktadır. Özellikle de birçok ülkede alternatif tıp, ilgi odağı ve umut kaynağı olma yolundadır.

4.4.6. Fal ve Büyü Mekânlarının Yeniden Üretimi Sonucunda Yönelim

Eliade'ye göre, arkaik insan için dünyada yaşamanın bir değeri varsa bu "kutsal mekân" olarak adlandırdığımız şeye dayalı özel bir deneyimin ürünüdür. Kutsal ve bu nedenle güçlü ve önemli bir mekân vardır. Kutsal bir mekânın ritüele dayalı yönlendirilmesinin ve inşasının evrendoğumsal bir değeri vardır (Eliade, 2019, s.36).

Fal ve büyünün amacına ulaşabilmesi için önemli unsurlardan biri de mekânlardır. Falcı ve büyücüler, yaptıkları işlemde amaçlarını gerçekleştirebilmek için mekânların özelliklerini kullanırlar. Kutsal mekânlar, fal ve büyü uygulamalarında önemli bir role sahiptir. Kutsal kabul edilen bir ağaç, taş, su, mezar, türbeler, dağ vs. gibi mekânlarda fal ve büyüsel işlemler yapılmaktadır (Erdal, 2019, s.73).

Modern çağda ise bu anlayış değişmeye başlamıştır. Kentlerin kırsal kesimlerinde hala yapılmakta olsa da kent merkezlerinde durum farklıdır. Özellikle Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlerde artık mekânlar kutsallaştırılarak, fal ve büyü işlemleri yapılmaktadır. Çalışmamız Ankara ile sınırlı tutulmasından dolayı Kızılay'da bulunan fal ve büyü mekânları ele alınacaktır. Modernleşmeyle birlikte Kızılay'da bulunan kafelerin, fal ve büyü mekânlarına dönüşümü incelenmiştir.

Kızılay, 1930 – 1950 yılları arasında yeni bürokratik ve politik merkez olarak önem kazanmaya başlamasıyla birlikte, kültürel ve ticari merkez olarak ön plana çıkmıştır. 1980 yılından günümüze kadarki süreçte, tüketim politikaları belirleyici olmaktadır. Dolayısıyla Kızılay, yeni merkez olarak kabul edilen kentsel mekândır (Bayraktar, 2013, s23). Kızılay, Ankaralılara modern yaşama dair farklı deneyimler sunan bir mekândır. Bir taraftan özel sektörün önem kazanmasıyla birlikte çok fazla iş alanları, eğitim kurumları, mağazalar ve kafeler yer almaktadır.

Toplumsal mekân, belirli bir yerde, bölgede, mahallede oturanların toplumsal

ilişkileri, gündelik yaşam deneyimleri ve pratikleri aracılığıyla gerçekleşen ev, sokak ve meydan gibi yaşayan mekânlardır. *Soyut mekânlar* ise kapitalizm aracılığıyla mekânların üretilmesi, yeniden yapılanması ve dönüştürülmesiyle oluşmaktadır. Soyut mekânlar, politikacılar, ekonomik çıkarlar ve plancılar tarafından örgütlenmekte ve kontrol altına alınmaktadır (Turhanoğlu, 2014, s.80). Yapmış olduğumuz çalışma da fal ve büyü mekânları, soyut mekânlar olarak ele alınmış ve *Henrı Lefebvre'nin* mekân üretimi üzerinden incelenmiştir.

Lefebvre'ye göre, toplumsal mekân toplumsal bir üründür. Toplumsal mekânlar, düşünce ve eyleme hizmet eder. Bir üretim aracı olmanın yanında, bir denetim, güç ve tahakküm aracıdır. Toplumsal mekâna doğuran toplumsal ve politik güçler hâkim olmak istese de başaramaz. Lefebvre açısından toplumsal mekânlar, hem soyut hem de somut mekânlardır ve kendi özgünlüğünü ortaya koymaktadırlar (Lefebvre, 2019, ss.56-57).

Her toplum bir mekân üretir ve her toplum kendi mekânlarını üretmektedirler.
Lefebvre, mekân konusunda önemli bir dönemselleştirme önermektedir. Mekânların belirli bir kodu, yerleşmesi, çöküşü ve parçalanmasını incelemektedir. Aynı zamanda dönemselleştirme genel üretim tarzları, üretim tarzlarının hâkim olduğu toplumların tarihini ve kurumlarını hesaba katmaktadır (Ghulyan, 2014, s.4).

Kapitalizm ve "modern" yeni – kapitalizmle birlikte, toplumsal mekânlar değişmiştir. Lefebvre mutlak mekân, kutsal mekân, tarihsel mekân, soyut, çelişkili ve diferansiyel olmak üzeri beş mekândan söz etmektedir (Ghulyan, 2014, s.5). Lefebvre'ye göre *mutlak mekân,* mağara, dağ zirvesi, su kaynağı ve ya nehir gibi seçilmiş yerlerden oluşur. Mutlak mekânın kökeni, tarımcı – pastoral mekânın bir parçasıdır, köylülerin, göçebelerin ve çobanların çalıştığı yerlerdir (Lefebvre, 2019, s.245).

Mutlak mekân bu özelliği nedeniyle doğa ve doğanın güçleriyle yakından ilişkilidir. Mutlak mekânda tören ve seremoniler yapılmasından dolayı aynı zamanda kutsal mekâna dönüştürülmüştür. Mutlak mekân yine de kaybolmaz, dinsel ve büyüsel gibi işlemlerle varlığını sürdürmektedir (Lefebvre, 2019, s.76).

Mutlak mekân daha çok ilkel toplumlara hitap etmektedir. Mutlak mekânda bu nedenle, doğaya bağımlılık çok güçlüdür. Günlük hayatın ritimleri, doğanın ritimleriyle uyum içerisindedir. Doğayla sıkı ilişki içerisinde yaşayan bu topluluklar, ritüellerinde doğaya hitap eder. Yapılan ritüellerle, doğanın parçaları kutsanarak dini ve büyüsel iktidar tarafından işgal edilmiştir. Böylece mutlak mekân giderek kutsal mekâna dönüşmüştür. Frazer'ında ifade ettiği gibi, insanlar dağlara zevk ve sağlık için tırmanmıyordu, bu tarz yerlere evler yapmak için insanın aklına kutsal ve batıl inançtan başka bir güç gelmemektedir. Zirvede kaya içine oyulmuş odaların olması dini ya da büyülü ayinler düzenlemede görevlendirilen rahiplerin sığınakları olmasını mümkün görmektedir (Frazer, 2018, s.212).

Lefebvre, her ne kadar mutlak mekânın, kutsal mekâna dönüştüğüne değinse de hala varlığını koruduğunu da ifade eder. Aynı zamanda Lefebvre, tarihsel, kutsal ve mutlak mekân ayrımı yapmamış, hepsini mutlak mekân içerisinde ele almıştır.

Mutlak mekân incelemesinden sonra soyut mekân incelemesine geçmiştir (Ghulyan, 2014, s.7).

Mutlak mekân yani dinsel mekân, söz ile yazı arasında, buyrulan ile yasaklanan arasında, erişilebilir ile saklanan arasında, tam ile boş arasında karşıtlıklar getirmiştir (Lefebvre, 2019, s.181). Lefebvre'nin mutlak ve kutsal mekân açıklamalarına baktığımız zaman fal ve büyü mekânlarının nasıl ortaya çıktığını görmekteyiz. Aynı zamanda ilkel döneme ait fal ve büyü mekânlarının, günümüz modern fal ve büyü mekânlarına nasıl dönüştüğünü anlamaktayız. Bir mutlak mekân içerisinde ortaya çıkan fal ve büyü, toplumların günlük hayat ritimleri ve ritüelleri aracılığıyla kutsal mekâna dönüşmüştür. Lefebvre'nin ifade ettiği gibi fal ve büyü mekânları, söz ile yazı arasında, buyrulan ile yasaklanan arasında, erişilebilir ile saklanan arasında ortaya çıkmaktadır.

Lefebvre'ye göre tarihsel mekânlar, mutlak ve kutsal mekânların doğallığının parçalanmasıyla meydana gelmektedir. Büyüsel – dinsel, yeryüzü ve yeraltı dünyası, kötü ve iyi tanrılarla dolu bir mekân parçalanarak modern çağa taşınmıştır. Mutlak ve kutsal mekânlar tersine çevrilerek ve yeniden üretilerek tarihsel mekân haline gelmiştir (Lefebvre, 2019, s.243). Lefebvre tarihsel mekân da büyücülük, delilik ve

şeytani güçlerin yerlerinin artık büyüleyen ama baştan savılan yerlere dönüştüğünü belirtir. Sanatçılar, yıllar sonra bu yerleri tekrar keşfederek tarihsel mekânları açığa çıkarmıştır. Bazı yerlerin isimleri değiştirilmiş ve birçok yeni isimler eskilerin üstlerine eklenerek yeni bir mekân üretilmiştir (Lefebvre, 2019, ss.273-274).

Lefebvre'ye göre, insanlar tarihlerini yaparlar ama yaptıklarını bilmezler. Sonuç olarak tarihsel mekânda en önemli özne haline gelen şehir, kendi imgesini bulur. Bitmeyen savaşlar sonucunda, şehirler ne kadar yıpransa da şehirler tekrar ışıl ışıl bir hale gelir. Kentsel mekân artık biçim, içerik ve işlev açısından devletin imgesidir (Ghulyan, 2014, s.13).

Baktığımız zaman Ankara'da, fal ve büyü mekânlarının yoğunlukta olduğu Kızılay da böyle bir süreçten geçmiştir. Kızılay, 1930 – 1950 yılları arasına kadar merkez konumda bulunmamaktadır. Ulus ve Kızılay, tarihi binaların ve heykellerin bulunduğu mekâna sahiptir. Fakat 1950'li yıllardan sonra bu mekânların tekrar önem kazanmasıyla merkez konuma gelmiştir. Kızılay, bu yıllardan sonra modern yaşama farklı imkânlar sunan bir mekân haline gelmiştir.

Lefebvre'ye göre soyut mekân ise sadece ağaçların yok olması, doğanın bozulması, meta, para vs. şeklinde tanımlanamaz. Aynı zamanda soyut mekân kendisinden önce gelen tarihsel, dinsel, politik karşısında negatifliği de barındırmaktadır. Soyut mekânın statüsü son derece karmaşık bir şekilde ortaya çıkar. Tarihsel olana özlem şeklinde yaşanır, doğa pişmanlık konusu ve ufuk geridedir (Lefebvre, 2019, ss.7879).

Soyut mekânın üretilmesine neden olan etkenler ise kapitalizm, neo – kapitalizm, meta dünyası ve bunların mantığı, stratejileri, para ve politik devletin gücü olmaktadır (Lefebvre, 2019, s.81). Soyut mekânlar, kapitalist üretim biçiminin, kendi üretim ve yeniden üretim ilişkileriyle ortaya çıkmıştır. Soyut mekân, meta üretim sürecinin bir nesnesi haline gelmekte ve özgün değerlerinden koparılmaktadır (Turhanoğlu, 2014, s.80).

Lefebvre'ye göre, soyut mekânlar şiddetin ve savaşın ürünü olduğu için siyasaldır. Bir devlet tarafından kurulur ve kurumsaldır. İlk başta homojen görünür, direnen ve farklılıkları yerle bir eden güçlere alet olur (Lefebvre, 2019, s.292). Lefebvre,

kapitalizmin üretmiş olduğu soyut mekânın en önemli özelliğini çelişik olmasında bulur. Özetlemek gerekirse kapitalizm, mekânı sadece amacına ulaşmak için kullanmaz. Aynı zamanda, para ve metalar gibi somutlaşan soyutlamalardan biridir (Kurtar, 2012, s.354).

Soyut mekân tuzaklarla doludur, onun tuzağı özellikle şeffaflığında yatmaktadır. Lefebvre'ye göre soyut mekânlar, yansıma ve ayna oyunun yanı sıra iktidar ve bilgi oyunudur. Soyut mekânda çelişkiler bulunur ve bir yandan mekânın temsiliyken bir yandan da temsil mekânı olmaktadır. Bir yandan pratik eylem alanı olurken diğer yandan imgeler, semboller ve işaretler kümesidir. Yine bir taraftan boş ve sınırsız görünürken bir taraftan da komşularla, yakınlarla duyumsal mesafe ve sınırlar koymaktadır (Lefebvre, 2019, s.295).

İnsanoğlu tarihi süreç içerisinde ki tüm anlam ve değerlerini, kapitalizmin gelişiyle yitirmiştir. Lefebvre, mekân çözümlemesine doğrudan beden olarak ulaşır. İnsanların dönüşümleri, gündelik hayat içerisinde gerçekleşir. Beden bu noktada, mekânı üreten ve mekânın ürettiği olarak mekânın belirenlerine konu olmaktadır (Kurtar, 2012, s.354). Soyut mekân, dolayısıyla insanlara eğlence, huzur ve mutluluk vaat ederken bir yanda da huzursuzluk, bilinmezlik, sıkıntı yaşatmaktadır. Soyut mekânın çelişkileri burada yatmaktadır.

Lefebvre açısından soyut mekânlar, arzu ve ihtiyaçların ayrıştığı, sonrada iyiden ziyade kötü bir şekilde yeniden birleştiği mekândır. Dolayısıyla kent mekânı doğal mekândan kopar, fakat kapitalizm sayesinde yeniden bir mekân olarak yaratılır.
Dolayısıyla kapitalizm, önceden var olan mekânı, Dünya'yı ele geçirmekle kalmadı aynı zaman da kendi mekânını da üretmeyi başardı. Yeniden üretilebilir ve tekrarlanabilir olanın yasası altında, mekân ve zaman içinde ki farklılıkları ortadan kaldırıp, doğayı ve doğal zamanı yok etmiştir (Lefebvre, 2019, s.331).

Soyut mekânların, karmaşıklığı ve çelişkileri barındırdığını daha önce ifade etmiştik. Karmaşıklığı barındıran bu mekânlar, izotopyalar (benzer mekânlar), heterotopyalar (birbirinin dışına atılmış mekânlar) ve ütopyalar yani sembollerin ve hayal gücünün, doğa, mutlak bilgi ve mutlak güç gibi mekânlardır (Lefebvre, 2019, s.368).

Soyut mekânlar, insanoğlunun günlük hayatının her alanına hâkim olmaktadır.

Örneğin park, bahçe, plaj, kafeler, boş zaman, eğlence ve oyun alanları vb. gibi birçok mekânlardır. Özellikle de bu mekânlar, kapitalizm sayesinde yeniden üretilmiştir. Mekânların içinde çelişkiler ve kaoslar bir düzen şeklinde aktarılır. Artık kapitalizmin son aşaması olan, rasyonel kapitalizm aracılığıyla insanlara sunulmaktadır. İnsanlara eğlenecekleri ve hoş vakit geçirebilecekleri mekânlar olarak sunulup, hissettirilmeden paraları ve zamanları tüketilmektedir.

Lefebvre'ye göre, boş zaman mekânları birer oyuna benzer görüntü sergiler.

Başlangıçta bu mekânlar, işçi sınıfı için oluşturulmuş olsa da zamanla kapitalist sistemin eline geçmiştir. Boş zaman mekânları, üretim ilişkilerinin yeniden üretimine hizmet etmektedir. Boş zaman mekânı, toplumsal olanla zihinsel olan, hissedilir olanla idrak edilir olan, gündelik olanla olağandışı olan arasındaki ayrımlar gibi ayrılıkları aşmaya yönelir. Gündelik ve kentsel, beden ve bedenin içinde tekrarlardan doğan farklardır (Lefebvre, 2019, ss.383-384).

Modern çağda kapitalist sistemin en önemli üretim ve tüketim araçları içerisinde boş zaman bulunmaktadır. Birçok mekânlar, boş zaman mekânları olarak yeniden üretilip, tüketimin önemli bir parçası olmuştur. Kızılay'da bulunan fal ve büyüsel işlemlerin yapıldığı kafelerde aynı zamanda boş zaman mekânları olmaktadır. İnsanlar, iş dışında arta kalan zamanlarını bu kafelerde eğlenmek, sohbet etmek ve yemek yemek gibi amaçlarla geçirmektedir. Fakat fal bakımının gerçekleştiğini görünce, *"fala inanma falsız da kalma"* anlayışıyla fala yönelebilmektedir. Kimisi de doğrudan fala baktırmak için gelmektedir.

Resim 4. 1: Çankaya, Meşrutiyet Mahallesi

Kaynak: Kızılay, Turuncu Cafe Kültür Eğlence Merkezi

Resim 4. 2: Çankaya, Meşrutiyet Mahallesi

Kaynak: Kızılay, Turuncu Cafe Kültür Eğlence Merkezi

Şekil 1 ve 2'de yer alan fotoğraflar Ankara'nın merkezi olan Kızılay'da bulunmaktadır. Kızılay, Ankara'nın merkezi ve birçok iş alanları, mağazalar, AVM ve çok fazla eğitim kurumlarının bulunduğu bir mekândır. Kızılay tüm bu özellikleri barındıran bir mekân olmasından dolayı birçok kafeler yer almaktadır. Özellikle de eğitim kurumlarının, mağazaların ve eğlence mekânlarının bulunmasından dolayı büyük bir genç kitlesi yer almaktadır. Kızılay, Lefebvre'nin mekân tanımlamasında yer alan soyut mekâna bir örnektir. Örnek gösterilen kafe, aslında eğlenmek, sohbet etmek, arkadaşlarla hoş vakit geçirmek, çeşitli içecek ve yiyeceklerin bulunduğu bir kafedir.

Aynı zamanda bir bölümü büyüsel işlemler ve fal bakımı için hazırlanmıştır. Fotoğraflar da yer alan görseller, büyüsel içerikler barındırarak insanları cezbetmektedir. Bu özelliği ile de Lefebvre'nin kutsal mekân tanımlamasına bir örnektir. Kızılay'da bulunmasından dolayı ve tüketim çeşitliliğinden dolayı bir taraftan soyut mekân, büyüsel işlemlerin ve fal bakımının yapılmasından dolayı da bir taraftan da kutsal mekân özelliğini taşımaktadır.

Resim 4. 3: Çankaya, Meşrutiyet Mahallesi

Kaynak: Turuncu Cafe Kültür Eğlence Merkezi

Resim 4. 4: Çankaya, Meşrutiyet Mahallesi

Kaynak: Turuncu Cafe Kültür Eğlence Merkezi

Şekil 3'de yer alan fotoğraf, fal bakımı için ayrılmış olan, salonun içerisinde bulunmaktadır. Bakılan fallar hakkında kısa bir bilgi vermektedir. Aynı zamanda alternatif tıp içerisinde yer alan, tedavi yöntemlerinden biri olan biyoenerji hakkında da bilgi vermektedir. Bilgi vermenin dışında, hangi fal çeşitlerinin kafe içerisinde bakıldığını açıklamaktadır. Şekil 4'de yer alan fotoğrafta bulunan, fal niteliği taşıyan bir görseldir. Türk kahvesi istediğiniz zaman fincan ile birlikte, kapalı bir şekilde gelmektedir. Fal baktırmadan önce, kahvenizi yudumlarken okunmaktadır. Bir nevi fal öncesi hazırlık ve insanların merak, arzu duygusunu arttıran bir araçtır.

Fal bakılan kafeler son dönemlerde popüler olmaya başlamıştır. İlber Ortaylı'nın *"Bir Ömür Nasıl Yaşanır"* da, İran kafeleri hakkında kısa bir bilgi vermektedir. Ortaylı, İran'da birkaç zamandır *"kahvehane- i sünneti"* ismi verilen mekânların türediğini belirtmektedir. Aynı zamanda kahvehane- i sünnet isimli kafeler, geleneksel özellikler taşımaktadır. Kafenin köşe başında ihtiyar bir falcı bulunmaktadır. Bu kafelerde insanlar içecek içip, yemek yiyebiliyorlar ve istedikleri müzikleri yapabiliyorlar. Genellikle bu kafeler Tahran'da ve şehirde yer almaktadır (Ortaylı, 2019, s.250). İran'da kahvehane- i sünnet olarak isimlendirilen bu kafeler, Kızılay'da bulunan ve fal bakılan kafelerle hemen hemen aynı özellikleri taşımaktadır. Aynı zamanda şehirlerde bulunmasından dolayı da soyut mekânların kutsallaştırılmasına bir örnektir.

Kafelerde bakılan fallar ücretlidir ve fal çeşidine göre fiyat artmakta ve ya azalmaktadır. Her falcının kendine ait kartviziti bulunmaktadır. Bazı kafelerde fal asistanları da bulunmaktadır. Bu durum falcıların bir uzman olarak ve bir meslek olarak toplumda yer edindiğini göstermektedir. Biz çalışmamız açısından fal konusunda ün yapmış ve Ankara dışında birçok kişinin fal baktırmak için gelmiş olduğu kafenin iç mekânını incelemiş bulunmaktayız.

İncelenen kafede fal asistanı bulunmakta ve asıl falcıya gitmeden önce asistan, müşteriyle ilgilenmektedir. Kızılay'da fal bakılan kafeler çok fazla ve meşhurdur. İnternette dahi burada bulunan falcıları öğrenebilir ve ulaşabilirsiniz. Öyle ki Kızılay meydanında dolaşırken sık sık önünüz kesilerek, kahve sizden fal bizden, kahve bedava fal 15 TL gibi durumlarla karşılaşılmaktadır. Hem kafeler hem de çalışanlar, insanların dikkatini çekebilmekte, merak ve arzu duygusunu harekete geçirerek fala yönlendirebilmektedir.

Fal kafelerin dışında, Kızılay'da medyumcularda bulunmaktadır. Medyumcular, kafelerde değil daha çok kendilerine ait dairelerde bu işi yapmaktadır. Medyumcular daha çok fal değil, büyüsel işlemlerin yapıldığı mekânlardır. Kafelerde olduğu gibi herkesin gelip, eğlendiği, sohbet ettiği, yiyip içtiği yerler değil, sırf büyüsel ve ya fal amacıyla gelinen mekânlardır. Aynı zamanda fal bakılan kafeler gibi Kızılay'ın merkezinde değil, daha uç kısımlarda bulunmaktadır. Bunun dışında diğer şehirlerde olduğu gibi Ankara'nın da birçok köy ve kasaba gibi yerlerinde fal, büyü ve batıl inanç uygulamaları bulunmaktadır.

Fakat Kızılay'da bulunan kafelerin ulaşımı daha kolay ve hemen hemen herkesin gelebildiği özelliktedir. Dolayısıyla bu mekânlar, insanları büyüsel işlemlere, fal baktırmaya daha çok çekmekte ve ya yönlendirmektedir. Lefebvre'nin belirttiği gibi, kafelerin tüm bu özellikleri kapitalist sistem tarafından organize edilmiş ve fal kafeler olarak yeniden üretilmiştir. Ya da büyü ve fal mekânları, kapitalist sistem sayesinde kafeleri yeniden üretmiştir.

4.4.7. Bir Simülasyon Olarak Fal ve Büyü Yönelim

Modernleşmeyle birlikte insanoğlunun hayatına hızlı bir giriş yapan kitle iletişim araçları, toplumun bütün alanlarını değiştirmiş ve dönüştürmüştür. Popüler kültür ve popüler dinin üretilmesinde, yaygınlaştırılmasında kitle iletişim araçları büyük bir rol üstlenmektedir. Popüler kültür araçlarının dini hayata dâhil olmaya başlaması, dini hayatı değiştirmeye başlamıştır. Film, dizi, sosyal medya vb. gibi araçlar popüler dinin yeniden üretilip yaygınlaşmasında etkili olmaktadır.

Özellikle Türk toplumunda korku filmi adı altında birçok büyüsel temalara yer verilmektedir. Yine dizi ve filmlerde falcılara yer verilmekte ve bazı programlar astroloji ile ilgili konular işlemektedir. Gazetelerde, burçlara ayrılmış bölümler bulunmaktadır. Sosyal medyada büyü ve fal içerikli hesaplar açılıp, günlük paylaşımlar yapılmaktadır. Aynı zamanda insanlar fal bakan programları telefonlarına indirerek, fallarına baktırabilmektedir. Öncelikle Adorno'nın bu konuda kültür endüstrisi kuramı kısa bir şekilde incelenmiştir.

Adorno ve Horkheimer, kültürün rasyonel kapitalizm tarafından nesneleştirmesini, *"kültür endüstrisi"* kavramıyla açıklamaktadırlar. Adorno'ya göre, kültür endüstrisi kültürü metalaştırmaktadır. Popüler dinde kültür endüstrisinin tezgâhından geçerek, kitle iletişim araçları aracılığıyla tüketime sunulmaktadır (Erkan, 2019, s.415).

Adorno kültür endüstrisinde, astrolojiyi örnek vermektedir. Adorno'ya göre, astroloji kurumsallaşmış, nesnelleşmiş ve büyük oranda toplumsallaşmıştır. Astroloji tavsiyeler verirken, inananlardan hiçbir talepte bulunmaz. Büyüden uyanmış, kuşkucu insanların astrolojiye inanıp, boyun eğmelerini sağlayan şey dünyanın anlaşmazlığını yansıtmasıdır. Astroloji için geçerli olan durumlar reklam, sinema, televizyon ve kültür endüstrisi içinde geçerlidir (Adorno, 2011, s.30).

Adorno, kitle iletişim araçlarının, izleyici kitlesi kazanmak ve inandırıcı olmak için toplumsal gerçekliği yeniden ürettiğini belirtmektedir. Kültür endüstrisi, izleyici kitlesini memnun etmek ve herkes için bir şeyler sunma amacı taşımaktadır. Adorno'ya göre, kültür endüstrisi sunduklarıyla insanları aldatmaktadır (Adorno, 2011, s.38). Günümüzde ki kültür her şeye benzerlik getirir. Filmler, dergiler ve

televizyon bir sistem meydana getirir ve hep birlikte söz birliği içindedir. Kültür endüstrisi vaat ettiği şeylerle sürekli tüketicisini aldatmaktadır (Adorno, 2011, s.82).

Aldatmacayı, tüketiciye doyum olarak hissettirir ve tüketiciye sunduğu şeylerle yetinmesi gerektiğini zihinlere kazır. Kültür endüstrisi ve dalları, insanlara gündelik yaşamdan kaçış vaat eder, onu cennet gibi gösterir. Adorno'ya göre, kültür endüstrisinin aldatmacası boş bir eğlence sunmasından değil, keyif diye bir şey bırakmamasından kaynaklanır (Adorno, 2011, s.82).

Adorno, kültür endüstrisinin her zaman insanlara zarar getireceğini düşünmemektedir. Bir astrolog, okurlarını belirli bir günde araçlarını dikkatli kullanmaları için uyarıyorsa bunun kimseye bir zararı yoktur. Her gün için geçerli olan ve bu yüzdende çok anlamsız olan tavsiyeye uyulması için yıldızların göz kırpmasını beklemek elbette zararlı olmaktadır (Adorno, 2011, s.128).

Adorno ve Horkheimer, kültür endüstrisinin ve kapitalizmin amaçlarını yaygınlaştırmak ve insanoğlunun kültürlerini metaya dönüştürmek için teknolojinin nasıl kullanıldığını ve aklın bu doğrultuda araçsallaştırıldığını gözler önüne sermeye çalışmaktadırlar (Kurt, 2009, s.44).

Dergi, gazete, televizyon ve radyo gibi kitle iletişim araçlarının asıl amacı, kısa sürede kitlelere bilgi ve haber vermektir. Günümüzde ise kitle iletişim araçları dizi, film gibi alanlarda insanları kendi istedikleri şekilde biçimlendirmiştir. İnsanların bu içeriklere nasıl tepki verecekleri bile ayarlamış bulunmaktadır. Tüm bunları kitle iletişim araçları, denetimi elinde bulunduranların istedikleri doğrultuda biçimlendirmektedir. Adorno kültür endüstrisi ve kitle iletişim araçlarını bu doğrultuda eleştirmektedir (Adorno'dan akt.Kurt, 2009, s.49).

Adorno'ya göre, günümüzde kültür endüstrisi, kapitalizmin büyük bir parçası olmuştur. Kültür bu nedenle alınır, satılır bir meta haline gelmiş bulunmaktadır. Kültür ürünleri insanların gerçek ihtiyaçlarını karşılamaktan ziyade tüketim için, kitle iletişim araçlarıyla üretilmektedir. Dolayısıyla kültür endüstrisi, kitle iletişim araçları aracılığıyla toplumu etkileyerek, yaşamlarını belirleyici ve şekillendirici bir fonksiyona sahiptir (Adorno'dan akt.Kurt, 2009, s.61). Kültür endüstrisi, kapitalist

toplumun düzgün işlemesine yardımcı olmaktadır. Kültür endüstrisi bundan dolayı vaat ettiğini yerine getirmeyerek, insanları aldatmaktadır (Kurt, 2009, s.69).

Adorno ve Horkheimer'in kültür endüstrisi üzerine eleştirilerine baktığımızda, özellikle kitle iletişim araçları üzerinden eleştirmektedir. Günümüzde hem Türkiye hem de diğer ülkelerde eleştirdikleri konu yaşanmaktadır. Kültür endüstrisi, din alanında da toplumu şekillendirmekte ve biçimlendirmektedir. Özellikle sinema, kitap, dergi ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarıyla, popüler din içerisinde yer alan fal ve büyüsel içeriklere çok sık yer vermektedir.

Eliade'ye göre büyü, şairlerimizin ve romancılarımızın imgelemlerinde önemli bir yer tutmaktadır. Görünmezin yarattığı heyecan hepsini esir almış ve bilinmezlik fikri hepsinin zihnine musallat olmuştur (Eliade, 2019, s.71). 19.yüzyılda Fransız yazarlar da gizembilim fikirleri, mitolojilerin ve pratiklerin çekimine kapılmıştır. Yine İngiliz yazarlarda okültizm pratiklerine bulaşmıştır. Eliade, gizembilime dayalı temalarının ve ideolojilerinin kişisel veya kolektif bir yeniden doğuş umudu yansıttığını ifade etmektedir. İnsanın ilk saygınlığı ve sahip olduğu güçleri yeniden kazanmada bir umut yarattığını belirtmektedir. Aynı zamanda bu yazarların gizembilimi, burjuva düzeni ve ideolojisine karşı isyanlarında güçlü bir silah olarak kullandıklarına değinmektedir (Eliade, 2019, ss.72-73).

Eliade *"Okültizm, Büyücülük ve Kültürel Modalar 'da"* yine bu konuyu güzel bir örnek vermektedir. Eliade, 5 milyon Amerikalının yaşamlarını astrolojik tahminlere göre planladığını ve yayınlanan 1.750 günlük gazetenin 1.200'ünün burç köşesi olduğunu belirtmektedir. Burçların hazırlanması ve yorumlanması bilgisayar tarafından yapılmakta ve büyük bir kitleye ulaştırılmaktadır (Eliade, 2019, s.80).

Tahminen 40 milyon Amerikalıya verilen hizmet sayesinde astrolojiye dayalı iş hacmi yılda 200 milyon dolara ulaşabilmekteymiş. Burçların hazırlanması ve yorumlanması bilgisayar sayesinde gerçekleşmektedir. Bir başka bilgisayar ise yirmi dört saat burç yorumu hizmeti vermekte ve diğer üçüncü bir bilgisayar ise günde yaklaşık beş yüz burç yorumu üretebilmekteymiş (Eliade, 2019, s.81).

Eliade'ye göre bu durum yani astroloji, kişinin geleceği bilebilme merakı ve umudu, özellikle de Rönesans'tan itibaren zengin ve güçlüler arasında, krallar, prensler, papalar vb. arasında her zaman popüler olmuştur. Eliade hatta Londra'da 1791 Ağustosu'nda yayınlanan ilk aylık dergiden, bugün Batı dünyasının tamamında günlük yayınlanan astroloji dergisine kadar epey bir ilerleme kaydettiğini ifade etmektedir. Astrolojinin modern toplumlarda baş döndürücü bir ün kazandığını belirtmektedir. Hatta 1952 yılında Ulusal Yayıncılar Birliği yasak getirmesine rağmen televizyon kanalları sayısız astroloji programı yapmaya devam etmiştir (Eliade, 2019, ss.81-83).

Aynı zamanda Eliade'nin burada ilgi çektiği nokta ise; astrolojiye duyulan en büyük ilgiye taşrada, kırsalda, çiftçiler ve mesleki yapının en alt katmandakiler de değil, nüfusun yoğun olduğu şehirlerde ve beyaz yakalılar arasında rastlanmasıdır (Eliade, 2019, ss.81-83). Durkheim'de, ruhçuluk ve atalara tapma durumlarının daha aşağı toplumlarda değil, Çin, Mısır, Eski Yunan ve Latin kentleri gibi ileri toplumlarda geliştiğini ve belirgin bir biçimde ortaya çıktığını ifade etmektedir (Durkheim, 2018, s.98).

Günümüzde yerli ve yabancı magazin haberleri arasında sanatçıların, büyü, medyumluk, telepati, astroloji ve fal gibi konulara ilgisiyle sıkça karşılaşılmaktadır. Adorno'nun açıkladığı gibi günümüzde popülerleşen bu durum, medya ve film endüstrisinin paranormal fenomenleri sermaye yapmasını da beraberinde getirmiştir. Fal, büyü ve astroloji gibi fenomenlerin bazı çevrelerce sömürülmesinin yanı sıra film, medya ve eğlence sektörü de kendi çıkarları doğrultusunda kullanılmaktadır. Günümüzde dergi ve gazeteler, fal ve büyü gibi vakalara, hikâyelere, astroloji konularını manşetten vermekte ya da kapak yapmaktadır. Aynı zamanda medyum olarak tanınan insanların yerli ve yabancı programlara sıkça konuk olarak kabul edildiklerini ve saatlerce program yapıldığını görmekteyiz (Arslan, 2011, s.41).

Tüm bunların yanı sıra fal ve büyüsel temaların eğlence ve edebiyat dünyasında da son zamanlar önemli bir yere sahip olduğunu görmekteyiz. Dünyaca ün kazanmış *Harry Potter* romanı, milyonlarca satılmış ve daha sonra filmleri çekilerek milyonlar izlemiştir. Yine *Matrix* filmi çok izlenenler arasında yer almaktadır. Türkiye'de ise

Sihirli Annem, Tatlı Cadı, Dabbe ve Büyü gibi fal ve büyüsel temaların olduğu dizi ve filmler karşımıza çıkmaktadır (Arslan, 2011, s.42).

Adorno'nın da belirttiği gibi toplumlar tarafından bir kültür haline gelen bu fenomenler, kültür endüstrisi tarafından yeniden üretilerek, kitlelerin dikkatini çekmektedir. Aynı zamanda popüler kültürün, popüler din üzerinden üretilip bir meta haline getirildiğini görmekteyiz. Televizyon, sinema, gazete ve dergi gibi kitle iletişim araçlarında fal ve büyüsel temaların sıkça yer alması, insanları ister istemez fal ve büyüye olan merakını canlandırmaktadır. Dolayısıyla insanların fal ve büyüye yönelişini arttırmaktadır.

Adorno'nın, kültür endüstrisine yapmış olduğu eleştiri kapsamında fal ve büyüsel eğilime yönelim sağlandığı düşünülmektedir. Özellikle de kitle iletişim araçları aracılığıyla, kitlelere fal ve büyüsel temalar sunulmaktadır. Buradan fal ve büyünün nasıl simüle edildiğini, Baudrillard'ın simülasyon ve simülakr kavramı üzerinden incelenmiştir. Bauidrillard çünkü elektronik medya kültürünün, gerçekliğin önceki algılarını yeni bir hiper – gerçeklikle yer değiştirdiğini iddia etmektedir. Baktığımız zaman Baudrillard'ın belirttiği gibi, insanlar artık bir falcıya gitmeden seçtikleri bir konu hakkında, telefonlarına indirdikleri bir program aracılığıyla baktırabilmektedir.

Baudrillard'a göre *simülakr,* bir gerçeklik olarak algılanmak isteyen görünümdür. *Simüle etmek* ise gerçek olmayan bir şeyi gerçekmiş gibi sunmak, göstermeye çalışmaktır. Bir diğer kavramı *simülasyon* ise, bir araç, bir makine, bir sistem, bir olguya özgü işleyiş biçiminin incelenme, gösterilme ya da açıklanma amacıyla bir maket ya da bir bilgisayar programı aracılığıyla yapay bir şekilde yeniden üretilmesidir (Baudrillard, 2018, s.8).

Bir köken ya da bir gerçeklikten yoksun, gerçeğin modeller aracılığıyla yeniden üretilmesine hipergerçek yani simülasyon denilmektedir. Burada ortadan kalkan şey metafizik evrendir. Baudrillard'a göre, bundan böyle gerçekle gerçek kavramına ait yansıtmadan söz edilmeyecek ve gerçekle gerçek arasında düşsel bir beraberlik kurmak mümkün olmayacaktır. Düşselliğin olmadığı, işlemsel bir görünüme sahip olan ve sentetik bir şekilde üretilmiş gerçekliğe, hipergerçeklik denilmektedir (Baudrillard, 2018, s.14). Simülasyonun amacı yanıltıcı bir yeniden canlandırılmış

gerçeklikten çok, gerçeğin gerçeğe benzemediğini gizleyerek gerçeklik ilkesinin devamını sağlayabilmektir. Özet olarak simüle etmek sahip olunamayan şeye sahipmiş gibi yapmaktır (Baudrillard, 2018, s.29).

Baudrillard açısından simülasyon her zaman gerçeğe saldırmaktan yanadır. Adorno, kültür endüstrisinin insanları aldattığını, yaşamlarını biçimlendirip yönlendirdiğini ve bunu yapanların ise gücü elinde bulunduranlar olduğunu belirtmektedir. Baudrillard da simülasyonlar için benzer bir yaklaşım ifade etmektedir. Simülasyonlar, insanları her türlü amaç ve ilkelerden vazgeçirebilir, insanları aldatır ve gücü elinde bulunduranları bile caydırabilir (Baudrillard, 2018, s.42). Simülasyonlarda aynı kültür endüstrisi gibi insanların yaşamlarını yönlendirip, biçimlendirmektedir. Bunu yaparken ise gerçek olmayan ama gerçek gibi sunulan şeyler üzerinden yapmaktadır. Yaşanılan bu durumdan yararlan yine kapitalizm olmaktadır.

Simülakr toplumu, umutsuz bir bilim kurgu ve çekilmez bir distopya atmosferinin ya da hazcılığa dayalı bir meta estetiğinin her yanı kuşattığını vurgulamaktadır. Hakikati gizleyen şey simülakr değil, simülakr hakikatin kendisidir (Mollaer, 2016, s.134). Baudrillard'a göre günümüzde gerçeklik, kod ve simülasyonlardan ibaret bir hipergerçeklik tarafından ikame edilmektedir. Modern çağda sistem tamamen belirsiz bir ortama sürüklenmekte ve gerçeklik simülasyona özgü hipergerçeklik tarafından emilmektedir. Modern insanın yaşamını belirleyen artık simülasyonlar olmaktadır (Baudrillard'dan akt.Güzel,2014, s.50).

Baudrillard'ın simülasyon ve hipergerçeklik kavramlarını ele almasının nedeni, yaşanılan çağın gerçek bir toplum olmadığını anlatmaktır. Gerçeklerin yerini imajlar ve semboller almış, somut olanların yerini ise sanal bir gerçeklik almıştır. Teknoloji ilk zamanlarında insanlara yarar sağlamaktaydı, fakat günümüzde kapitalist sisteme, tüketime hizmet etmektedir. Teknoloji, kitle iletişim araçları aracılığıyla insanlara tamamen kurgusal bir dünya sunmaktadır. Önemli olan insanların ihtiyacını karşılamak değil, eğlence adı altında daha fazla tüketim yapmalarını sağlamaktır.

Baudrillard, üç simülakr düzeninin varlığından bahsetmektedir. "*İlki, uyumlu, iyimser ve Tanrı'nın yarattığı ideal dünyanın aynısını amaçlayan taklit ve kopyalamadır. Bunlar doğal, doğalcı simülakrlardır. İkincisi, üretken*

simülakrlardır. Bunlar, tüm üretim sürecini kapsayan enerji ve güce dayalı makinelerle somutlaşanlardır. Üçüncüsü ise bilgi, model ve sibernetik oyunlardan oluşan, tamamen işlemsel, hipergerçek ve mutlak bir denetimi hedeflemektedir. Birinci sümalakr düzenini ütopya üreten düşsel bir üretim biçimi olarak açıklamaktadır. İkicisi, bilimkurgu üreten bir düş gücüne karşılık gelmektedir."
Kısaca ilk ikisi ütopya ve bilim kurguyu temsil etmekte, üçüncü ise düşsel öğeler barındırmaktadır (Baudrillard, 2018, s.163).

Yaşanılan çağın temel hastalığı, gerçeğin üretimidir. Simülasyon, toplumsal kimliğin ve kitlelerin oluşumunda büyük bir rol üstlenmektedir. Baudrillard, günümüzde artık gerçekliğin teknoloji tarafından üretildiğini ifade etmektedir. Bu üretim sonsuz sayıda yapılmakta ve gerçekliğin anlamını kaybetmesine neden olmaktadır.
Televizyon ekranları tüm içeriği ile bir simülasyon yaratmaktadır. Kültür endüstrisi tamamen simülasyondan beslenmektedir (Çelik, 2020, s.83).

Teknoloji, bireyleri gerçek olduğuna inandığı bir evren içerisine yerleştirir. Bireyler bu evreni görmektedir ve bütünüyle kurgusal bir dünyadır. Modern bireyler, kendilerini tamamen imgelemlerin olduğu dünya içerisine hapsederek, gerçekliğe ait her şeyi imgelem üzerinden değerlendirmektedir. Baudrillard'a göre, bu durum sonucunda toplumlar gerçeklik ilkesini kaybederek aslında umutlarını, amaçlarını ve geleceğe yönelik düşlerini de kaybettiğini belirtmektedir. Bu süreç simülasyon evresidir (Baudrillard'an akt.Güzel,2014, ss.54-56).

Baudrillard'ın simülasyon, simüle etmek ve simülakr açıklamalarından sonra anlıyoruz ki bireylerin ve toplumların hayatları, gün geçtikçe kurgusallaşan, yapay bir hayat şeklini almıştır. Modern çağın her aşaması belirsiz bir hal alırken, gerçek ile yapay arasında ki farkta belirsizleşmektedir. Kitle iletişim araçları aracılığıyla bireylerin günlük hayatlarının her alalarına bu durum yayılmaktadır. İnsan yaşamında gerçeklik artık gerçekliğin en üst noktası olan hipergerçekliğe bırakmış bulunmaktadır.

Baudrillard'ın simülasyon kavramı, bireylerin sanal bir ortamda gerçek olmayan fakat gerçek gibi algılanan bir dünya içerisinde yaşamaya mahkum etmiştir. Bundan dolayı insanlar belirsiz, bireyselleşen, mutsuz, güvensiz ve umutsuz bir dünya

içerisinde huzur ve mutluluk arayışlarına yönelmiş bulunmaktadır. Sonuç olarak fal ve büyüye doğru bir yönelim görülmektedir. Aynı zaman da televizyon, bilgisayar, kitap, dergi ve telefon gibi kitle iletişim araçların da sık sık fal ve büyüsel temaların sanal bir ortamda sunulması insanları etkilemektedir.

Günümüzde tüm dünya da Facebook ve İnstagram gibi sosyal medya araçları büyük bir kitle tarafından kullanılmaktadır. Bunların coğrafi bir alanı yoktur ve sanal bir yer olarak kullanılmaktadır. Boudrillard'ın simülasyonun yanın da Foucault'un da heterotopiasına birer örnektir. Facebook, İsntagram ve diğer sosyal medya ağları ütopik, distopik bir özelliğe sahiptir ve gerçek bir yer olduğu izlenimi vermektedir. Son zamanlarda özellikle İnstagramda, büyü ve fal sayfaları popüler olmaya başlamıştır. Günlük burç yorumları yapan sayfalar açılmıştır. Birçok falcı ve büyücü İnstagram hesapları açarak sosyal medyadan işlerini devam ettirmektedir. Bilgisayarda ise ak ve kara büyü işlemlerinin ne amaçla ve nasıl yapılması gerektiğini rahatlıkla bulunabilmektedir. Öyle ki papatya falı bile sanal bir şekilde bakılmaktadır. Yine yapılan bir kara büyüden kurtulmak için neler yapılması gerektiği açıklanmaktadır.

Telefonlara ücretsiz bir şekilde indirilen fal programları, günümüzde çok popülerdir. Her yaş grubu, farklı ekonomik düzeye ve eğitim düzeyine sahip insanlar tarafından kullanılmaktadır. *Faladdin, Binnaz abla, Melek abla, Falcı bacı* gibi çok fazla fal programları bulunmaktadır. Ücretsiz bir şekilde, yapay zekâ aracılığı ile fala bakılmaktadır. Türk kahvesi içildikten sonra ters çevrilip, fincanın fotoğrafları uygulamaya yüklenir. İsim, soy isim, yaş, meslek ve medeni durum girildikten sonra hangi konu hakkında fal baktırmak istenildiği eklenir. Daha sonra fal yollanır ve kısa süre içerisinde cevap alınır.

Genelde aşk, iş, sağlık ve ilişki konularında fal bakılır. İlk zamanlar kahve falı için hazırlanan uygulamalar artan talep doğrultusunda tarot, burç yorumu ve cin lambası gibi içeriklerde eklemiş bulunmaktadır. İnsanlar bir falcıya gitmeden ve ücret ödemeden istedikleri konu hakkında ve istedikleri falı sanal ortamda baktırabilmektedir. Baudrillard'ın belirttiği gibi büyüsel işlemler ve fal uygulamaları, teknoloji aracılığıyla simüle edilmektedir.

Son yıllarda film ve TV endüstrisinde fal, büyü ve paranormal temalara sıkça yer verildiği görülmektedir. Aynı zamanda kitap, dergi ve gazetelerde bir takım büyü, fal ve astroloji gibi temalara yer verilmektedir. *Sign, Alien, Ghost, Dejavu, Dragonfly* gibi büyük kitleleri çeken filmlerde yabancı bir gezegenin istilası işlenmektedir. *Harry Potter'da* genç bir büyücünün başından geçenler, *Yüzüklerin Efendisi'nde* olağandışı birçok olay anlatılmaktadır. *Matrix'de* ise paranormal temaların dini ve felsefi içeriklerle iç içe işlendiği görülmektedir. Türkiye'de ise son zamanlarda *Okul, Büyü, Dabbe* gibi paranormal içeriği olan filmler çekilmiştir (Arslan,2011, ss.41-42).

Son zamanlarda Türkiye'de hemen hemen her dizi ve filmler de fala ve falcılara yer verilmektedir. Genellikle bir çift yolda yürürken el falı bakan bir kadınla karşılaşır ve kadın fallarına bakar, gelecekleriyle ilgili tahminde bulunur. Ya da birine aşk olan genç, sevdiği kişiyi kendine bağlamak için büyücüye gider ve büyü yaptırır.
Türkiye'de son zamanlar dizi ve filmler de sıklıkla karşımızda çıkan sahneler bu şekildedir. Günümüzde astroloji, fal, büyücülük ve medyumluk gibi olgular bir simülasyon olarak tüketim metası haline dönüşmüş bulunmaktadır.

Eliade, modern insan içerisinde kendisinin dinsel olmadığını hisseden ve iddia eden insan bile, örtülü bir mitolojiyi ve çok sayıda bozulmuş ritüel davranışı kullandığını ifade etmektedir. Bir nikâhta, bir çocuğun doğumunda, yeni bir iş bulmada vb. eşlik eden şenlikler ve eğlenceler de aynı fenomenin saptandığına değinmektedir. Özellikle de modern insanın mitleri, en sevdiği gösterilerde, okuduğu kitaplarda rastlanmaktadır. Sinema, sayısız mitsel motifi alıp yeniden işlemektedir. Okuma işlemi bile mitolojik bir işlevi barındırmaktadır (Eliade, 2019, s.182).

Eliade, hem dinsel insan için hem de kendisinin dinsel olmadığını hisseden insanların, büyüsel – dinsel bir yapıya ve kökene sahip batıl inançları ve tabuları hala devam ettirdiklerini ifade etmektedir. Eliade'ye göre bunun sebebi ise insanlara atalarından geldiği ve onun mirasçısı olduğudur. Aynı zamanda insanların geçmişlerini yok edemeyeceğini ve kendilerinin de o geçmişin bir ürünü olmuş olmasıdır. İnsanlar, dinsel davranışlardan, teolojilerden ve mitolojilerden tam anlamıyla kurtulamaz (Eliade, 2019, s.182).

Baktığımız zaman her şey denenip bir sonuç alınamadığında, çok büyük bir felaket olduğunda ve özellikle doğadan kaynaklanan durumlar ve hastalıklar sonucunda gerek inanan gerekse inanmayan insanlar, fal ve büyüsel uygulamalara geçmişten günümüze değin başvurmaktadır.

Durkheim'de bu noktada Elia'deye benzer bir açıklama yapmaktadır. Durkheim açısından, kullandığımız her türden tekniklerde ve geleneklerde saptanmış bir takım güçler vardır. Bir takım dil konuşuyoruz, araç gereçler yapıyoruz, haklardan bahsediyoruz ama onları yapan biz değiliz. Her kuşak insana bir bilgi hazinesi aktarmaktadır. Uygarlığın bu değişik ürünlerini topluma borçluyuz ve bizim eserimiz olmadığını biliyoruz. Fakat bunlar bizi biz yapan şeylerdir, çünkü insanın insan olması, ancak uygar olmasından dolayıdır. Bundan dolayıdır ki insanın kendisinin dışında, ona doğasının özelliklerine kazandıran, koruyan ve ayrıcalıklı yazgı sağlayan güçler duygusuna kapılmaması olanaksızdır (Durkheim, 2018, s.297).

Birçok büyücü, falcı ve medyumlar genellikle kendilerinde bulunduğunu iddia ettikleri güçlerin aileden geldiklerini söylemektedirler. Müşteriler açısından ise bu durum güven teşkil etmektedir. Aynı zamanda Durkheim ve Eliade'nin ifade ettiği gibi fal ve büyüye inanma ve ya inanmam ama falsızda kalmam inancı bizlere atalarımızdan geçmiş bulunmaktadır. Yaşanılan durum ve değişen mekânlara göre yeni bir biçim kazanarak hayatımızda bu inançlar varlığını sürdürmektedir. Sonuç olarak, Arslan'ında ifade ettiği gibi fal, büyü ve mistik inançlar sadece mikro, bireysel süreçlerden değil, makro, toplumsal faktörlerden de etkilenmektedir. Bireylerin fal, büyü ve mistik inançları, karmaşık ilişkiler ve etkileşimler ağı içerisinde oluşmaktadır. Tüm bu faktörler, bireylerin inançlarını bir bütün olarak etkilemektedir (Arslan, 2011, s.286).

5. BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

KATILIMCILARIN SOSYO-DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİNİN FREKANS DAĞILIMLARI

Tablo:5.1 Bağımsız Değişkenlerden Bazılarının Frekans Dağılımları

Genel Toplam: 571 Kişi

Değişkenler	Sayı	%
Cinsiyet		
Kadın	354	62,0
Erkek	217	38,0
Yaş		
18-24	188	32,9
25-30	200	35,0
31-35	61	10,7
36-40	40	7,0
41-45	34	6,0
46-50	19	3,3
51-55	29	5,1
Medeni Durum		
Evli	163	28,5
Bekâr	341	59,7
Eşinden Ayrılmış	41	7,2
Eşi Ölmüş	26	4,6
Eğitim Durumu		
İlkokul Mezunu ve Altı	31	5,4
Ortaokul Mezunu	59	10,3
Lise Mezunu	123	21,5
Üniversite Mezunu ve Üzeri	358	62,7
Meslek		
İşçi	53	9,3
Memur	58	10,2
Esnaf	40	7,0

Serbest Meslek	22	3,9
Emekli	19	3,3
Ev Hanımı	70	12,3
Öğretmen	39	6,8
Çiftçi	5	,9
İşsiz	49	8,6
Öğrenci	146	25,6
Diğer	70	12,3
Aylık Kazanç		
1000TL ve altı	52	9,1
1001- 2000TL	48	8,4
2001- 3000TL	69	12,1
3001- 4000TL	102	17,9
4001- üzeri	65	11,4
Düzenli kazancı yok	235	41,2
İller		
Ankara	231	40,5
Adana	12	2,1
Afyon	2	,4
Amasya	2	,4
Antalya	7	1,2
Ardahan	10	1,8
Aydın	3	,5
Bartın	1	,2
Batman	3	,5
Bayburt	2	,4
Bingöl	2	,4
Bolu	2	,4
Bursa	6	1,1
Çankırı	7	1,2
Denizli	3	,5
Diyarbakır	102	17,9
Elazığ	4	,7
Erzurum	6	1,1
Eskişehir	3	,5

Gaziantep	3	,5
Gümüşhane	3	,5
Hatay	9	1,6
Iğdır	2	,4
İstanbul	45	7,9
İzmir	13	2,3
Kars	3	,5
Kahramanmaraş	4	,7
Kayseri	15	2,6
Konya	6	1,1
Kütahya	5	,9
Malatya	3	,5
Mardin	5	,9
Mersin	7	1,2
Muğla	4	,7
Muş	2	,4
Rize	3	,5
Samsun	7	1,2
Siirt	2	,4
Sinop	4	,7
Şanlıurfa	2	,4
Tekirdağ	2	,4
Trabzon	3	,5
Van	7	1,2
Yozgat	4	,7

Tablo -1'deki dağılıma göre, katılımcıların %62'nin kadın , %38'nin erkek olduğu anlaşılmaktadır.

Yaş değişkeni açısından bakıldığında 25-30 yaş grubunun %35'lik bir oran ile en fazla sayıyı oluşturdukları, ikinci sırayı %32,9'luk bir oran ile 18-24 yaş grubunun oluşturduğu, üçüncü sırada % 10,7'lik bir oran ile 31-35 yaş gruplarının geldiği görülmektedir.

Medeni durum değişkeni açısından bakıldığında %59,7'lik bir oranla bekârların en fazla sayıyı oluşturdukları, ikinci sırayı %28,5'lik oranla evlilerin, üçüncü ve dördüncü sırada ise %7,2 eşinden ayrılmış ve %4,6 eşi ölmüş gelmektedir.

Eğitim durumu değişkeni açısından bakıldığında üniversite mezunu ve üzeri %62,7'lik oranla en fazla sayıyı oluşturdukları, ikinci sırada %21,5'lik oranla lise mezunları, üçüncü ve dördüncü sırada ise %10,3 ortaokul mezunu ve %5,4'lük oranla ilkokul mezunu ve altı gelmektedir.

Meslek değişkeni açısından bakıldığında ilk sırada %25,6'lık oranla öğrenciler, ikinci sırada %12,3'lük oranla ev hanımları ve diğer seçeneği gelmekte, üçüncü sırada %10,2'lik oranla memur, dördüncü sırada %9,3'lük oranla işçi, beşinci sırada %8,6'lık oranla işsizler olduğu ve sırasıyla diğer grupların geldiği anlaşılmaktadır.

Aylık kazanç değişkenine bakıldığında %41,2'lik oranla düzenli kazancı olmayanlar ilk sırada yer almakta, %17,9'luk oranla 3001 ve 4000 TL ikinci sırada, %12,1'lik oranla 2001-3000TL üçüncü sırada, %11,4'lük oranla 4001 ve üzeri alanlar dördüncü sırada, beş ve altıncı sırada ise %9,1'lik oranla 1000TL ve altı alanlar, %8,4'lük oranla ise 1001 -2000TL alanların geldiği anlaşılmaktadır.

İllere göre dağılımına bakıldığında toplamda 54 ilden katılım sağlanmıştır. %40,5'lik oranla en fazla Ankara, %17,9'luk oranla ikinci sırada Diyarbakır, %7,9'luk bir oranla üçüncü sırada İstanbul gelmekte, %2,6'lık oranla dördüncü sırada Kayseri gelmektedir. %,2'lik bir oranla ise Bartın'ın en son sırada geldiği anlaşılmaktadır.

5.1.KİŞİSEL ÖZELLİKLER

5.1.1.Cinsiyet

Tablo5. 2: Cinsiyet'e Göre Dini Tutum Puanlarının Karşılaştırılması. (T-Test)

Din	***N***	***X***	***S***	***t***	***Sd***	***p***
Kadın	354	4,05	,88	1,723	569	0,085
Erkek	217	3,91	,98			
Toplam	**571**					

Kadınların dini tutum inanç düzeyleri erkeklere göre daha yüksektir. Cinsiyet açısından anlamlı bir fark görülmemesine rağmen aritmetik olarak kadınların dini tutum puan ortalamasının (X= 4,05), erkeklere göre (X= 3,91) daha yüksek olduğu görülmüştür. Tablo incelendiğinde kadın ve erkeklerin dini tutumuna yönelik algıları istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmamaktadır *(p> 0,085).*

Tablo5. 3: Cinsiyet'e Göre Batıl İnanç Tutum Puanlarının Karşılaştırılması. (T-Test)

Batıl İnanç	***N***	***X***	***S***	***t***	***Sd***	***p***
Kadın	354	2,55	,99	,853	569	0,394
Erkek	217	2,47	,93			
Toplam	571					

Aritmetik olarak kadınların batıl inanç tutumuna yönelik algıları (X= 2,55), erkeklere göre (X= 2,47) daha yüksektir. Tablo incelendiğinde kadın ve erkeklerin batıl inanç tutumuna yönelik algıları istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmamaktadır *(p> 0,394).*

Tablo5. 4: Cinsiyet'e Göre Büyü Tutum Puanlarının Karşılaştırılması. (T-Test)

Büyü	***N***	***X***	***S***	***t***	***Sd***	***p***
Kadın	354	3,67	1,02	2,99	569	0,003
Erkek	217	3,39	1,10			
Toplam	**571**					

Aritmetik olarak kadınların büyü tutumuna yönelik algıları (X=3,67), erkeklerin büyü tutumuna yönelik algılarından (X=3,39) daha yüksektir. Diğer bir ifadeyle kadınlar, erkeklere göre büyüye daha fazla eğilim göstermektedir. Tablo incelendiğinde kadın ve erkeklerin büyü tutumuna yönelik algıları istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmaktadır *(p< 0,003).* Arslan tarafından Türkiye'de üniversite öğrencilerine uygulanan paranormalizm ve din konulu araştırmada, kız öğrencilerin büyü ölçeğinden aldıkları puan ortalamasının erkeklerden yüksek olduğu bulunmuştur (Arslan, 2011, s.204).

Atbaşoğlu, Kalaycıoğlu ve Nalçacı tarafından Türkiye'de üniversite öğrencilerine uygulanan büyüsel konulu araştırmada, kızların aldıkları puan ortalamasının erkeklerinkinden yüksek olduğu bulunmuştur (Akt.Arslan,2011, s.204).

Amman ve Demircioğlu tarafından Sakarya Üniversitesi öğrencilerine uygulanan büyü ve fala yönelik inanç ve uygular konulu araştırmada, cinsiyete göre büyü ölçeğinde kızların puan ortalaması erkeklerden yüksek gelmiştir (Amman ve Demircioğlu, 2019, s.308).

Topuz tarafından gençlerde normatif, popüler ve paranormal inançlar üzerine bir araştırmada, klasik paranormal inancın alt boyutları cinsiyete açısından incelenmiş ve kız öğrencilerin lehine istatiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Kız

öğrencilerin büyüye erkek öğrencilerden daha fazla inandıkları bulunmuştur (Topuz, 2012, s.25).

Tablo5. 5: Cinsiyet'e Göre Gezegen Tutum Puanlarının Karşılaştırılması. (T-Test)

Gezegen	***N***	***X***	***S***	***t***	***Sd***	***p***
Kadın	354	3,16	,93	-,027	569	0,979
Erkek	217	3,17	,95			
Toplam	**571**					

Aritmetik olarak kadınların gezegen tutumuna yönelik algıları (X= 3,16), erkeklere göre (X= 3,17) düşük gelmektedir. Tablo incelendiğinde kadın ve erkeklerin gezegen tutumuna yönelik algıları istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmamaktadır *(p>0,979).*

5.1.2.Yaş

Tablo 5.6: Yaşa Göre Dini Tutum Puanlarının Karşılaştırılması (Tek Yönlü ANOVA)

Din	***N***	***X***	***S***	***F***	***Sd***	***p***	***Ikili KarşılatırmaP*P***
1.18-24	188	4,05	,69				-
2.25-30	200	4,00	,97				-
3.31-35	61	3,77	1,07	4,302	6	0,0001	-
4.36-40	40	3,65	1,14				-
5.41-45	34	3,84	1,10				-
6.46-50	19	4,11	,89				-
7.51-55	29	4,63	,64				1,2,3,4,5
Toplam	571	3,99	,92				

Varyanslar farklı olduğu için Tamhane ikili karşılaştırma testi uygulanmıştır.

Aritmetik olarak 51-55 yaş aralığında bulunan katılımcıların dini tutuma yönelik algıları (X=4,63), diğer yaş aralığında bulunan katılımcıların dini tutuma yönelik algılarından daha yüksektir. Diğer bir ifadeye göre 51-55 yaş aralığın lehinde anlamlı

düzeyde fark olduğu görülmektedir. Yaşa göre dini tutuma yönelik algıları en yüksek olan grup 51-55 yaş aralığıdır (X=4,63), en düşük ise 36-40 yaş aralığıdır (X=3,65). Analiz sonucunda yaşa göre dini tutuma yönelik algıları istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmaktadır *(p<0,0001*

Tablo5. 7: Yaşa Göre Batıl İnanç Tutum Puanlarının Karşılaştırılması (Tek Yönlü ANOVA)

Batıl İnanç	***N***	***X***	***S***	***F***	***Sd***	***p***	***Ikili KarşılatırmaP*P***
1.18-24	188	2,41	,86				-
2.25-30	200	2,40	,87				-
3.31-35	61	2,72	1,06				-
				4,546	6	0,0001	
4.36-40	40	3,02	1,22				-
5.41-45	34	2,34	,96				-
6.46-50	19	2,88	1,17				-
7.51-55	29	2,88	1,15				-
Toplam	571	2,52	,96				

***** Varyanslar farklı olduğu için Tamhane ikili karşılaştırma testi uygulanmıştır.

Aritmetik olarak yaşa göre batıl inanç tutumuna yönelik algıları en yüksek olan grup 36-40 yaş aralığıdır (X=3,02), en düşük ise 41-45 yaş aralığıdır (X=2,34). Analiz sonucunda yaşa göre batıl inanç tutumuna yönelik algıları istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmaktadır *(p<0,0001).*

Tablo 5.8: Yaşa Göre Büyü Tutum Puanlarının Karşılaştırılması (Tek Yönlü ANOVA)

Büyü	***N***	***X***	***S***	***F***	***Sd***	***p***	***Ikili KarşılatırmaP*P***
1.18-24	188	3,52	1,01				5
2.25-30	200	3,57	1,04				5
3.31-35	61	3,54	1,07				5
				5,662	6	0,0001	
4.36-40	40	3,48	1,19				5
5.41-45	34	2,99	1,20				-
6.46-50	19	3,98	,75				5

7.51-55	29	4,43	,83				1,2,3,4,5
Toplam	571	3,56	1,06				

*Varyansları eşit olduğu için LSD testi uygulanmıştır.

Aritmetik olarak 51-55 yaş aralığında bulunan katılımcıların büyü tutumuna yönelik algıları (X=4,43), diğer yaş aralığında bulunan katılımcıların büyü tutuma yönelik algılarından daha yüksektir. 41-45 yaş aralığın büyü tutumuna yönelik algıları (X=2,99) ise diğer yaş gruplarından daha düşük, yani aleyhine yönelik bir fark vardır. Analiz sonucunda yaşa göre büyü tutumuna yönelik algıları istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmaktadır *(p<0,0001).*

Tablo5. 9: Yaşa Göre Gezegen Tutum Puanlarının Karşılaştırılması (Tek Yönlü ANOVA)

Gezegen	***N***	***X***	***S***	***F***	***Sd***	***p***	***Ikili KarşılatırmaP*P***
1.18-24	188	3,25	,88				-
2.25-30	200	3,06	,87				-
3.31-35	61	3,15	,98				-
				1,522	6	0,168	
4.36-40	40	3,28	1,23				-
5.41-45	34	2,97	,99				-
6.46-50	19	3,23	1,08				-
7.51-55	29	3,47	1,04				-
Toplam	571	3,17	,94				

* Varyanslar farklı olduğu için Tamhane ikili karşılaştırma testi uygulanmıştır.

Aritmetik olarak yaş açısından anlamlı bir fark görülmemesine rağmen, 51-55 yaş aralığının almış oldukları puan ortalaması (X=3,47) gezegen tutumuna yönelik algılarda en yüksek ortalamadır. En düşük ise 18-24 yaş aralığının puan ortalamasıdır (X=2,25). Analiz sonucunda yaşa göre gezegen tutumuna yönelik algıları istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmamaktadır *(p>0,168).*

5.1.3. Medeni Durum

Tablo 5. 10: *Medeni Durumlarına Göre Dini Tutum Puanlarının Karşılaştırılması (Tek Yönlü ANOVA)*

Din	***N***	***X***	***S***	***F***	***Sd***	***p***	***Ikili KarşılatırmaP*P***
1.Evli	163	3,31	,67				2,3
2.Bekâr	341	3,91	,92				3
				19,964	3	0,0001	
3.Eşinden ayrılmış	41	3,20	1,05				-
4.Eşi Ölmüş	26	4,28	1,15				3
Toplam	571	3,99	,92				

* Varyanslar farklı olduğu için Tamhane ikili karşılaştırma testi uygulanmıştır.

Evlilerin dini tutumuna yönelik algıları (X=4,31), bekârların tutumundan (X=3,91) ve eşinden ayrılmış olanların tutumundan (X=3,20) lehine yönelik farklılaşmaktadır. Evlilerin tutumu, bekârlardan ve eşinden ayrılanlardan daha yüksektir. Bekârların dini tutumu yönelik algıları ise eşinden ayrılmış olanlardan daha yüksektir. Eşi ölmüş olanların dini tutumuna yönelik algıları (X=4,28) ile bekârların dini tutumuna yönelik algıları (X=3,91), eşinden ayrılanların dini tutumundan (X=3,20) daha yüksektir. Medeni duruma göre dini tutum algıları en yüksek eşi ölenler (X=4,28) en düşük ise eşinden ayrılanlardır (X=3,20). Analiz sonucunda medeni duruma göre dini tutuma yönelik algıları istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmaktadır *(p<0,0001).*

Tablo 5.11: *Medeni Durumlarına Göre Batıl İnanç Tutum Puanlarının Karşılaştırılması (Tek Yönlü ANOVA)*

Batıl İnanç	***N***	***X***	***S***	***F***	***Sd***	***p***	***Ikili KarşılatırmaP*P***
1.Evli	163	2,34	,83				-

2.Bekâr	341	2,46	,91				-
				21,751	3	0,0001	
3.Eşinden ayrılmış	41	2,85	1,01				1
4.Eşi Ölmüş	26	3,83	1,21				1,2,3
Toplam	571	2,52	,96				

* Varyanslar farklı olduğu için Tamhane ikili karşılaştırma testi uygulanmıştır.

Aritmetik olarak eşi ölmüş olanların batıl inanca yönelik algıları (X=3,83), evlilerin batıl inanç algılarından (X=2,34), bekârların batıl inanç algılarından (X=2,46) ve eşinden ayrılmış olanların batıl inanç algılarından (X=2,85) daha yüksektir. Eşinden ayrılanların batıl inanca yönelik algları (X=2,85) ise evlilerin batıl inanç algılarından (X=2,34) daha yüksektir. Medeni durumu göre batıl inanç tutumuna yönelik algıları en yüksek olan eşi ölmüş olanlardır (X=3,83), en düşük ise evlilerdir (X=2,34).
Analiz sonucunda medeni duruma göre batıl inanç tutuma yönelik algıları istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmaktadır *(p<0,0001).*

Tablo 5.12: *Medeni Durumlarına Göre Büyü Tutum Puanlarının Karşılaştırılması (Tek Yönlü ANOVA)*

Büyü	***N***	***X***	***S***	***F***	***Sd***	***p***	***Ikili KarşılatırmaP*P***
1.Evli	163	3,71	,93				2,3
2.Bekâr	341	3,50	1,07				3
				9,799	3	0,0001	
3.Eşinden ayrılmış	41	3,04	1,17				-
4.Eşi Ölmüş	26	4,35	1,10				1,2,3
Toplam	571	3,56	1,06				

*Varyansları eşit olduğu için LSD testi uygulanmıştır.

Eşi ölmüş olanların büyüye yönelik algıları (X=4,35), evlilerin büyü algılarından (X=3,71), bekârların büyü algılarından (X=3,50) ve eşinden ayrılmış olanların büyü algılarından (X=3,04) daha yüksektir.

Evlilerin büyüye yönelik algıları (X=3,71), bekârların büyü algılarından (X=3,50) ve eşinden ayrılmış olanların büyü algılarından (X=3,04) daha yüksektir. Bekârların büyüye yönelik algıları ise eşinden ayrılmış olanların büyü yönelik algılarından daha yüksektir. Analiz sonucunda medeni duruma göre büyü tutumuna yönelik algıları istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmaktadır *(p<0,0001).*

Tablo 5.13: Medeni Durumlarına Göre Gezegen Tutum Puanlarının Karşılaştırılması (Tek Yönlü ANOVA)

Gezegen	***N***	***X***	***S***	***F***	***Sd***	***p***	***Ikili KarşılatırmaP*P***
1.Evli	163	3,07	,81				-
2.Bekâr	341	3,17	,93				-
				7,307	3	0,0001	
3.Eşinden ayrılmış	41	3,03	1,19				-
4.Eşi Ölmüş	26	3,97	1,03				1,2,3
Toplam	571	3,17	,94				

***** Varyanslar farklı olduğu için Tamhane ikili karşılaştırma testi uygulanmıştır.

Aritmetik olarak eşi ölmüş olanların gezegene yönelik algıları (X=3,97), evlilerin gezegen algılarından (X=3,07), bekârların algılarından (X=3,17) ve eşinden ayrılmış olanların gezegen algılarından (X=3,03) daha yüksektir. Eşi ölmüş olanların gezegene yönelik algıları lehine anlamlı bir fark bulunmaktadır. Analiz sonucunda medeni duruma göre gezegen tutumuna yönelik algıları istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmaktadır *(p<0,0001).*

5.1.4.Eğitim Durumu

Tablo 5.14: Eğitim Durumlarına Göre Dini Tutum Puanlarının Karşılaştırılması (Tek Yönlü ANOVA)

Batıl İnanç	***N***	***X***	***S***	***F***	***Sd***	***p***	***Ikili KarşılatırmaP*P***
1.İlkokul mezunu ve Altı	31	4,39	,69				2

2.Ortaokul mezunu	59	3,20	1,09				-
				18,821	3	0,0001	
3.Lise mezunu	123	4,05	,95				2
4.Üniversite mezunu ve üzeri	358	4,07	,83				2
Toplam	571	3,99	,92				

*Varyansları eşit olduğu için LSD testi uygulanmıştır.

Aritmetik olarak ortaokul mezununun eğitim durumuna göre dini tutum algıları (X=3,20), ilkokul mezunu ve altının dini tutum algılarından (X=4,39), lise mezunlarının dini tutum algılarından (X=4,05) ve üniversite mezunu ve üzerinin dini tutum algılarından (X=4,07) daha düşük gelmiştir. Ortaokul mezunlarının dini tutumuna yönelik algılarının aleyhinde bir fark vardır. Analiz sonucunda eğitim durumuna göre dini tutuma yönelik algıları istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmaktadır *(p<0,0001).*

Tablo 5.15: Eğitim Durumlarına Göre Batıl İnanç Tutum Puanlarının Karşılaştırılması (Tek Yönlü ANOVA)

Batıl İnanç	***N***	***X***	***S***	***F***	***Sd***	***p***	***Ikili KarşılatırmaP* P***
1.İlkokul mezunu ve Altı	31	2,95	,97				2,4
2.Ortaokul mezunu	59	2,45	,97				-
				8,057	3	0,0001	
3.Lise mezunu	123	2,81	1,09				2,4
4.Üniversite mezunu ve üzeri	358	2,39	,89				-
Toplam	571	2,52	,96				

*Varyansları eşit olduğu için LSD testi uygulanmıştır.

İlkokul mezunu ve altının batıl inanç tutumuna yönelik algıları (X=2,95), ortaokul mezunlarının batıl inanç tutumuna yönelik algılarından (X=2,45) ve üniversite mezunu ve üzerinin batıl inanç tutumuna yönelik algılarından (X=2,39) daha yüksektir. Lise mezunlarının batıl inanç tutumuna yönelik algıları (X=2,81), ortaokul

mezunlarının batıl inanç tutumuna yönelik algılarından (X=2,45) ve üniversite mezunu ve üzerinin batıl inanç tutumuna yönelik algılarından (X=2,39) daha yüksektir. İlkokul ve altının batıl inanç tutumuna yönelik algıları en yüksektir. Analiz sonucunda eğitim durumuna göre batıl inanç tutumuna yönelik algıları istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmaktadır *(p<0,0001).*

Tablo 5. 16: Eğitim Durumlarına Göre Büyü Tutum Puanlarının Karşılaştırılması (Tek Yönlü ANOVA)

Büyü	***N***	***X***	***S***	***F***	***Sd***	***p***	***Ikili KarşılatırmaP*P***
1.İlkokul mezunu ve Altı	31	4,16	,90				2,3,4
2.Ortaokul mezunu	59	3,20	1,25				-
				6,471	3	0,0001	
3.Lise mezunu	123	3,70	1,06				-
4.Üniversite mezunu ve üzeri	358	3,53	1,02				-
Toplam	571	3,56	1,06				

***** Varyanslar farklı olduğu için Tamhane ikili karşılaştırma testi uygulanmıştır.

Aritmetik olarak ilkokul mezunu ve altının büyü tutumuna yönelik algıları (X=4,16), ortaokul mezunlarının büyü tutumuna yönelik algılarından (X=3,20), lise mezunlarının büyü tutumuna yönelik algılarından (X=3,70) ve üniversite mezunu ve üzerinin büyü tutumuna yönelik algılarından (X=3,53) daha yüksektir. İlkokul mezunu ve altının büyü tutumuna yönelik algılarının lehine bir fark vardır. Büyü tutumuna yönelik algıları en yüksek olan ilkokul mezunu ve altıdır (X=4,16), en düşük ise ortaokul mezunlarıdır (X=3,20). Analiz sonucunda eğitim durumuna göre büyü tutumuna yönelik algıları istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmaktadır *(p<0,0001).*

Tablo 5.17: Eğitim Durumlarına Göre Gezegen Tutum Puanlarının Karşılaştırılması (Tek Yönlü ANOVA)

Gezegen	***N***	***X***	***S***	***F***	***Sd***	***p***	***Ikili KarşılatırmaP*P***
1.İlkokul mezunu ve altı	31	3,39	,72				2

2.Ortaokul mezunu	59	2,75	1,06				-
				4,746	3	0,003	
3.Lise mezunu	123	3,16	1,03				-
4.Üniversite mezunu ve üzeri	358	3,22	,89				2
Toplam	571	3,17	,94				

***** Varyanslar farklı olduğu için Tamhane ikili karşılaştırma testi uygulanmıştır.

Ortaokul mezunlarının gezegen tutumuna yönelik algıları (X=2,75), ilkokul mezunu ve altının gezegen tutumuna yönelik algılarından (X=3,39) ve üniversite ve üzerinin algılarından daha düşüktür. Ortaokul mezunlarının gezegen tutumuna yönelik algılarının aleyhine yönelik bir fark vardır.

Eğitim durumuna göre gezegen tutumuna yönelik algıları en yüksek olan ilkokul mezunu ve altıdır (X=3,39), en düşük ise ortaokul mezunudur (X=2,75). Analiz sonucunda eğitim durumuna göre gezegen tutumuna yönelik algıları istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmaktadır *(p<0,003).*

5.1.5.Meslek

Tablo 5. 18: Meslek Durumlarına Göre Dini Tutum Puanlarının Karşılaştırılması (Tek Yönlü ANOVA)

Din	***N***	***X***	***S***	***F***	***Sd***	***p***	***Ikili KarşılatırmaP* P***
1.İşçi	53	4,05	,81				-
2.Memur	58	3,59	1,12				-
				5,538	10	0,0001	
3.Esnaf	40	3,69	1,26				-
4.Serbest Meslek	22	3,87	1,19				-
5.Emekli	19	4,20	,91				8
6.Ev Hanımı	70	4,54	,44				1,2,3,9,10,11
7.Öğretmen	39	3,99	,93				-
8.Çiftçi	5	2,76	,50				-
9.İşsiz	49	4,08	,74				-
10.Öğrenci	146	3,94	,81				-

11.Diğer	70	4,05	,93				-
Toplam	571	3,99	,92				

* Varyanslar farklı olduğu için Tamhane ikili karşılaştırma testi uygulanmıştır.

Aritmetik olarak emeklilerin dini tutuma yönelik algıları (X=4,20), çiftçilerin dini tutuma yönelik algılarından (X=2,76) daha yüksektir.

Ev hanımlarının dini tutuma yönelik algıları (X=4,54), işçilerin algılarından (X=4,04), memurların algılarından (X=3,59), esnafların algılarından (X=3,69), işsizlerin algılarından (X=4,08), öğrencilerin algılarından (X=3,94) ve diğer grubun algılarından (X=4,05) daha yüksektir.

Mesleklere göre dini tutuma yönelik algıları en yüksek olan ev hanımlarıdır (X=4,54), mesleklerin dini tutuma yönelik algıları en düşük olan ise çiftçilerdir (X=2,76). Analiz sonucunda meslek durumuna göre dini tutuma yönelik algıları istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmaktadır *(p<0,0001).*

Tablo 5.19: Meslek Durumlarına Göre Batıl İnanç Tutum Puanlarının Karşılaştırılması (Tek Yönlü ANOVA)

Batıl İnanç	***N***	***X***	***S***	***F***	***Sd***	***p***	***Ikili KarşılatırmaP*P***
1.İşçi	53	2,73	1,10				2,6,9
2.Memur	58	2,35	,84				-
				2,676	10	0,003	
3.Esnaf	40	2,45	1,02				-
4.Serbest Meslek	22	2,56	1,01				-
5.Emekli	19	3,21	1,18				2,3,4,6
6.Ev Hanımı	70	2,33	,85				-
7.Öğretmen	39	2,68	,84				9
8.Çiftçi	5	2,80	,51				-
9.İşsiz	49	2,16	,86				-
10.Öğrenci	146	2,54	,91				9
11.Diğer	70	2,63	1,08				9
Toplam	571	2,52	,96				

*Varyansları eşit olduğu için LSD testi uygulanmıştır.

İşçilerin batıl inanç tutumuna yönelik algıları (X=2,73), memurların algılarından (X=2,35), ev hanımlarının algılarından (X=2,33) ve işsizlerin algılarından (X=2,16) daha yüksektir.

Emeklilerin batıl inanç tutumuna yönelik algıları (X=3,21), memurların algılarından (X=2,35), ev hanımlarının algılarından (X=2,33), esnafların algılarından (X=2,45) ve serbest mesleklerin algılarından (X=2,56) daha yüksektir.

Öğretmenlerin batıl inanç tutumuna yönelik algıları (X=2,68), işsizlerin algılarından (X=2,16) daha yüksektir.

Öğrencilerin batıl inanç tutumuna yönelik algıları (X=2,54), işsizlerin algılarından (X=2,16) daha yüksektir.

Diğer grubunun batıl inanç tutumuna yönelik algıları (X=2,63), işsizlerin algılarından (X=2,16) daha yüksektir.

Mesleklerin batıl inanç tutumuna yönelik algıları en yüksek olan emeklilerdir (X=3,21), mesleklerin batıl inanç tutumuna yönelik algıları en düşük olan ise işsizlerdir (X=2,16). Analiz sonucunda meslek durumuna göre batıl inanç tutumuna yönelik algıları istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmaktadır *(p<0,003).*

Tablo 5. 20: Meslek Durumlarına Göre Büyü Tutum Puanlarının Karşılaştırılması (Tek Yönlü ANOVA)

Büyü	***N***	***X***	***S***	***F***	***Sd***	***p***	***Ikili KarşılatırmaP*P***
1.İşçi	53	3,54	1,00				-
2.Memur	58	3,15	1,27				-
				3,400	10	0,0001	
3.Esnaf	40	3,38	1,28				-
4.Serbest Meslek	22	3,50	1,19				-
5.Emekli	19	4,00	,92				8
6.Ev Hanımı	70	3,86	,90				2
7.Öğretmen	39	3,60	1,02				-

8.Çiftçi	5	2,30	,54				-
9.İşsiz	49	3,89	,90				2,3
10.Öğrenci	146	3,46	1,07				-
11.Diğer	70	3,69	,88				-
Toplam	571	3,56	1,06				

* Varyanslar farklı olduğu için Tamhane ikili karşılaştırma testi uygulanmıştır.

Emeklilerin büyü tutumuna yönelik algıları (X=4,00), çiftçilerin algılarından (X=2,30) daha yüksektir.

Ev hanımlarının büyü tutumuna yönelik algıları (X=3,86), memurların algılarından (X=3,15), daha yüksektir.

İşsizlerin büyü tutumuna yönelik algıları (X=3,89), memurların algılarından (X=3,15) ve esnafların algılarından (X=3,38), daha yüksektir.

Mesleklerin büyü tutumuna yönelik algıları en yüksek emeklilerde (X=4,00), en düşük ise çiftçilerdir (X=2,30). Analiz sonucunda meslek durumuna göre büyü tutumuna yönelik algıları istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmaktadır *(p<0,0001).*

Taplo 5.21: Meslek Durumlarına Göre Gezegen Tutum Puanlarının Karşılaştırılması (Tek Yönlü ANOVA)

Gezegen	***N***	***X***	***S***	***F***	***Sd***	***p***	***Ikili KarşılatırmaP*P***
1.İşçi	53	3,21	1,08				-
2.Memur	58	2,75	,94				-
				3,831	10	0,0001	
3.Esnaf	40	2,90	,99				-
4.Serbest Meslek	22	3,11	,94				-
5.Emekli	19	3,57	1,36				-
6.Ev Hanımı	70	2,89	,79				-
7.Öğretmen	39	3,21	,85				-
8.Çiftçi	5	2,85	1,16				-
9.İşsiz	49	3,10	,71				-
10.Öğrenci	146	3,40	,90				2,6

11.Diğer	70	3,35	,87				2
Toplam	571	3,17	,94				

* Varyanslar farklı olduğu için Tamhane ikili karşılaştırma testi uygulanmıştır.

Öğrencilerin gezegen tutumuna yönelik algıları (X=3,40), memurların algılarından (X=2,75) ve ev hanımların algılarından (X=2,89) daha yüksektir.

Diğer grubunun gezegen tutumuna yönelik algıları (X=3,35), memurların algılarından (X=2,75)daha yüksektir.

Mesleklerin gezegen tutumuna yönelik algıları en yüksek emeklilerde (X=3,57), en düşük ise memurlardadır (X=2,75). Analiz sonucunda meslek durumuna göre büyü tutumuna yönelik algıları istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmaktadır *(p<0,0001).*

5.1.6.Aylık Kazanç

Tablo 5.22:Aylık Kazanç Durumlarına Göre Dini Tutum Puanlarının Karşılaştırılması (Tek Yönlü ANOVA)

Din	***N***	***X***	***S***	***F***	***Sd***	***p***	***Ikili KarşılatırmaP*P***
1.1000TL ve altı	52	3,87	,85				2
2.1001 – 2000TL	48	3,02	1,10				-
				17,551	5	0,0001	
3.2001 – 3000TL	69	3,82	,94				2
4.3001 – 4000TL	102	4,15	,87				2
5.4001 ve üzeri	65	3,87	1,01				2
6.Düzenli kazancı yok	235	4,24	,72				2,3
Toplam	571	3,99	,92				

* Varyanslar farklı olduğu için Tamhane ikili karşılaştırma testi uygulanmıştır.

Aritmetik olarak 1000TL ve altı alanların dini tutuma yönelik algıları (X=3,87), 1001-2000TL alanların dini tutuma yönelik algılarından (X=3,02) daha yüksektir.

2001-3000TL alanların dini tutuma yönelik algıları (X=3,82), 1001-2000TL alanların dini tutuma yönelik algılarından (X=3,02) daha yüksektir.

3001 – 4000TL alanların dini tutuma yönelik algıları (X=4,15), 1001-2000TL alanların dini tutuma yönelik algılarından (X=3,02) daha yüksektir.

4001 ve üzeri alanların dini tutuma yönelik algıları (X=3,87), 1001-2000TL alanların dini tutuma yönelik algılarından (X=3,02) daha yüksektir.

Düzenli kazancı olmayanların dini tutuma yönelik algıları (X=4,24), 1001-2000TL alanların algılarından (X=3,02) ve 2001-3000TL alanların algılarından (X=3,82) daha yüksektir.

Aylık kazanç durumuna göre dini tutuma yönelik algıları en yüksek olan düzenli kazancı olmayanlardır (X=4,24), dini tutuma yönelik algıları en düşük olan ise 10012000TL alanlardır (X=3,02). Analiz sonucunda aylık kazanç durumuna göre dini tutuma yönelik algıları istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmaktadır *(p<0,0001).*

Tablo 5.23:Aylık Kazanç Durumlarına Göre Batıl İnanç Tutum Puanlarının Karşılaştırılması (Tek Yönlü ANOVA)

Batıl İnanç	***N***	***X***	***S***	***F***	***Sd***	***p***	***Ikili KarşılatırmaP*P***
1.1000TL ve altı	52	2,60	1,02				-
2.1001 – 2000TL	48	2,64	1,04				-
				2,048	5	0,070	
3.2001 – 3000TL	69	2,76	1,01				-
4.3001 – 4000TL	102	2,59	1,05				-
5.4001 ve üzeri	65	2,40	,78				-
6.Düzenli kazancı yok	235	2,41	,92				-
Toplam	571	2,52	,96				

*Varyansları eşit olduğu için LSD testi uygulanmıştır.

Analiz sonucunda aylık kazanç durumuna göre batıl inanç tutumuna yönelik algıları istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmamakla beraber *(p>0,070),* aritmetik olarak 2001-3000TL alanların puan ortalaması (X=2,76) en yüksektir, en düşük ise 4001 ve üzeri alanların puan ortalamasıdır (X=2,40).

Tablo 5.24:Aylık Kazanç Durumlarına Göre Büyü Tutum Puanlarının Karşılaştırılması (Tek Yönlü ANOVA)

Büyü	***N***	***X***	***S***	***F***	***Sd***	***p***	***Ikili KarşılatırmaP*P***
1.1000TL ve altı	52	3,55	1,15				2
2.1001 – 2000TL	48	2,80	1,20				-
				6,417	5	0,0001	
3.2001 – 3000TL	69	3,60	,97				2
4.3001 – 4000TL	102	3,62	1,05				2
5.4001 ve üzeri	65	3,46	1,10				2
6.Düzenli kazancı yok	235	3,72	,97				2
Toplam	571	3,56	1,06				

*Varyansları eşit olduğu için LSD testi uygulanmıştır.

1001 – 2000TL alanların büyü tutumuna yönelik algıları (X=2,80) diğerlerinden daha düşük gelmiştir.

Aylık kazanç durumuna göre büyü tutumuna yönelik algıları en yüksek olan düzenli kazancı olmayanlardır (X=3,72), büyü tutumuna yönelik algıları en düşük olan ise 1001-2000TL alanlardır (X=2,80). Analiz sonucunda aylık kazanç durumuna göre büyü tutumuna yönelik algıları istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmaktadır *(p<0,0001).*

Tablo 5.25:Aylık Kazanç Durumlarına Göre Gezegen Tutum Puanlarının Karşılaştırılması (Tek Yönlü ANOVA)

Gezegen	***N***	***X***	***S***	***F***	***Sd***	***p***	***Ikili KarşılatırmaP*P***
1.1000TL ve altı	52	3,18	1,04				-

2.1001 – 2000TL	48	2,82	1,12				-
				2,511	5	0,029	
3.2001 – 3000TL	69	3,05	,98				-
4.3001 – 4000TL	102	3,34	1,01				-
5.4001 ve üzeri	65	3,08	,87				-
6.Düzenli kazancı yok	235	3,22	,83				-
Toplam	571	3,17	,94				

***** Varyanslar farklı olduğu için Tamhane ikili karşılaştırma testi uygulanmıştır.

Aritmetik olarak aylık kazanç durumuna göre gezegen tutumuna yönelik algıları en yüksek olan 3001-4000TL alanlardır (X=3,34), gezegen tutumuna yönelik algıları en düşük olan ise 1001-2000TL alanlardır (X=2,82). Analiz sonucunda aylık kazanç durumuna göre gezegen tutumuna yönelik algıları istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmaktadır *(p<0,029).*

5.2.MADDE DAĞILIMI

5.2.1.DİNİ PARANORMAL İNANÇ

Tablo 5.26: Dini Paranormal İnanç Maddelerinin Dağılımı

	%Kesinlikle Katılıyorum	%Katılıyorum	%Kararsız	%Katılmıyorum	%Kesinlikle Katılmıyorum
Allah'a inanıyorum.	74,4	10,9	6,1	6,3	2,3
Cennet ve Cehennem vardır.	65,8	13,7	7,7	8,8	4,0
Şeytan diye bir varlıkvardır.	54,3	24,2	8,1	9,5	4,0

Melekler Nurdan var-Lıklardır.	51,8	26,3	10,2	7,7	4,0
Çıplak gözle göremesek de cin gibi varlıklar mevcuttur.	47,8	26,6	11,9	8,9	4,7
Beden ölse de ruh var olmaya devam eder.	42,9	25,4	15,8	11,0	4,9
Kem gözlü insanların nazarının dokunduğu bir gerçektir.	39,2	32,9	11,6	10,0	6,3
Hızır uğrayan eve bereket yağar.	31,0	30,1	21,7	12,8	4,4
Mübarek (veli) insanlar, lütuf ve hayır dualarını vererek insanlara yardımcı olabilirler.	30,3	34,5	17,3	11,7	6,1
Evliyanın kerameti (mucizevi haller göstermesi) gerçektir.	30,1	30,8	22,1	10,3	6,7

Tabloda dini paranormal inanç boyutuna ait ifadeler, katılımcıların verdiği cevapların yüzde sıralamasına göre ve en yüksekten en düşüğe göre sıralanmıştır. Buna göre en fazla inancın Allah'a olduğu (%74,4) ve sırasıyla cennet ve cehennem, şeytan, melek, cin, ruh gibi temel inanç esasları geldiği görülmektedir. Nazar, Hızır, keramet gibi inançlar da ise bir azalma görülmektedir. Katılımcıların vermiş olduğu cevaplara göre dini inanç boyutunu ait ifadelere karşı olumlu tutumları bulunmaktadır.

Arslan'ın yapmış olduğu araştırmaya göre de hemen hemen aynı sonuç elde edilmiştir (Arslan,2011, s.180).

5.2.2.BATIL İNANÇLA İLGİLİ PARANORMAL İNANÇ

Tablo 5.27: Batıl İnançla İlgili Paranormal İnanç Maddelerinin Dağılımı

	%Kesinlikle Katılıyorum	%Katılıyorum	%Kararsız	%Katılmıyorum	%Kesinlikle Katılmıyorum
Burçlar bize kişinin geleceği hakkında doğru bilgi verir.	12,3	15,6	27,7	29,2	15,2
Astroloji (yıldızların hareketlerinden hüküm çıkarma bilimi), gelecek hakkında doğru bir tahmin yoludur.	11,7	15,2	24,9	31,3	16,8
Manevi (ruhsal) güçlerle nesneleri hareket ettirmek söz konusu olmaktadır.	11,4	11,4	28,7	30,5	18,0
Bazı insanlar, geleceği tahmin etmede açıklanamayan yeteneğe sahiptir.	10,7	17,9	24,0	25,6	21,9
Bazı insanlar zihin güçleriyle nesneleri havaya kaldırabilirler.	10,7	10,5	23,6	31,9	23,3

Bazı medyumlar geleceği tahmin edebilir.	10,3	12,3	23,3	29,4	24,7
Kara kedi kötü şans (uğursuzluk) getirir.	10,3	5,6	13,0	32,6	38,5
Merdiven altından geçmek uğursuzluk getirir.	8,8	3,9	10,3	35,7	41,3

Batıl inanç boyutuna baktığımız zaman katılımcılar, katılmıyorum daha sonrada kesinlikle katılmıyorum yüzdeleri yüksek gelmiştir. Katılımcıların "bazı insanların geleceği tahmin etmede açıklanamayan yeteneğe sahip olması" ifadesi diğerlerine göre yüksek düzeyde (%28,6) katıldıkları görülmektedir. Yine "burçların gelecek hakkında doğru bilgi vermesine (%27,9)" ve "astrolojinin gelecek hakkında doğru tahmin olmasına (%26,9)" oranında inandıkları anlaşılmaktadır. Katılımcıların %12,7 kara kedinin uğursuzluğuna ve %15,9 merdiven altından geçmenin uğursuzluğuna inanmaktadır. Katılımcıların bu inançlara ilgisiz olduğu anlaşılmaktadır. Arslan'ın yapmış olduğu çalışmada hemen hemen aynı sonuçlar elde edilmiştir (Arslan,2011, ss.186-200).

5.2.3.BÜYÜYLE İLGİLİ PARANORMAL İNANÇ

Tablo 5.28: Büyüyle İlgili Paranormal İnanç Maddelerinin Dağılımı

	%Kesinlikle Katılıyorum	%Katılıyorum	%Kararsız	%Katılmıyorum	%Kesinlikle Katılmıyorum
İnsana zarar verici (kara) büyü gerçekten	31,5	29,4	20,7	11,2	7,2

vardır.					
Büyücüler hala varlıklarını devam ettirmektedir.	27,8	32,2	23,5	10,3	6,1
Bir takım ,büyülü formüller ve sözler kullanarak bir kişiye büyü yapmak mümkündür.	24,2	27,3	24,9	14,9	8,8
Büyücülüğe ait güncel örnekler mevcuttur.	22,6	32,4	26,1	12,6	6,3

Tablo 28'e göre, insanlara zarar verici (kara) büyünün var olduğuna inanların oranı %60,9, büyücülerin hala varlıklarını devam ettirdiklerinin oranı %60,0, kişilere bir takım formüller ve sözlerle büyü yapmanın mümkün olduğunun oranı %51,5 ve büyücülüğe ait güncel örneklerin mevcut olduğunun oranı %55,0 olarak gözükmektedir. Genel olarak büyü konusundaki tutum yüksek gelmektedir.

Arslan'ın yapmış olduğu çalışmada da hemen hemen aynı sonuçlar elde edilmiştir. Arslan'ın da ifade ettiği gibi katılımcıların buradaki kabulü büyü ve büyücülüğe ilişkin örneklerin günümüzde varlığı ile ilgilidir (Arslan, 2011, s.182).

Büyüyle ilgili tutuma baktığımızda kesinlikle katılıyorum seçeneğinin daha düşük, katılıyorum seçeneğinin ise daha çok seçildiği görülmektedir. Katılımcıların büyüye yönelik eğilimin yüksekliğinin nedeni detaylı bir şekilde çalışmamızın teorik kısmında açıklanmıştır.

5.2.4.GEZEGENLE İLGİLİ PARANORMAL İNANÇ

Tablo 5.29: Gezegenle İlgili Paranormal İnanç Maddelerinin Dağılımı

	%Kesinlikle	%Katılıyorum	%Kararsız	%Katılmıyorum	%Kesinlikle

	Katılıyorum				Katılmıyorum
Karşıdaki kişinin aklını okumak im-kansızdır.	20,7	24,9	26,4	18,4	9,6
Başka gezegenlerde yaşam vardır.	19,4	30,5	32,0	11,0	7,0
Uyku ya da trans gibi değişik durumlarda, ruh bedeni terk edebilir.	17,2	26,8	29,1	18,9	8,1
Zihnin ve ruhun, bedenini terk edebilir ve seyahat edebilir.	13,8	23,6	29,6	20,7	12,3
Zaman zaman başka gezegenlerden dünyamızı ziyarete gelen yabancı varlıklar (UFOlar) vardır.	13,3	17,2	32,2	22,4	14,9

Tablo 29'a göre, karşıdaki kişinin aklını okumanın imkânsızlığının oranı %45,6 katılıyorumdur. Ters ifadeye göre de %28,0 akıl okumaya katıldıkları görülmektedir. Başka gezegende yaşamın varlığının oranı %49,9 katılıyorumdur. Fakat dünyaya başka gezegenden yabancıların (UFOların) geldiğinin oranı %30,5 katılıyorumdur. Ruhun bedeni uyku ya da trans halinde terk etmesinin oranı %44,0 ve zihnin ve ruhun bedeni terk edip ve seyahat etmesinin oranı %37,4 katılıyorumdur.

Tablo 5. 30: Paranormal İnanç Alt Ölçeklerinin Ortalamaları

	Geçersiz	Mean	Medyan	Mode	Standart Sapma	Varyans	*P Minimum	Maximum	Sayı

Dini İnanç	0	3,99	4,20	5,00	0,92	0,85	1,00	5,00	571
Batıl İnanç	0	2,52	2,37	2,00	0,96	0,93	1,00	5,00	571
Büyü	0	3,56	3,75	5,00	1,06	1,14	1,00	5,00	571
Gezegen	0	3,17	3,00	3,00	0,94	0,89	1,00	5,00	571

Ölçeklere bakıldığında, dini inanç ölçeğinin daha güçlü olduğunu, onu büyü alt ölçeğinin takip ettiği görülmektedir. En düşüklerinin ise batıl inanca yönelik tutumlar olduğu görülmektedir. Katılımcıların, en çok dini inanç tutumlarına, ardından büyüye ait tutumlara sahip oldukları anlaşılmaktadır. Daha sonra ise gezegen tutumu gelmektedir. Batıl inanç boyutunun en zayıf düzeye sahip olduğu görülmektedir.

5.3.REGRESYON

5.3.1.DİNİ TUTUM

Tablo 5.31: Geleneksel *Dini Tutum Regresyon Analizi*

Model	Metrik katsayılar		Standartlaştırılmış katsayılar	t	Anlamlılık
	b	Std. Error	β		
Sabit	3,896	,134		29,185	,000
Kadın	-,024	,066	-,015	-,364	,716
Bekâr	-,386	,089	-,233	-4,334	,000
Eşinden Ayrılmış	-,967	,137	-,318	-7,059	,000
Eşi Ölmüş	,195	,175	,050	1,120	,263
18-24 Yaş	,202	,118	,112	1,713	,088
25-30 Yaş	,226	,105	,133	2,162	,031
41-45 Yaş	,057	,154	,017	,368	,713
46-50 Yaş	,428	,202	,093	2,125	,034
51-55 Yaş	,562	,179	,172	3,133	,002
İlkokul ve Altı	-,267	,190	-,075	-1,408	,160
Ortaokul Mezunu	-,890	,137	-,300	-6,499	,000
Üniversite Mezunu ve Üzeri	-,077	,085	-,045	-,909	,364
Aylık Kazanç	,099	,022	,198	4,482	,000
Açıklanan varyans: 0,33					

Referans grupları: cinsiyet: erkek, medeni durum: evli, yaş: 36-40, eğitim durumu: lise

Cinsiyetin geleneksel dini inançlarla bir ilişkisi vardır. *"Kadın"* değişkenindeki bir birim artış erkeklere göre *"geleneksel dini inanç*" tutum puanında (-,024) azalmaya neden olmaktadır. Fakat bu etki istatiksel olarak anlamlılık düzeyine ulaşmamaktadır (p=,716).

Bu sonuçlara göre; *"Cinsiyetin dini tutumlara etkisi vardır"* şeklindeki hipotezimizi doğrulamamaktadır. Batı'da cinsiyet faktörünü ele alarak gerçekleştirilen dindarlık analizleri, kadın ve erkek arasında anlamlı bir farkın olduğu ve kadınların daha dindar olduklarını göstermiştir. Türkiye'de ise gerçekleştirilen araştırma sonuçları cinsiyet açısından homojen olmayan farklı sonuçlar göstermektedir (Kurt, 2009, s.8).

Medeni durumun " geleneksel dini inançlara bir etkisi vardır." Bekar değişkenindeki bir birim artış evlilere göre din tutumuna yönelik puanında (-,386) puan azalmaya neden olmaktadır. Etki istatiksel olarak anlamlıdır (p=,000). Eşinden ayrılmış değişkenin deki bir birim artış evlilere göre din tutumunda (-,967) azalmaya neden olmaktadır.

Etki istatiksel olarak anlamlıdır (p=,000). Eşi ölmüş değişkenindeki bir birim artış evlilere göre din tutumu puanında (,195) artışa neden olmaktadır fakat bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeyde değildir (p=,263). Düzenli bir aile hayatının dini davranışlar üzerinde olumlu tesirlere yol açtığı bilinmektedir. Yapmış olduğumuz çalışmada evlilerin ve eşi ölenlerin dini tutumları daha yüksek gelmektedir. Genellikle boşanma ve ayrı yaşama dini faaliyetleri azalttığı, evlilik ve çocuk yetiştirmek ise dine yönelimi arttırmaktadır (Kurt, 2009, s.5). Eşi ölenler ise evlilere göre daha çok günlük dua ve ölüm sonrası hayata inanmada daha çok dini davranış sergileyebilir (Kurt, 2009, s.13).

Yaşın geleneksel dini inançlarla bir ilişkisi vardır. 18-24 yaş aralığı değişkenindeki bir birim artış 36-40 yaş aralığındakilere göre (,202) artışa neden olmaktadır fakat bu etki istatiksel olarak anlamlı değildir (p=,088). 25-30 yaş aralığında olanların dini tutumlarındaki her bir birim artış 36-40 yaş aralığındakilere göre (,226) artışa neden olmakta ve bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeydedir (p=,031). 41-45 yaş aralığında olanların dini tutumlarındaki her bir birim artış 36-40 yaş aralığındakilere göre (,057) artışa neden olmakta ve bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşamamaktadır

(p=,713). 46-50 yaş aralığında olanların dini tutumlarındaki her bir birim artış 36-40 yaş aralığındakilere göre (,428) artışa neden olmakta ve bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmaktadır (p=,034). 51-55 yaş aralığında olanların dini tutumlarındaki her bir birim artış 36-40 yaş aralığındakilere göre (,562) artışa neden olmakta ve bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmaktadır (p=,002). Arslan'ın üniversite öğrencileri üzerinde yapmış olduğu araştırmaya göre de öğrencilerin geleneksel din puanlarının yaş yükseldikçe orantılı biçimde azaldığı görülmektedir (Arslan, 2011, s.206). 41-45 yaş aralığından sonra tekrar yükselişe geçmektedir. Yapılan araştırmalara göre 30 yaş civarında, kişiler yeni bir hayat safhasına girmektedir. İnsanlar orta yaşa doğru tekrar dine yönelmeye ve ibadetlerini yerine getirmeye başlayabilirler. Maves'in yaptığı çalışmalarda ibadete devam konusunda 30-39 yaşlarında bir düşüşün olduğunu, daha sonra 40 – 49 yaşlarında bu oranın yükseldiğini ortaya koymuştur (Kurt,2009, ss.102–108).

İlkokul ve altının dini tutumlarındaki her bir birim artış lise mezunlarına göre (-,267) azalmaya neden olmakta ve bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmamaktadır (p=,160). Ortaokul mezunlarının dini tutumlarındaki her bir birim artış lise mezunlarına göre (-,890) azalmaya neden olmakta ve bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmaktadır (p=,000). Üniversite ve üzerinin dini tutumlarındaki her bir birim artış lise mezunlarına göre (-,077) azalmaya neden olmakta ve bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmamaktadır (p=,364).

Aylık kazancın geleneksel dini inançlarla bir ilişkisi vardır. Aylık kazançtaki bir birim artış katılımcıların din tutumuna yönelik puanlarında (,099) puan artışa neden olmaktadır. Etki istatistiksel olarak anlamlıdır (p=,000). Aylık kazanç değişkenimiz yukarıda demografik değişkenlerin frekans dağılımlarında belirtildiği gibi altı alt kategoriden oluşmaktadır. Bunların içerisinde altıncı grup "düzenli kazancı yok" grubudur. Bu grup ev hanımı ve öğrencileri kapsamaktadır. Bu grubun dini tutumları yapılan Tek Yönlü Anova varyans analizinde gelir düzeyi en yüksek olan (4001 TL ve üzeri) grupla paralel tutum düzeylerine sahip oldukları görülmüştür.

5.3.2.BATIL İNANÇ

Tablo 5.32: Batıl İnanç Regresyon Analizi

Model	Metrik katsayılar		Standartlaştırılmış katsayılar	t	Anlamlılık
	b	Std. Error	β		
Sabit	2,815	,173		16,310	,000
Kadın	,063	,085	,033	,738	,461
Bekâr	,177	,115	,093	1,536	,125
Eşinden Ayrılmış	,416	,177	,119	2,347	,019
Eşi Ölmüş	1,791	,226	,399	7,935	,000
18-24 Yaş	-,132	,152	-,063	-,865	,388
25-30 Yaş	-,124	,135	-,064	-,920	,358
41-45 Yaş	-,223	,199	-,057	-1,121	,263
46-50 Yaş	,172	,261	,032	,660	,510
51-55 Yaş	-,065	,232	-,017	-,279	,781
İlkokul ve Altı	-,479	,246	-,116	-1,952	,052
Ortaokul Mezunu	-,306	,177	-,090	-1,728	,085
Üniversite Mezunu ve Üzeri	-,283	,110	-,145	-2,585	,010
Aylık Kazanç	-,048	,028	-,083	-1,675	,095
Açıklanan varyans: 0,15					

Referans grupları: cinsiyet: erkek, medeni durum: evli, yaş: 36-40, eğitim durumu: lise

Cinsiyetin batıl inançlarla bir ilişkisi yoktur. *"Kadın"* değişkenindeki her bir birim artış erkeklere göre *"batıl inanç"* tutum puanında (,063) artışa neden olmaktadır fakat bu etki istatiksel olarak anlamlılık düzeyine ulaşmamaktadır (p=,461). Bu sonuçlara göre; *"Cinsiyetin batıl inançlar üzerinde etkisi yoktur"* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır. Yapılan t testine göre de cinsiyetin batıl inanç üzerindeki etkisi anlamlı düzeye ulaşmamaktadır (p=0,394).

Medeni durumun *"batıl inançlara bir etkisi vardır."* Bekar değişenindeki her bir birim artış evlilere göre batıl inanç tutumuna yönelik puanında (,177) artışa neden olmaktadır fakat bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmamaktadır (p=,125). Eşinden ayrılmış değişkenindeki her bir birim artış evlilere göre batıl inanç tutumuna yönelik puanında (,416) artışa neden olmaktadır fakat bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmaktadır (p=,019). Eşi ölmüş değişkenindeki her bir birim artış evlilere göre batıl inanç tutumuna yönelik puanında (1,791) artışa neden olmaktadır fakat bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmaktadır (p=,000). Bu sonuçlara göre;

"Medeni durumun batıl inançlar üzerinde etkisi vardır" şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır. Yapılan anova testine göre de medeni durumun batıl inanç üzerindeki etkisi anlamlı düzeye ulaşmıştır (p=0,0001). A. Sinanoğlu ve F. Sinanoğlu'nun yapmış olduğu çalışmaya göre, dul ve evli olanların bekârlara göre batıl inançlara yönelik tutum ve davranışlarının daha yüksek olduğu görülmüştür (Sinanoğlu ve Sinanoğlu, 2012, s.257).

Yaşın batıl inançlarla bir ilişkisi vardır. 18-24 yaş aralığındakilerin batıl inanç tutumlarındaki her bir birim artış 36-40 yaş aralığındakilere göre (-,132) azalmaya neden olmakta fakat bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmamaktadır (p=,388). 25-30 yaş aralığındakilerin batıl inanç tutumlarındaki her bir birim artış 36-40 yaş aralığındakilere göre (-,124) azalmaya neden olmakta fakat bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmamaktadır (p=,358). 41-45 yaş aralığındakilerin batıl inanç tutumlarındaki her bir birim artış 36-40 yaş aralığındakilere göre (-,223) azalmaya neden olmakta fakat bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmamaktadır. (p=,263) 46-50 yaş aralığındakilerin batıl inanç tutumlarındaki her bir birim artış 36-40 yaş aralığındakilere göre (,172) artışa neden olmakta fakat bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmamaktadır (p=,510). 51-55 yaş aralığındakilerin batıl inanç tutumlarındaki her bir birim artış 36-40 yaş aralığındakilere göre (-,065) azalmaya neden olmakta fakat bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmamaktadır (p=,781). Bu sonuçlara göre; *"Yaşın batıl inançlar üzerinde etkisi vardır"* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır. Yapılan anova testine göre de yaşın batıl inançlar üzerindeki etkisi anlamlı düzeye ulaşmaktadır (p=0,0001). Yapılan araştırmaların bazılarında gençler bazılarında yaşlılar batıl inançlara daha eğilimli gözükmüştür (Köse ve Ayten, 2009, s.63).

Eğitim durumunun batıl inançlarla bir ilişkisi vardır. İlkokul ve altının batıl inanç tutumlarındaki her bir birim artış lise mezunlarına göre (-,479) azalmaya neden olmaktadır. Ortaokul mezununun batıl inanç tutumlarındaki her bir birim artış lise mezunlarına göre (-,306) azalmaya neden olmakta fakat bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşamamaktadır (p=,085). Üniversite ve üzerinin batıl inanç tutumlarındaki her bir birim artış lise mezunlarına göre (-,283) azalmaya neden olmakta ve bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmaktadır (p=,010). Bu

sonuçlara göre; *"Eğitim durumunun batıl inançlar üzerinde etkisi vardır"* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır. Yapılan anova testinde de eğitim durumunun batıl inançlar üzerindeki etkisi anlamlı düzeye ulaşmaktadır (p= 0,0001).

Aylık kazançtaki her bir birim artış batıl inanç tutumunda (-048,) azalmaya neden olmakta fakat bu azalma istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşamamaktadır (p=,095).

5.3.3.BÜYÜ

Tablo 5. 33: Büyü Regresyon Analizi

Model	Metrik katsayılar		Standartlaştırılmış katsayılar	t	Anlamlılık
	b	Std. Error	β		
Sabit	3,305	,178		18,550	,000
Kadın	,194	,088	,099	2,207	,028
Bekâr	-,025	,119	-,012	-,207	,836
Eşinden Ayrılmış	-,487	,183	-,133	-2,666	,008
Eşi Ölmüş	,664	,233	,142	2,850	,005
18-24 Yaş	-,218	,157	-,101	-1,388	,166
25-30 Yaş	,011	,140	,005	,077	,938
41-45 Yaş	-,438	,205	-,108	-2,137	,033
46-50 Yaş	,398	,269	,072	1,479	,140
51-55 Yaş	,580	,239	,148	2,424	,016
İlkokul ve Altı	-,262	,253	-,061	-1,034	,302
Ortaokul Mezunu	-,634	,183	-,178	-3,469	,001
Üniversite Mezunu ve Üzeri	-,190	,113	-,093	-1,675	,095
Aylık Kazanç	,106	,029	,177	3,609	,000
Açıklanan varyans: 0,17					

Referans grupları: cinsiyet: erkek, medeni durum: evli, yaş: 36-40, eğitim durumu: lise

Cinsiyetin büyü tutumlarıyla bir ilişkisi vardır. "Kadın" değişkenindeki her bir birim artış erkeklere göre *"büyü"* tutum puanında (,194) artışa neden olmakta ve bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmaktadır (p=,028). Bu sonuçlara göre; *"Cinsiyetin büyü tutumu üzerinde etkisi vardır"* şeklindeki hipotezimi

doğrulamaktadır. Yapılan t testine göre de cinsiyetin büyü tutumlarına etkisi anlamlı düzeye ulaşmaktadır (p=0,003). Arslan'ın yapmış olduğu araştırmaya göre kız öğrencilerin büyü puanları, erkeklere göre daha yüksektir (Arslan, 2011, s.203). Atbaşoğlu, Kalaycıoğlu ve Nalçacı (2003:38) tarafından Türkiye'de üniversite öğrencilerine uygulanan araştırmada, kızların büyü puanları, erkeklere göre daha yüksek gelmiştir (Arslan, 2011, s.204).

Medeni durumun büyü tutumlarıyla bir ilişkisi vardır. Bekâr değişkenindeki her bir birim artış evlilere göre büyü tutum puanında (-,025) azalmaya neden olmakta fakat bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşamamaktadır (p=,836). Eşinden ayrılmış değişkenindeki her bir birim artış evlilere göre büyü tutum puanında (-,487) azalmaya neden olmakta ve bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmaktadır (p=,008). Eşi ölmüş değişkenindeki her bir birim artış evlilere göre büyü tutum puanındaki (,664) artışa neden olmakta ve etki istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmaktadır (p=,005). Bu sonuçlara göre; " *Medeni durumun büyü tutumu üzerinde etkisi vardır*" şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır. Yapılan anova testine göre de medeni durumun büyü tutum üzerindeki etkisi anlamlı düzeye ulaşmaktadır(p=0,0001).

Yaşın büyü tutumuyla bir ilişkisi vardır. 18-24 yaşındakilerin büyü tutumlarındaki her bir birim artış 36-40 yaşa göre (-,218) azalmaya neden olmakta fakat bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşamamaktadır (p=,166). 25-30 yaşındakilerin büyü tutumlarındaki her bir birim artış 36-40 yaşa göre (,011) artışa neden olmakta fakat bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşamamaktadır (p=,938). 41-45 yaşındakilerin büyü tutumlarındaki her bir birim artış 36-40 yaşa göre (-,438) azalmaya neden olmakta ve bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmaktadır (p=,033.) 46-50 yaşındakilerin büyü tutumlarındaki her bir birim artış 36-40 yaşa göre (,398) artışa neden olmakta fakat bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşamamaktadır (p=,140). 51-55 yaşındakilerin büyü tutumlarındaki her bir birim artış 36-40 yaşa göre (,580) artışa neden olmakta ve bu artış istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmaktadır (p=,016). Bu sonuçlara göre; *"Yaşın büyü tutumu üzerinde etkisi vardır"* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır. Yapılan anova testine göre de yaşın büyü tutum üzerindeki etkisi anlamlı düzeye ulaşmaktadır (p=0,0001).

Eğitim durumunun büyü tutumuyla bir ilişkisi vardır. İlkokul ve altının büyü tutumlarındaki her bir birim artış lise mezunlarına göre (-,262) azalmaya neden olmakta fakat bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşamamaktadır (p=,302). Ortaokul mezunlarının büyü tutumlarındaki her bir birim artış lise mezunlarına göre (,634) azalmaya neden olmakta ve bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmaktadır (p=,001). Üniversite ve üzerinin büyü tutumlarındaki her bir birim artış lise mezunlarına göre (-,190) azalmaya neden olmakta fakat bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşamamaktadır (p=,095). Bu sonuçlara göre; *"Eğitim durumunun büyü tutum üzerinde etkisi vardır"* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır. Yapılan anova testine göre de eğitim durumunun büyü tutum üzerindeki etkisi anlamlı düzeye ulaşmaktadır (p=0,0003).

Aylık kazancın büyü tutumuyla bir ilişkisi vardır. Aylık kazançtaki her bir birim artış büyü tutumuna göre (,106) artışa neden olmakta ve bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmaktadır (p=,000). Bu sonuçlara göre; *"Aylık kazancın büyü tutum üzerinde etkisi vardır"* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır. Yapılan anova testine göre de aylık kazancın büyü tutum üzerindeki etkisi anlamlı düzeye ulaşmaktadır (p=0,0001). Arslan'ın yapmış olduğu araştırmaya göre, en yüksek büyü puan ortalaması üst tabaka, en düşük ortalama ise alt tabakaya mensup öğrencilere ait olarak gözükmektedir (Arslan, 2011, s.211).

5.3.4.GEZEGEN

Tablo 5.34: Gezegen Regresyon Analizi

Model	Metrik katsayılar		Standartlaştırılmış katsayılar	t	Anlamlılık
	b	Std. Error	β		
Sabit	3,003	,173		17,339	,000
Kadın	-,087	,085	-,048	-1,018	,309
Bekâr	,060	,116	,033	,516	,606
Eşinden Ayrılmış	,043	,178	,013	,239	,811
Eşi Ölmüş	1,126	,226	,263	4,972	,000
18-24 Yaş	,032	,153	,016	,210	,834

25-30 Yaş	-,013	,136	-,007	-,098	,922
41-45 Yaş	-,028	,199	-,007	-,139	,889
46-50 Yaş	,474	,262	,093	1,814	,070
51-55 Yaş	,274	,233	,076	1,177	,240
İlkokul ve Altı	-,452	,246	-,115	-1,834	,067
Ortaokul Mezunu	-,338	,178	-,104	-1,904	,058
Üniversite Mezunu ve Üzeri	,081	,110	,043	,733	,464
Aylık Kazanç	,022	,029	,039	,756	,450
Açıklanan varyans: 0,07					

Referans grupları: cinsiyet: erkek, medeni durum: evli, yaş: 36-40, eğitim durumu: lise

Cinsiyetin gezegen tutumuyla bir ilişkisi yoktur. "Kadın" değişkenindeki her bir birim artış erkeklere göre gezegen tutum puanında (-,087) azalmaya neden olmakta fakat bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşamamaktadır (p=,309). Bu sonuçlara göre; *"Cinsiyetin gezegen tutum üzerinde etkisi yoktur"* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır. Yapılan t testine göre de cinsiyetin gezegen tutum üzerindeki etkisi anlamlı düzeye ulaşmamaktadır(p=0,979).

Medeni durumun gezen tutumla bir ilişkisi vardır. Bekâr değişkeninde her bir birim artış evlilere gezegen tutum puanında (,060) artışa neden olmakta fakat bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşamamaktadır (p=,606). Eşinden ayrılanların gezegen tutumlarındaki her bir birim artış evlilere (,043) artışa neden olmakta fakat bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşamamaktadır (p=,811). Eşi ölenlerin gezegen tutumlarındaki her bir birim artış evlilere (1,126) artışa neden olmakta ve bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmaktadır (p=,000) Bu sonuçlara göre; *"Medeni durumunun gezegen tutum üzerinde etkisi vardır"* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır. Yapılan anova testine göre de medeni durumunun gezegen tutum üzerindeki etkisi anlamlı düzeye ulaşmaktadır (p=0,0001).

Yaşın gezegen tutumla bir ilişkisi vardır. 18-24 yaşın gezegen tutumlarındaki her bir birim artış 36-40 yaşa göre (,032) artışa neden olmakta fakat bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşamamaktadır (p=,834). 25-30 yaşın gezegen tutumlarındaki her bir birim artış 36-40 yaşa göre (-,013) azalmaya neden olmakta fakat bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşamamaktadır (p=,922). 41-45 yaşın gezegen tutumlarındaki her bir birim artış 36-40 yaşa göre (-,028) azalmaya neden olmakta

fakat bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşamamaktadır (p=,889). 46-50 yaşın gezegen tutumlarındaki her bir birim artış 36-40 yaşa göre (,474) artışa neden olmakta fakat bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşamamaktadır (p=,070). 51-55 yaşın gezegen tutumlarındaki her bir birim artış 36-40 yaşa göre (,274)artışa neden olmakta fakat bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşamamaktadır (p=,240). Bu sonuçlara göre; *"Yaşın gezegen tutum üzerinde etkisi vardır"* şeklindeki hipotezimizi doğrulamamaktadır. Yapılan anova testine göre de yaşın gezegen tutum üzerindeki etkisi anlamlı düzeye ulaşmamaktadır (p=0,168).

Eğitim durumunun gezegen tutumla bir ilişkisi vardır. İlkokul ve altının gezegen tutumlarındaki her bir birim artış lise mezunlarına göre (-,452) azalmaya neden olmakta fakat bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşamamaktadır (p=,067). Ortaokul mezunlarının gezegen tutumlarındaki her bir birim artış lise mezunlarına göre -,338 azalmaya neden olmaktadır. Üniversite mezunu ve üzerinin gezegen tutumlarındaki her bir birim artış lise mezunlarına göre(,081) artışa neden olmakta fakat bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşamamaktadır (p=,464). Bu sonuçlara göre; *"Eğitim durumunun gezegen tutum üzerinde etkisi vardır"* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır. Yapılan anova testine göre de eğitim durumunun gezegen tutum üzerindeki etkisi anlamlı düzeye ulaşmaktadır (p=0,003).

Aylık kazancın gezegen tutumla bir ilişkisi vardır. Aylık kazançtaki her bir birim artış gezegen tutumuna göre (,022) artışa neden olmakta fakat bu etki istatiksel olarak anlamlı düzeye ulaşamamaktadır (p=,464). Bu sonuçlara göre; *"Aylık kazancın gezegen tutum üzerinde etkisi vardır"* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır.
Yapılan anova testine göre de aylık kazancın gezegen tutum üzerindeki etkisi anlamlı düzeye ulaşmaktadır (p=0,029).

6.SONUÇ

Alan araştırması şeklinde yapılan bu çalışmada çoğunluğu Ankara'da yaşayan ve kalan kısım ise farklı illerde yaşayan bireylerin fal ve büyüye olan yönelimlerine etki eden faktörler araştırılmıştır. Bireylerin fal, büyü ve mistik olgulara olan inançlarının, demografik etkenlerden, bazı toplumsallaşma faktörlerinden etkilendiği ve geleneksel dini inanç ve davranışlarla bireylerin fal, büyü ve mistik inançları arasında ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Araştırmada elde edilen istatiksel sonuçlar, teorik yaklaşımlarla birlikte popüler din içerisinde yer alan fal, büyü ve mistik olgular iki boyutta ele alınmaktadır. Bunlar, geleneksel ve klasik (dini olmayan) inançlardır. Çalışmamız paranormal inanç ölçeği başlığı altında ele alınmış ve dört alt boyuta ayrılmaktadır. Bunlar, dini tutum, batıl inanç, büyü ve gezegen boyutlarıdır. Bireylerin fal, büyü ve mistik olgulara olan yönelimlerine etkisinin olduğunu düşündüğümüz cinsiyet, yaş, eğitim durumu, ekonomik düzeyi, yaş ve meslek gibi faktörlerin fal ve büyüye olan yönelime etkisinin olup olmadığını ve varsa etki derecesini analiz etmeye çalıştık.

Cinsiyet açısından bakıldığında yapılan regresyon analizi sonucunda cinsiyetin dini tutumlara etkisi kıyaslandığında anlamlı derecede etkisinin olmadığı görülmüştür. Kadınların dini tutumlarındaki her bir birim artış erkeklere göre -,024 azalmaya neden olmaktadır. Fakat bu azalma istatiksel olarak anlamlı değildir. (p=,716) Bu sonuçlara göre; *"Cinsiyetin dini tutumlara etkisi vardır"* şeklindeki hipotezimizi doğrulamamaktadır. Cinsiyetin batıl inanç ve gezegen tutumuna etkisi kıyaslandığında anlamlı derecede etkisinin olmadığı görülmüştür. *"Cinsiyetin batıl inançlar üzerinde etkisi yoktur"* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır. Yapılan t testine göre de cinsiyetin batıl inanç üzerindeki etkisi anlamlı düzeye ulaşmamaktadır. (p=0,394) *"Cinsiyetin gezegen tutum üzerinde etkisi yoktur"* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır. Yapılan t testine göre de cinsiyetin gezegen tutum üzerindeki etkisi anlamlı düzeye ulaşmamaktadır. (p=0,979) Fakat cinsiyetin

büyü tutumuna etkisi olduğu görülmektedir. *"Cinsiyetin büyü tutumu üzerinde etkisi vardır"* şeklindeki hipotezimi doğrulamaktadır. Yapılan t testine göre de cinsiyetin büyü tutumlarına etkisi anlamlı düzeye ulaşmaktadır. (p=0,003)

Yaşın dini tutumlara etkisi noktasından bakıldığında yapılan regresyon analizi sonucunda yaşın dini tutumlara etkisi vardır. Yaşın, büyü ve batıl inançlar üzerinde de etkisi vardır fakat gezegen tutumu kıyaslandığında anlamlı derecede etkisinin olmadığı görülmüştür. *"Yaşın dini tutumlar üzerinde etkisi vardır*" şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır. Daha önce yaptığımız anova testine göre de yaşın dini tutumlar üzerindeki etkisi anlamlı düzeye ulaşmıştır. (p=0,0001) *"Yaşın batıl inançlar üzerinde etkisi vardır"* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır. Yapılan anova testine göre de yaşın batıl inançlar üzerindeki etkisi anlamlı düzeye ulaşmaktadır. (p=0,0001) *"Yaşın büyü tutumu üzerinde etkisi vardır"* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır. Yapılan anova testine göre de yaşın büyü tutum üzerindeki etkisi anlamlı düzeye ulaşmaktadır. (p=0,0001) *"Yaşın gezegen tutum üzerinde etkisi vardır"* şeklindeki hipotezimizi doğrulamamaktadır. Yapılan anova testine göre de yaşın gezegen tutum üzerindeki etkisi anlamlı düzeye ulaşmamaktadır. (p=0,168)

Medeni durum açısından bakıldığında yapılan regresyon analizi sonucunda medeni durumun dini tutum, batıl inanç, büyü ve gezegen tutumu üzerinde etkisi vardır. *"Medeni durumun dini tutumlara etkisi vardır"* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır. Yapılan anova testine göre de medeni durumun dini tutum üzerindeki etkisi anlamlı düzeye ulaşmıştır. (p=0,0001) *"Medeni durumun batıl inançlar üzerinde etkisi vardır"* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır. Yapılan anova testine göre de medeni durumun batıl inanç üzerindeki etkisi anlamlı düzeye ulaşmıştır. (p=0,0001) " *Medeni durumun büyü tutumu üzerinde etkisi vardır*" şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır. Yapılan anova testine göre de medeni durumun büyü tutum üzerindeki etkisi anlamlı düzeye ulaşmaktadır. (p=0,0001) *"Medeni durumunun gezegen tutum üzerinde etkisi vardır"* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır. Yapılan anova testine göre de medeni durumunun gezegen tutum üzerindeki etkisi anlamlı düzeye ulaşmaktadır. (p=0,0001)

Eğitim durumu açısından bakıldığında yapılan regresyon analizi sonucunda eğitim durumunun dini tutumlar, batıl inanç, büyü ve gezegen tutumu üzerinde etkisi kıyaslandığında da anlamlı derecede etkisinin bulunduğu görülmektedir. *"Eğitim durumunun dini tutum üzerinde etkisi vardır"* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır. Yapılan anova testine göre de eğitim durumunun dini tutum üzerindeki etkisi anlamlı düzeye ulaşmıştır. (p=0,0001) *"Eğitim durumunun batıl inançlar üzerinde etkisi vardır"* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır. Yapılan anova testinde de eğitim durumunun batıl inançlar üzerindeki etkisi anlamlı düzeye ulaşmaktadır. (p= 0,0001) *"Eğitim durumunun büyü tutum üzerinde etkisi vardır"* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır. Yapılan anova testine göre de eğitim durumunun büyü tutum üzerindeki etkisi anlamlı düzeye ulaşmaktadır. (p=0,0003) *"Eğitim durumunun gezegen tutum üzerinde etkisi vardır"* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır. Yapılan anova testine göre de eğitim durumunun gezegen tutum üzerindeki etkisi anlamlı düzeye ulaşmaktadır. (p=0,003)

Meslek açısından bakıldığında yapılan regresyon analizi sonucunda mesleğin dini tutumlara, büyü ve batıl inançlara etkisi kıyaslandığında anlamlı derecede etkisinin olmadığı görülmekte fakat gezegen tutumu üzerinde etkisi bulunmaktadır.

Aylık kazanç açısından bakıldığında yapılan regresyon analizi sonucunda aylık kazancın dini tutumlara, büyü, batıl inanç ve gezegen tutum üzerinde etkisi vardır. *"Aylık kazancın dini tutumlara etkisi vardır"* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır. Yapılan anova testine göre de aylık kazancın dini tutumlar üzerindeki etkisi anlamlı düzeye ulaşmıştır. (p=0,0001) *"Aylık kazancın büyü tutum üzerinde etkisi vardır"* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır. Yapılan anova testine göre de aylık kazancın büyü tutum üzerindeki etkisi anlamlı düzeye ulaşmaktadır. (p=0,0001) *"Aylık kazancın gezegen tutum üzerinde etkisi vardır"* şeklindeki hipotezimizi doğrulamaktadır. Yapılan anova testine göre de aylık kazancın gezegen tutum üzerindeki etkisi anlamlı düzeye ulaşmaktadır. (p=0,029)

Araştırma sonuçlarına göre kadınların büyüye olan tutumları erkeklerden daha yüksek gelmektedir. Yaş açısından ise yaş ilerledikçe batıl inanç ve büyüye olan inancın arttığını görmekteyiz. Meslek ve eğitim durumunun, batıl inanç ve büyüye

olan inancı etkilemediğini görmekteyiz. Medeni durum açısından ise batıl inanç etkilenmektedir ve eşi ölmüş olanların inançları daha yüksek gelmektedir. Önemli görülen bir diğer nokta ise aylık kazancın batıl inanç ve büyüye olan inancı etkilemesidir. Burada yoğunluğun ilk sırasında düzenli kazancı olmayanlar ve ardından 1000TL ve altı alanlar gelmektedir. Burada ki katılımcıların gelecek kaygısı ve korku gibi durumları daha yoğun hissetmelerinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Adorno, T. (2011). *Kültür Endüstrisi ve Kültür Yönetimi.* (Nihat Ülner vd., Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları

Ak, M. (2018).*Ziyaret Fenomeni ve Türk Popüler Dindarlığı*, İstanbul: Kriter Yayınevi

Akın, H. (2014). Ortaçağ Avrupa'sında ve Orta Asya Kültüründe Bitkilerin ve Hayvanların Şifa- Büyü Amaçlı Kullanımı (Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, Ankara.

Altuntaş, H., Muzaffer, Ş. (2009). *Kur'an-ı Kerim Meali*, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları

Amman, M.T., Demircioğlu, S. (2019). *Sakarya Üniversitesi Öğrencilerinin Büyü ve Fala Yönelik İnanç ve Uygulamaları,* Sosyal ve Kültürel Araştırmalar Dergisi, Cilt:5, Sayı:11

Aron, R. (2017). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri.* (Korkmaz Alemdar, Çev.). İstanbul: Kırmızı Yayınları

Arslan, M. (2003). *Popüler Dindarlık Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlilik ve Güvenirlik Çalışması*, Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, Sayı:1

Arslan, M. (2004). *Türk Popüler Dindarlığı (Çorum Örneği),* İstanbul: DEM Yayınları

Arslan, M. (2008). *Popüler Dini Yönelimlerin İncelenmesinde Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Önerileri,* Değerler Eğitim Dergisi, Cilt:6, No:15

Arslan, M. (2010). *Seküler Toplumlarda Kutsal Arayışları: Geç Modern Dönemde Büyü-Din İlişkisinin Sosyolojik Analizi*, İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:1

Arslan, M. (2011). *Paranormalizm ve Din*, İstanbul: Bilsam Yayınları

Aytaç Ö., Kurtdaş Ç.M. (2014). *Çalışan Kadınların Alternatif Tıbba Bakış Açılarının Sosyolojik Analizi,* Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:16, Sayı:2

Baudrillard, J. (2018). *Simülakrlar ve Simülasyon*. (Oğuz Adanır, Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları

Bauman, Z. (2013). *Modernlik, Kapitalizm, Sosyalizm.* (F. Doruk Ergun, Çev.). İstanbul: Say Yayınları

Bauman, Z. (2018). *Küreselleşme.* (Abdullah Yılmaz, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Bauman, Z. (2020). *Modernlik ve Müphemlik.* (İsmail Türkmen, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları

Bayer, A. (2010). *Sekülerleşme Din İlişkisi: Kuramsal Bir Yaklaşım*, KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi

Bayraktar, N. (2013). *Tarihe Eş Zamanlı Tanıklık: Ulus ve Kızılay Meydanlarının Değişim Süreci,* Ankara Araştırmaları Dergisi, Sayı:1

Bilgin, V. (2003). *Popüler Kültür ve Din: Dindarlığın Değişen Yüzü,* Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:12, Sayı:1

Boyraz, Ş. (2010). *12 Hayvanlı Türk Takvimi ve Kehanet*, Uluslar Arası Sosyal Araştırmalar Dergisi

Bozkurt, E. (2017). *Din Kavramı,* Havass Dergisi, Sayı:1

Brubaker, R. (2017). Rasyonalitenin Sınırları: Marx Weber'in Sosyal ve Ahlaki Düşüncesi Üzerine Bir Deneme. (Baysar Tanıyan ve Güney Çeğin, Çev.). Ankara: Phoenix Yayınları

Collins, R. (2017). *Marx Weber Bir Kılavuz*. (Taylan Banguoğlu, Çev.). Ankara: Phoenix Yayınları

Coser, Lewis A. (2008). *Sosyolojik Düşüncenin Ustaları.* (Himmet Hülür vd., Çev.). Ankara: De Ki Yayıncılık

Çelik, C. (2007). Niklas Luhmann'da Sosyal Sistem Olarak Toplum ve Modern Toplumun Karmaşıklığı Sorunu, Bilimname XII, Sayı:1

Çelik, C. (2007). *Neoklasik Din Sosyolojisi: Niklas Luhmann'da Sistem Olarak Din,* Marife Dini Araştırmalar Dergisi, Cilt:7, Sayı:1

Çelik, R. Y. (2020). *Geleceğin Distopyası Olarak Black Mirror Dizisinin Göstergebilimsel Çözümlemesi,* Maltepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi

Çetin, E. (2017). *Gündelik Hayata Sosyolojik Bakmak,* Ankara: Siyasal Kitapevi

Çuhacı, A. (2007). *Ulrich Beck'in Risk Toplumu Kuramı*, Sosyoloji Dergisi, Cilt:3, Sayı:4

Davie, G. (2006). *Din Sosyolojisi: Konu ve Değişimler*. (İhsan Çapcıoğlu, Çev.). Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:1

Defoe, D. (2016). Veba Yılı Günlüğü. (İris Kantemir, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

Descartes, R. (2016). *Ruhun Tutkuları.* (Murat Erşen, Çev.). İstanbul: Say Yayınları

Descartes, R. (2017). *Duygular ya da Ruh Halleri.* (Çiğdem Dürüşken, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları

Dinçergök, B. (2019). Osmanlı İmparatorluğu Müneccimlik Kuramı (Yayınlanmış Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Ankara

Doğan, Ş. (2015). *Marx Weber ve Sabri F. Ülgener'de Zihniyet- Din İlişkisi,* Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:5, Sayı:2

Doğan, Ş. (2007). İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Dini Tutumları Ankara Örneği (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

Durkheim, E. (2018). *Dinsel Yaşamın İlkel Biçimleri.* (Özer Ozankaya, Çev.). İzmir: Cem Yayınevi

Dülger, E. (2006). Evliya Çelebi Seyahatnamesindeki Büyü, Sihir ve Falın Halk Bilim Açısından Değerlendirilmesi (Yüksek Lisans Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya

Dülger, E. (2011). Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Fal, International Periodical For the Langua gec, Literature and History of Turkish or Turkic, Voluma: 6/4

Eliade, M. (2019). *Okültizm, Büyücülük ve Kültürel Modalar.* (Cem Soydemir, Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları

Eliade, M. (2019). *Kutsal ve Kutsal Dışı.* (Ali Berktay, Çev.). İstanbul: Alfa Yayınları

Erdal, C. (2019). Türk Kültüründe Büyüler: Konya Örneği (Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya

Erenler, Ö. (2017). Popüler Dini İnanışlar ve Din Görevlilerinin Rolü: Çorum Örneği (Yüksek Lisans Tezi). Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çorum

Erkan, E. (2019). *Popüler Dinin Yeniden Üretilmesinde ve Yaygınlaştırılmasında Türk Korku Sineması,* Bilimname Dergisi

Ertong, G. (2011). *Niklas Luhmann'ın Sosyal Sistemler Kuramı ve Güven Tartışmaları Bağlamında Sağlık Sistemi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Esgin, A. (2013). İmal Edilmiş Belirsizlikler Çağının Sosyolojik Yönelimi: U. Beck ve A. Giddens Kaynaklı "Risk Toplumu Tartışması", Gaziantep University Journal of Social Sciences

Frazer, J. (2004). *Altın Dal: Dinin ve Folklorun Kökleri- I.* (Mehmet H. Doğan, Çev.). İstanbul: Payel Yayınevi

Frazer, J. (2018). *Adonis, Attis, Osiris: Doğu Dinleri Tarihi Araştırmaları-I.* (İ. Hakkı Yılmaz, Çev.). İstanbul: Pinhan Yayıncılık

Freyer, H. (2015). *Sosyoloji Kuramları Tarihi.* (Tahir Çağatay, Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları

Freyer, H. (2016). *Din Sosyolojisi.*(Turgut Kalpsüz, Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları

Gazali, İ. (2003). *İhya-u Ulumiddin Yeni İhya-u Ulumiddin.* (Abduhalık Duran, Çev.). İstanbul: Hikmet Yayınları

Ghulyan, H. (2014). *Lefebvre'nin Mekân Kuramının Yapısal ve Kurumsal Çerçevesine Dair Bir Okuma,* Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt:26, Sayı:3

Giddens, A. (1994). *Modernliğin Sonuçları.* (Ersin Kuşdil, Çev.). İstanbul:Ayrıntı Yayınları

Giddens, A. (2018). *Kapitalizm ve Modern Sosyal Teori.* (Ümit Tatlıcan, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları

Göle, N. (2011). *Melez Desenler: İslam ve Modernlik Üzerine,* İstanbul: Metis Yayınları

Güldemir, M.K. (2008). Afyon Boldavin ve Çevresi Halk İnanışları ve Uygulamaları (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir

Günerigök, M. (2019). *Z. Bauman ve Din: Tanrı, İnsan ve Belirsizlik*, BÜİF Dergisi, Sayı:1

Gür, N. (2012). *Osmanlı Fal Geleneği Bağlamında Yıldızname, Falname ve Taliname Metinleri,* Milli Folklor Dergisi, Cilt: 12, Sayı:96

Güzel, M. (2014). Postmodern Dönemde Epistemolojik Hakikat Sorunu: Baudrillard Örneği (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Bursa Halis, G. (2020). *Anadolu'da Batıl İnanış, Ritüel ve Mit,* İstanbul: A7 Kitan Yayıncılığı Kandemir, F. (2016). Halk İnançlarının Psiko- Sosyal Nedenleri ve Türkiye'deki Halk İnançlarının Tarihi Temelleri, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Kaplan, M. (2010). Geleneksel Tıbbın Yeniden Üretimi Sürecinde Kadın: Ankara Kent Örneğinde Kuşaklar Arası Çalışma, Ankara Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları

Karatay, O. (2015). *Hem Büyücü Hem Rahip, Hem de Tabip: Uzmanlaşma Neden Yok?,* Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, Sayı:15/1

Kartopu, S., Ünalan, A. (2019). *Büyü ve Tabiatüstü Güçlere Başvurma Nedenleri*

Üzerine Bir Saha Araştırması, Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:19, Sayı:2

Keskin, İ. (2014). *Modernizm Kıskacından Postmodern Dünyaya Din ve İslam,* İstanbul: Sentez Yayıncılık

Kılıç, C. (1999). *Felsefe Din, Vahiy Akıl İlişkisi Bağlamında Din Kavramı ve Günümüz Din Toplum İlişkileri,* Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:4

Kirman, M.A. (2005). *Din ve Sekülerleşme,* Adana: Seyhan Kitapevi

Kirman, M.A. (2010). *Yeni Dini Hareketler Sosyolojisi,* Ankara: Birleşik Yayınevi

Köse, A., Ayten, A. (2009). *Batıl İnançlar ve Davranışlar Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir Analiz*, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, IX, Sayı:3

Köse, A. (2013). Modernleşme – Sekülerleşme İlişkisi Üzerine Yeni Paradigmalar, Hazar Derneği

Köse, A. (2015). *XXI.Yüzyıl Türkiye'sinde Gelenekle Modernite Arasında Din Algıları ve Dindarlık Formları: Sosyolojik Bir Bakış,* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:49

Köse, A., Ayten, A. (2018). *Popüler Dindarlık: Türbe Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir Araştırma*, İstanbul: Timaş Yayınları

Kurt, A. (2009). *Dindarlığı Etkileyen Faktörler,* Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt:18, Sayı:2

Kurt, A.Y. (2009). Adorno ve Horkheimer'in Kültür Endüstrisi Eleştirisi Üzerine Bir İnceleme (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kurtar, S. (2012). *Mekânı Yaşamak: Lefebvre ve Mekânın Diyalektik Oluşumu,* Posseible Düşünme Dergisi

Lefebvre, H. (2019). *Mekânın Üretimi.* (Işık Ergüden, Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık

Leger, D.H. (2004). *Sekülerleşme, Gelenek ve Dindarlığın Yeni Şekilleri: Bazı Teorik Öneriler.* (Halil Aydınalp, Çev.). Dini Araştırmalar Dergisi, Cilt:7, Sayı:21

Mahmut, K. (1985). *Divan-ü Lügat-it Türk Tercümesi*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

Malinowski, B. (1990). *Büyü, Bilim ve Din.* (Saadet Özkal, Çev.). İstanbul: Kabalcı Yayınları

Mardin, Ş. (2018). *Din ve İdeoloji*, İstanbul: İletişim Yayınları

Marx, K., Engels, F. (2019). *Din Üzerine.* (Murat Belge, Çev.). Ankara: Fol Yayınları

Mermutlu, A. (2018). *Hız Semptomları: Geç Modern Zaman Değişiminde Belirsizlik, Dolayımsızlık, Eşzamansızlık*, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:28, Sayı:1

Mollaer, F. (2016). *Modernlik Kehanetleri*, Ankara: Phoenix Yayınevi

Nevevi, İ. (2001). *Riyaz'üs Salihin- I.* (Abdulkadir Akçiçek, Çev.). İstanbul: Sağlam Yayınları

Ortaylı, İ. (2019). *Bir Ömür Nasıl Yaşanır,* İstanbul: Kronik Yayınları

Ören, E. (2010). *Dini Terimler Sözlüğü,* İstanbul: Türkiye Gazetesi

Örnek, S.V. (1966). Sivas ve Çevresinde Hayatın Çeşitli Safhalarıyla İlgili Batıl İnançların ve Büyüsel İşlemlerin Etnolojik Tetkiki, Ankara: Ankara Üniversitesi Coğrafya Fakültesi Yayınları

Özden, K., Özmat, M. (2014). Salgın ve Kent: 1347 Veba Salgınının Avrupa'da Sosyal, Politik ve Ekonomik Sonuçları, İdealkent, Sayı:12

Saygın, A.U. (2016). *Anthony Giddens'ın Sosyolojisinde Modernliğin Boyutları,* Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, Cilt:1, Sayı:2

Simmel, G. (2015). *Modern Kültürde Çatışma*. (Tanil Bora vd., Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları

Sinanoğlu, A.F, Sinanoğlu, A. (2012). *21.Yüzyıl Malatya'sında Batıl İnançlar,* Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi, Sayı:31

Sipahi, A. (2006). Türk Halk İnançlarında Büyü ve Büyü ile İlgili Uygulamalar (Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara

Strauss, L. (1983). *Din ve Büyü.* (Ahmet Güngören, Çev.). İstanbul: Yol Yayınları

Şahin, O. (2014). Popüler Kültür ve Mistisizm(Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya

Şentürk, L. (2017). *Din ve Dinin Fert ve Toplum Hayatındaki Etkisi,* Dergi Diyanet

TDK, (2011). *Türkçe Sözlük,* Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

Topuz, İ. (2012). *Gençlerde Normatif, Popüler ve Paranormal İnançlar Üzerine Bir Araştırma: SDÜ Örneği*, Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı:29

Turhanoğlu, F.A.K. (2014). Kentsel Mekânın Üretim Sürecinde Tarihsel ve Kültürel Miras, Folklar/ Edebiyat, Cilt:20, Sayı:78

Turner, B. S. (2012). *Post-Seküler Toplumda Din.* (Özcan Güngör, Çev.). Din Bilimleri Akademisi Araştırma Dergisi, Cilt:12, Sayı:3

Turner, B. S. (2013). *Din ve Çağdaş Sosyolojik Teoriler.* (Talip Demir, Çev.). Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

Yeşilmen, H. (2019). Sosyal Antropolojideki Büyü Olgusuna Sihir Kavramı Çerçevesinde Yeni Bir Yaklaşım, Bilimname XXXIII, Sayı:2

Yılmaz, H. (2014). *Din ve Dindarlık*, İstanbul: Hikmet Yayınları

Weber, M. (2002). *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Doğuşu.* (Zeynep Gürata, Çev.). Ankara: Ayraç Yayınevi

EKLER

BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU

LÜTFEN BU DÖKÜMANI DİKKATLİCE OKUMAK İÇİN ZAMAN AYIRINIZ

Sizi Akınnur İLKUTLU tarafından yürütülen " Paranormal (görünmeyen varlıklara inanma, fal, büyü gibi) İnançlara Yönelik Tutumlar " başlıklı araştırmaya davet ediyoruz. Bu araştırmaya katılıp katılmama kararını vermeden önce, araştırmanın neden ve nasıl yapılacağını bilmeniz gerekmektedir. Bu nedenle bu formun okunup anlaşılması büyük önem taşımaktadır. Eğer anlayamadığınız ve sizin için açık olmayan şeyler varsa, ya da daha fazla bilgi isterseniz bize sorunuz. Size verilen formlardaki soruları yanıtlarken kimsenin baskısı veya telkini altında olmayınız. Bu formlardan elde edilecek kişisel bilgiler tamamen gizli tutulacak ve yalnızca araştırma amacı ile kullanılacaktır.

Akınnur İLKUTLU

Çankırı Karatekin Üniversitesi

Sosyoloji Bölümü

1.Cinsiyetiniz?

1. Kadın ( ) 2.( ) Erkek **2.**

Yaşınız?

1.( ) 18-24 2. ( )25-30 3. ( ) 31-35 4.( ) 36-40 5. ( ) 41-45 6.( )46-50 7.( ) 51 ve üzeri

3. Medeni Durumunuz?

1. ( ) Evli 2. ( ) Bekâr 3) Eşinden ayrılmış 4) Eşi ölmüş

4. Eğitim Durumunuz?

1. ( ) İlkokul mezunu ve altı 2. ( ) Ortaokul 3. ( ) Lise 4. ( ) Üniversite ve üzeri

5. Mesleğiniz?

1. ( ) İşçi 2.( ) Memur 3.( )Esnaf 4. ( ) Serbest meslek 5.( ) Emekli 6. ( ) Ev hanımı 7. Öğretmen

8. ( ) Çiftçi 9. ( )İşsiz 10.( ) Öğrenci 11.( )Diğer……..

6. Aylık kazancınız?

1. ( ) 2000 TLve altı 2. ( ) 2001-3000 TL 3. ( ) 3001-4 000TL 4. 4001-5000TL 5. 5001 TL ve üzeri.

6.( ) Düzenli kazancı yok(ev hanımı, öğrenci, işsiz gibi)

7. Hangi şehirde ikamet ediyorsunuz? Lütfen yazınız……

Aşağıdaki ifadelerden size en uygun olanını çarpı işareti(X) koyarak işaretleyiniz.

1. **Beden ölse de ruh var olmaya devam eder.**

( )Kesinlikle katılıyorum ( )Katılıyorum ( )Kararsızım ( )Katılmıyorum ( )Kesinlikle Katılmıyorum

2. **Şeytan diye bir varlık vardır.**

( )Kesinlikle katılıyorum ( )Katılıyorum ( )Kararsızım ( )Katılmıyorum ( )Kesinlikle Katılmıyorum

3. **Hızır uğrayan eve bereket yağar.**

( )Kesinlikle katılıyorum ( )Katılıyorum ( )Kararsızım ( )Katılmıyorum ( )Kesinlikle Katılmıyorum

4. **Allah'a inanıyorum.**

( )Kesinlikle katılıyorum ( )Katılıyorum ( )Kararsızım ( )Katılmıyorum ( )Kesinlikle Katılmıyorum

5. **Çıplak gözle göremesek de cin gibi varlıklar mevcuttur.**

( )Kesinlikle katılıyorum ( )Katılıyorum ( )Kararsızım ( )Katılmıyorum ( )Kesinlikle Katılmıyorum

6. **Kem gözlü insanların nazarının dokunduğu bir gerçektir.**

( )Kesinlikle katılıyorum ( )Katılıyorum ( )Kararsızım ( )Katılmıyorum ( )Kesinlikle Katılmıyorum

7. **Cennet ve Cehennem vardır.**

( )Kesinlikle katılıyorum ( )Katılıyorum ( )Kararsızım ( )Katılmıyorum ( )Kesinlikle Katılmıyorum

8. **Mübarek (veli) insanlar, lütuf ve hayır dualarını vererek insanlara yardımcı olabilirler.**

( )Kesinlikle katılıyorum ( )Katılıyorum ( )Kararsızım ( )Katılmıyorum ( )Kesinlikle Katılmıyorum

9. **Melekler nurdan varlıklardır.**

( )Kesinlikle katılıyorum ( )Katılıyorum ( )Kararsızım ( )Katılmıyorum ( )Kesinlikle Katılmıyorum

10. Evliyanın kerameti (mucizevi haller göstermesi) gerçektir.

( )Kesinlikle katılıyorum ( )Katılıyorum ( )Kararsızım ( )Katılmıyorum ( )Kesinlikle Katılmıyorum

11. İnsana zarar verici (kara) büyü gerçekten vardır.

( )Kesinlikle katılıyorum ( )Katılıyorum ( )Kararsızım ( )Katılmıyorum ( )Kesinlikle Katılmıyorum

12. Büyücüler hala varlıklarını devam ettirmektedir.

( )Kesinlikle katılıyorum ( )Katılıyorum ( )Kararsızım ( )Katılmıyorum ( )Kesinlikle Katılmıyorum

13. Bir takım büyülü formüller ve sözler kullanarak bir kişiye büyü yapmak mümkündür.

( )Kesinlikle katılıyorum ( )Katılıyorum ( )Kararsızım ( )Katılmıyorum ( )Kesinlikle Katılmıyorum

14. Büyücülüğe ait güncel örnekler

mevcuttur.

( )Kesinlikle katılıyorum ( )Katılıyorum ( )Kararsızım ( )Katılmıyorum ( )Kesinlikle Katılmıyorum

15. Burçlar (kişinin doğum zamanındaki yıldızların konumunu bilme, yıldız falı) bize kişinin geleceği hakkında doğru bilgi verir.

( )Kesinlikle katılıyorum ( )Katılıyorum ( )Kararsızım ( )Katılmıyorum ( )Kesinlikle Katılmıyorum

16. Astroloji (yıldızların hareketlerinden hüküm çıkarma bilimi), gelecek hakkında doğru bir tahmin yoludur.

( )Kesinlikle katılıyorum ( )Katılıyorum ( )Kararsızım ( )Katılmıyorum ( )Kesinlikle Katılmıyorum

17. Bazı medyumlar geleceği tahmin edebilir.

( )Kesinlikle katılıyorum ( )Katılıyorum ( )Kararsızım ( )Katılmıyorum ( )Kesinlikle Katılmıyorum

18. Bazı insanlar, geleceği tahmin etmede açıklanamayan bir yeteneğe sahiptir.

( )Kesinlikle katılıyorum ( )Katılıyorum ( )Kararsızım ( )Katılmıyorum ( )Kesinlikle Katılmıyorum

19. Bazı insanlar zihin güçleriyle nesneleri havaya kaldırabilirler.
( )Kesinlikle katılıyorum ( )Katılıyorum ( )Kararsızım ( )Katılmıyorum ( )Kesinlikle Katılmıyorum

20. Manevi (ruhsal) güçlerle nesneleri hareket ettirmek söz konusu olmaktadır.

( )Kesinlikle katılıyorum ( )Katılıyorum ( )Kararsızım ( )Katılmıyorum ( )Kesinlikle Katılmıyorum

21. Karşıdaki kişinin aklını okumak imkânsızdır.

( )Kesinlikle katılıyorum ( )Katılıyorum ( )Kararsızım ( )Katılmıyorum ( )Kesinlikle Katılmıyorum

22. Zihnin ve ruhun, bedenini terk edebilir ve seyahat edebilir.
( )Kesinlikle katılıyorum ( )Katılıyorum ( )Kararsızım ( )Katılmıyorum ( )Kesinlikle Katılmıyorum

23. Uyku ya da trans gibi değişik durumlarda, ruh bedeni terk edebilir.

( )Kesinlikle katılıyorum ( )Katılıyorum ( )Kararsızım ( )Katılmıyorum ( )Kesinlikle Katılmıyorum

24.Zaman zaman başka gezegenlerden dünyamızı ziyarete gelen yabancı varlıklar (UFOlar) vardır.

( )Kesinlikle katılıyorum ( )Katılıyorum ( )Kararsızım ( )Katılmıyorum ( )Kesinlikle Katılmıyorum

25. Başka gezegenlerde yaşam vardır.

( )Kesinlikle katılıyorum ( )Katılıyorum ( )Kararsızım ( )Katılmıyorum ( )Kesinlikle Katılmıyorum

26. Kara kedi kötü şans (uğursuzluk) getirir.

( )Kesinlikle katılıyorum ( )Katılıyorum ( )Kararsızım ( )Katılmıyorum ( )Kesinlikle Katılmıyorum

27. Merdiven altından geçmek uğursuzluk getirir.

( )Kesinlikle katılıyorum ( )Katılıyorum ( )Kararsızım ( )Katılmıyorum ( )Kesinlikle Katılmıyorum

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

ORCID	
Adı Soyadı	Akınnur İLKUTLU
Doğum Yeri	
Doğum Tarihi	

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Fakülte	Edebiyat Fakültesi
Bölüm	Sosyoloji

YÜKSEK LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Çankırı Karatekin Üniversitesi
Fakülte	Edebiyat Fakültesi
Bölüm	Sosyoloji

ÖNLİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	Anadolu Üniversitesi
Fakülte	Açıköğretim Fakültesi
Bölüm	Sosyal Hizmetler

KATILDIĞI

Sertifikalar	Pedagojik Formasyon Sertifikası(Çankırı Karatekin Üniversitesi)
Kurslar	Aile Danışmanı (Özel Nova Araştırma Geliştirme Uzaktan Eğitim Kursu) Özel Eğitim Alanında Yardımcı Eleman Yetiştirme (Özel Nova Araştırma Geliştirme Uzaktan Eğitim Kursu)

İLETİŞİM

Adres	
E-mail	